

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AB VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

**KÜRESELLEŞME, KÜRESEL EŞİTSİZLİK BUMERANGI:
ULUSLARARASI GÖÇ VE AB**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Serap GÜRKAN
Öğrenci No: 11912858

Ankara
2020

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AB VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

**KÜRESELLEŞME, KÜRESEL EŞİTSİZLİK BUMERANGI:
ULUSLARARASI GÖÇ VE AB**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Serap Gürkan
Öğrenci No:11912858

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Oya Safinaz ERDOĞDU

Ankara
2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AB VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

KÜRESELLEŞME, KÜRESEL EŞİTSİZLİK BUMERANGI: ULUSLARARASI
GÖÇ VE AB

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Oya Safinaz ERDOĞDU

Tez Jüri Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....

.....

.....

Tez Sınav Tarihi :/...../2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim /.../2020

Serap GÜRKAN

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vii
TABLOLAR.....	ix
GİRİŞ	1

BÖLÜM 1

TARİHSEL PERSPEKTİFLE KÜRESELLEŞME PARADİGMALARI, KÜRESELLEŞMENİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE KÜRESELLEŞMEYE İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR	5
1.1. Tarihsel Perspektifle Küreselleşme Paradigmaları	5
1.2. Küreselleşmenin Kavramsal Çerçevesi ve Küreselleşmenin Kavramsal İçeriğine İlişkin Nedir, Ne Değildir Tartışmaları	12
1.3. Küreselleşmeye İlişkin Yaklaşımlar	19

BÖLÜM 2

KÜRESEL EŞİTSİZLİKLER, KAYNAKLARI, DEĞİŞKENLERİ, BUGÜNÜN ÇEHRESİ VE SONUÇLARI	23
2.1. Küresel Eşitsizlikler, Kaynakları ve Değişkenleri	23
2.2. Küresel Eşitsizliğin Bugünkü Çehresi ve Sonuçları	27

BÖLÜM 3

GÖÇ MESELESİNDE TEMEL KAVRAMLAR, KURAMLAR VE KÜRESELLEŞME & KÜRESEL EŞİTSİZLİKLER BAĞLAMINDA ULUSLARARASI GÖÇ	33
3.1. Göç Meselesinde Temel Kavramlar	33
3.2. Göç Çalışmaları Alanındaki İlk Çalışmalar ve Kuramlar	42
3.2.1. Erken Dönem Göç Kuramları	44
3.2.1.1. Ravenstein Göç Kuramı	44
3.2.1.2. Hareketlilik (Kesişen Fırsatlar) Kuramı	46
3.2.1.3. Peterson Kuramı	46
3.2.1.4. İtme – Çekme Kuramı	47
3.2.2. Modern (Çağdaş) Göç Kuramları	47
3.2.2.1. Neo- Klasik Göç Kuramı	48

3.2.2.2. Dünya Sistemleri (Merkez –Çevre) Kuramı	48
3.2.2.3. Göç Sistemleri Kuramı	49
3.2.2.4. İkili İşgücü Piyasası Kuramı.....	49
3.2.2.5. İşgücü Göçünün Yeni Ekonomi Kuramı.....	50
3.2.2.6. Sosyal Ağ (Ağ, Şebeke) Kuramı.....	50
3.2.2.7. Kurumsal Kuram.....	51
3.2.2.8. Birikim (Birikimli Nedensellik) Kuramı	51
3.3. Göç Kuramlarının Değerlendirilmesi	52
3.4. Küreselleşme ve Küresel Eşitsizlikler Bağlamında Uluslararası Göç.....	53

BÖLÜM 4

ULUSLARARASI GÖÇ YÖNETİMİ, ULUSLARARASI GÖÇ KONUSUNDA FAALİYETTE BULUNAN ULUSLARARASI KURULUŞLAR, ULUSLARARASI GÖÇÜN HEDEF DESTİNASYONU AB VE GÖÇ YÖNETİMİ	61
4.1. Uluslararası Göç Yönetimi	61
4.2. Uluslararası Göç Konusunda Faaliyette Bulunan Uluslararası Kuruluşlar ve Güçlü – Zayıf Yönleri	64
4.2.1. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNCHR: United Nations United Nations High Commissioner for Refugees).....	65
4.2.2. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNCHR: United Nations United Nations High Commissioner for Refugees) Güçlü – Zayıf Yönleri	68
4.2.3. Uluslararası Göç Örgütü (IMO: International Organization for Migration)	71
4.2.4. Uluslararası Göç Örgütü (IMO: International Organization for Migration) Güçlü – Zayıf Yönleri.....	72
4.3. Uluslararası Göçün Hedef Destinasyonu AB ve Uluslararası Göç Yönetimi	73

BÖLÜM 5

ULUSLARARASI GÖÇ YÖNETİMİNE İLİŞKİN ULUSLARARASI İŞBİRLİĞİ VE KURUMSAL YAPI ÖNERİSİ.....	86
5.1. Uluslararası Göç Yönetimine İlişkin Uluslararası İşbirliği ve Kurumsal Yapı Önerisi Gereklik Temelleri	86
5.2. Uluslararası Göç Yönetimine İlişkin Sürdürülebilir Bir Uluslararası İşbirliği Modeli Olarak Uluslararası Kurumsal Yapı Önerisi: “Kalkınma ve Göç Örgütü”	88
SONUÇ	94
ÖZET.....	99
ABSTRACT.....	100
KAYNAKÇA.....	101

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AET	:	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	:	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AT	:	Avrupa Toplulukları
BM	:	Birleşmiş Milletler
DI	:	Kalkınma İnisiyatifi (Development Initiatives)
EURATOM	:	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (European Atomic Energy Community)
FRONTEX	:	Avrupa Dış Sınırlarda Operasyonel İş Birliği Yönetimi Ajansı (European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders)
GSMH	:	Gayri Safi Milli Hâsıla
ICEM	:	Avrupa Kaynaklı Göç için Hükümetlerarası Komite (Intergovernmental Committee for European Migration)
ICM	:	Hükümetlerarası Göç Komitesi (Intergovernmental Committee for Migration)
ILO	:	Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization)
IMF	:	Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
IOM	:	Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration)
IRO	:	Uluslararası Mülteci Örgütü (International Refugee Organization)
M.Ö.	:	Milattan Önce
PICMME	:	Avrupa'dan Hareket Eden Göçmenler için Hükümetlerarası Geçici Komite (Provisional Intergovernmental Committee for the Movements of Migrants from Europe)
TİSK	:	TİSK Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
UNOCHA	:	Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs)
vd.	:	Ve Diğer
WB	:	Dünya Bankası (World Bank)

WID	:	Dünya Eşitsizlikler Veritabanı (World Inequality Database)
WIL	:	Dünya Eşitsizlikler Laboratuvarı (World Inequality Lab)
WTO	:	Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization)
UNDP	:	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme)
UNFPA	:	Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (United Nations Population Fund)
yy	:	Yüz Yıl

TABLÖLAR

Tablo 1: BM Binyıl Kalkınma Hedefleri.....29

Tablo 2: BM, Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi 30

GİRİŞ

İnsanlık tarihi ile “küreselleşme”, “kalkınma” ve “göç etme” tarihi eşleşmektedir ve dönüştürücü bir etkiye sahiptir.

Bilimsel kaynaklar, arkeolojik bulgular, mitolojik hikâyeler, destanlar, geçmişten bugüne gelen sanat çalışmaları içindeki göç içeriği düşünüldüğünde bu tarih eşleşmesinin ayrı bir sağlama dizisine kavuştuğu görülmektedir.

Küreselleşme ve aynı zamanda göç daha iyi olduğuna ve / veya olabileceğine ilişkin bilgi, varsayım ve umut motivasyonu ile daha iyi olanla eş olma konusunda gösterilen bir gayreti, bu sayede söz konusu mevcut veya mevcut olduğu düşünülen eşitsizliği kendi lehine dönüştürmeyi içermektedir.

Bu itibarla göç tarihsel bir olgu iken günümüzde uluslararası birer meseleye dönüşmüştür.

Göçü; tarihsel bir olgu iken uluslararası bir meseleye dönüştüren temel unsurlar, küreselleşmenin de dâhil olduğu Dünya tarihi içinde yaşanan dönüşüm süreçleridir.

Söz konusu bu dönüşüm süreçleri içinde; M.Ö. 5500 yılında bugünkü anlamıyla devlet teşkilatının kurulmuş olması önemli bir aşamaya karşılık gelmektedir.

Hali hazırda Türkiye’de, Malatya il sınırları içinde yer alan Arslantepe Höyüğü alanında on yıllarca süren kazı çalışmaları sonucunda tespit edilen bu bulgu; Dünya tarih literatürünün revize edilmesi sonucunu getirmiştir. Söz konusu kazı çalışmaları ile Dünya tarihindeki ilk gümrük işlemlerinin tespiti de küreselleşme bağlamında göçün değerlendirildiği bu çalışma açısından önemli bir dönüşüm süreci tarifini pekiştirmektedir.

1648 Westphalia Antlaşması ile modern uluslararası ilişkiler sisteminin kurulduğu ve ulus – devletin doğduğu süreç, bu serencam içinde bir diğer dönüşüm sürecine karşılık gelmektedir.

Sanayi devrimi ile üretim süreçlerinin değişen niteliği, ekonomi – politığın yeni kurgu ve içeriği, teknoloji, ulaşım ve iletişim olanaklarının gelişmesi, yaygınlaşması, insan nüfusunun son yüzyılda altı kat artmış olması, küreselleşmenin etki ve çarpan etki süreçleriyle güçlenmesi diğer dönüşüm süreçleri olarak değerlendirilmektedir.

Çalışmada küreselleşme kapsamında ortaya konan, akış, akıntı; katı – sıvı – gaz ve ağır – hafif – ağırlıksız retoriğinin meseleleri el almakta yardımcı olduğu kabul edilmekle birlikte katkı sağlayacağı öngörülerek “beden ve dolaşım sistemi” metaforu önerilmiştir.

Akış ve / veya akıntı kavramlarının (katı –sıvı – gaz / ağır – hafif – ağırlıksız) illiyet potansiyelini (etki – tepki) bütünüyle kapsamayan bir bağımsızlıkta olması, söz konusu bu durumun sosyal bilimlerdeki neden – sonuç ilişkisini görece askıya alması, dengeli ve birbiri için sonuç oluşturan bir dağılım olması gereğini dışlaması ve bu nedenlerle projeksiyon geliştirmeye dolayısıyla planlama yapabilmeye elverişli olmaması itibariyle beden ve dolaşım sistemin metaforlarının harici bir katkı sağlayacağı öngörülmüştür.

Bedenin, yerküre; dolaşım sisteminin ise mobilite olduğu eşleşmesinde bulunulmakta; sistem, akış unsurlarının ise mallar, sermaye, fikirler, teknolojik imkânlar, internet erişimi ve insanların da dâhil olduğu yerküre içindeki tüm varlık ve birikim süreçleri olduğu öngörülmektedir.

Bu retoriğin küreselleşme ile birlikte küresel eşitsizlikler ve göçe ilişkin olarak da açıklayıcılıklar getirdiği değerlendirilmiş ve çalışma özelinde benimsenen yaklaşım olması sonucunu getirmiştir.

“Beden - yer küre / dolaşım sistemi – uluslararası göç” eşlenikliği ile bulunulan yaklaşım ile uluslararası göçün; çok taraflı ve çok boyutlu karşılıklı etki süreci ortaya konarak farklılıkların da dâhil olduğu sürece ilişkin tüm öğelerin bir bütün içinde cereyan ettiği, dolayısıyla Dünya'nın belirli bölge ve / veya bölgelerinde yaşanan hareket ve değişim süreçlerinin birbirinden bağımsız akışlar olarak görülemeyeceği değerlendirmesi çerçevesinde ortaya konmaktadır.

Bedensel sistemler içinde sağlıklı durumlar meydana geldiğinde koruyucu olarak daha çok sayıda antikor üretilmesi, belirli bölgelerdeki hücrelerin zarar görmesi veya ölmesi gibi sonuçlar doğduğu gibi küresel ölçekte de küresel eşitsizliklerin sistemsel sorunlar oluşturma potansiyeline erişmesi durumunda; askeri harcamaların arttığı; terör olayları, bölgesel çatışmalar, ve savaşların yaşandığı ve de netice itibariyle çoğu zaman zorunlu ve kitlesel olarak gerçekleşen uluslararası göçlerin söz konusu olduğu değerlendirilmiştir.

Yerküre ölçeğindeki küreselleşme ve uluslararası ilişkiler, çeşitliliği ve içeriği fazla olmasına rağmen netice itibariyle ulus – devletlerce ve uluslararası ilişkilerle belirlenmiş olan ilişki ve sistemlerden terkip bir kapalı devre sistemler bütünüdür. Bu durum bedenin kendi içinde akış, dolaşım hız ve kapasitesi yüksek olmasına rağmen nitekim bir kapalı devre sistemler bütünü olması durumu ile eşleşmektedir.

Bu yaklaşım temelinde, küreselleşme, küresel eşitsizlik ve göç ekseninde çalışma beş bölümde gerçekleştirilmiştir.

İlk bölümde tarihsel perspektifle küreselleşme paradigmaları, küreselleşmenin kavramsal çerçevesi ve küreselleşmeye ilişkin yaklaşımlar ele alınmıştır.

İkinci bölümde küresel eşitsizlik içerikleri, kaynakları, değişkenleri, bugünkü konjonktürdeki karşılığı ve sonuçlarına ilişkin bir değerlendirmede bulunulmuştur.

Çalışmanın ana aksını oluşturan göç meselesi üçüncü bölümde incelenmiştir. Temel kavramlar, kuramlar açıklanmıştır. Küreselleşme ve küresel eşitsizlikler bağlamında uluslararası göç analiz edilmiştir.

Dördüncü bölümde; uluslararası göç yönetimi konusuna, uluslararası göç konusunda faaliyette bulunan uluslararası kuruluşlara güçlü – zayıf yönleri içeriğiyle birlikte yer verilmiştir. Kendi yapısı içinde; mal, hizmet, sermaye ve emek hareketliliğine, Dünya tarihi içinde örneği olmayan bir sınır serbestisi yaklaşımı getirerek konu özelinde öne çıkan AB, uluslararası göç yönetimi serencamı ile eşleşen kurumsal, yapısal dönüşüm süreçleri ile birlikte değerlendirilmiştir.

Çalışmanın beşinci ve son bölümünde ise uluslararası göç yönetimine ilişkin sürdürülebilir bir uluslararası işbirliğinin gereklilik temellerine yer verilmiş ve sürdürülebilir bir uluslararası işbirliği modeli olarak uluslararası kurumsal bir yapı önerisinde bulunulmuştur.

BÖLÜM 1

TARİHSEL PERSPEKTİFLE KÜRESELLEŞME PARADİGMALARI, KÜRESELLEŞMENİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE KÜRELLEŞMEYE İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR

1.1. Tarihsel Perspektifle Küreselleşme Paradigmaları

Küreselleşme kavramının insanlık tarihi içinde varlık bulduğu tarih konusunda bugün dört farklı yaklaşım söz konusudur. Bu yaklaşımlardan en geniş zaman aralığı tarifindeki ilki; küreselleşme tarihinin, insanlık tarihi kadar eski olduğu kabulüne sahip olan “*Bütünleşik Yaklaşım*”dır. Nayan Chanda; “*Küreselleşme, başka unsurlar ile birlikte daha iyi ve daha tatmin edici bir hayat arayışında olan temel bir insani arzudan kaynaklanır. Atalarımız elli bin yıl Okyanus kıyılarında gezindikten ve Orta Asya’da avlandıktan sonra nihayet bütün kıtalara ulaştılar*”¹ tespiti ile küreselleşmenin insanlarla bütünleşik olduğu savını ileri sürmektedir.

Bu anlamda küreselleşme ve aynı zamanda göç daha iyi olduğuna ve / veya olabileceğine ilişkin bilgi, varsayım ve umut motivasyonu ile daha iyi olanla eş olma konusunda gösterilen bir gayreti, bu sayede söz konusu mevcut veya mevcut olduğu düşünülen eşitsizliği kendi lehine dönüştürmeyi içermektedir.

Bütünleşik Yaklaşım haricinde konu özelinde bulunulan diğer yaklaşımlar ise; Döngüler Yaklaşımı, Dönemler Yaklaşımı ve Olaylar Yaklaşımıdır.

“*Döngüler Yaklaşımı*”; küreselleşmenin uzun zaman aralıklarını kapsayan döngülü bir süreç olduğu savını taşımaktadır. Bu bağlamda küreselleşme için

¹ Chanda, 2007: 24

tek bir başlangıç tayini söz konusu değildir. Bu yaklaşım; geçmişte farklı içerikte küresel çağların olduğunu, bugün yeni bir küresel çağda olduğumuzu ve de söz konusu bu küresel çağın diğer döngüler ile kıyaslandığında küreselleşmenin zirve noktasına ulaşmış olduğunu içermektedir. Bugün hali hazırda içinde olduğumuz döngünün değişen koşulların sonucu olarak bir başka döngüye dönüşeceği öngörüsüne sahiptir.²

“Dönemler Yaklaşımı” ise küreselleşmeyi; insanlık tarihi, dünya siyasi tarihi açısından kilometre taşı niteliğindeki dönüşüm süreçlerini içeren dönemler esasında ele almaktadır. Dönemler Yaklaşımını benimseyenler arasında küreselleşmeye ilişkin dönemler farklı referans tarih aralıkları ve dönüşüm süreçleri üzerinden ifade edilmektedir.

Therborn; kronolojik akışta her biri diğerinden sonra gelen ancak söz konusu bu kronolojik akış içinde bir dönemin bitişinin diğerinin başlangıcı olmadığı bu yönü ile tarihsel olarak ardışıklık içermeyen 6 ana dönemin olduğu savını ileri sürerken³ Robertson ise ilkinin 15. yüzyılı esas alarak başlattığı ve ardışıklık içeren 5 farklı dönem tespitinde bulunmaktadır.⁴

Roland Robertson sırası ile küreselleşme dönemlerini şöyle sıralamıştır; oluşum, başlangıç, yükseliş, hegemonya için mücadele ve belirsizlik.⁵

Robertson her ne kadar küreselleşmenin ilk evresini 15. yüzyılı esas alarak bir aşamalandırma yapmış ise de, Robertson’ın bu kategorilendirmesinin ilk çağlardan bugüne dolayısıyla bilinen en geniş zaman aralığı için sağlama verdiği değerlendirilmektedir.

² Scholte, 2005

³ Therborn, 2000: 151 – 179

⁴ Robertson, 1990: 15 – 30

⁵ Özkan, 2004: 18- 19

Küreselleşmeyi tarihsel perspektifle ele alan yaklaşımların dördüncü ve sonuncusu olan “*Olaylar Yaklaşımı*” ise spesifik toplumsal olayları esas alan bir yaklaşımdır. Söz konusu bu yaklaşımda; toplumsal olaylar “Romalılar ve İsa’dan önceki fetihleri” içeriğinde olduğu gibi “1956 yılında ilk transatlantik telefon kablosunun bağlanması” içeriğinde de olabilmektedir.

Bu çalışma özelinde benimsenen yaklaşım; Maslow’un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramı ile ayrı bir sağlamaya kavuştuğu düşünülen küreselleşmenin insanlık tarihi kadar eski olduğu kabulünü taşıyan Bütünleşik Yaklaşımdır.

İnsan davranış ve ilişkilerinde belirleyici dinamiğin içgüdüler olduğunu ileri süren Freudcu Yaklaşım ve sadece içgüdülerin değil aynı zamanda öğrenme öykülerinin de belirleyici olduğu kabulünü taşıyan Davranışçı Yaklaşım’dan bağımsız olarak 1950’li yıllarda insanı, tüm bu belirleyicilikleri aşan bir nitelikte; gelişim gücü yüksek bir varlık olarak değerlendiren Hümanist Psikoloji Yaklaşımı yeni bir yaklaşım olarak ortaya konmuştur.

Bu yeni yaklaşım ile psikoloji ve sosyoloji alanında farklı perspektifler potansiyeli güçlü yeni bir süreç başlamıştır. Bu sürece, ABD’li Bilim İnsanı Abraham Maslow; 1943 tarihli “İnsan Motivasyonu Teorisi” (A Theory of Human Motivation) adlı makalesi ve takip eden süreçte “Motivasyon ve Kişilik” (Motivation and Personality) isimli kitabında yer verdiği İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramı ile önemli bir katkıda bulunmuştur.⁶

Maslow; İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramı’nda insan ihtiyaçlarını beş basamakta kategorize etmiş ve her bir basamakta yer alan ihtiyaçların karşılanması durumunda insanın bir sonraki basamakta yer alan ihtiyaçlar ile

⁶ George, 2006: 4 - 10

motive olarak 5. ve en son basamağa ulaşabileceğini ve bu suretle tüm ihtiyaçlarını karşılayabileceğini öngörmüştür.

Maslow; birinci basamakta; fizyolojik ihtiyaçlara (barınma, beslenme, uyku vd.) ikinci basamakta güvenlik ihtiyacına, üçüncü basamakta sevgi ve ait olma ihtiyacına, dördüncü basamakta saygı görme ihtiyacına, beşinci ve son basamakta ise kendini gerçekleştirme ihtiyacına yer vermiştir.⁷

Tarihsel perspektifte, insan davranış ve ilişkilerinde dolayısıyla psikolojik ve sosyolojik olarak avcılık toplayıcılık döneminden günümüze değin İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramı'nın sağlama verdiği değerlendirilmektedir.

Bu sağlama aynı zamanda küreselleşmenin insanlık tarihi kadar eskiye uzandığını da dayanaklandırmaktadır. Zira avcılık ve toplayıcılık günlerinde dahi insanoğlu Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi'nde tasniflediği 5 temel ihtiyacı karşılamak üzere başka yerlere hareket etme davranışında bulunmuş, yaşamsal faaliyetlerini bu çerçevede kurmuş ve bu durum küreselleşme unsurları olan iletişim, etkileşim, dönüşüm neticelerini dolayısıyla küreselleşmeyi beraberinde getirmiştir.

Küreselleşme değişen ölçek ve içeriği ile insanlığın var olduğu zaman dilimlerinden bugüne değin dinamik içeriği ile var olmaya devam etmektedir.

Tarihsel akış içindeki varlığının farklılaşan içeriği ile süreklilik arz etmesi küreselleşmenin homojen değil heterojen bir kavram olduğunu pekiştirmektedir.

Küreselleşme sürecinin her yerde bulunması karşılığında kullandığımız "küresellik", tarih içinde tüm zamanlarda varlık göstererek Dünya'nın her coğrafyasında söz konusu olmamışsa da küreselleşme; belirli ölçek ve içerikte bir şekilde varlık bulmuştur. Küreselleşme bu bağlamda primitif formundan

⁷ Maslow, 1954

bugün en gelişmiş formuna ulaşmıştır. Bu yolculukta insanlık ve dünya tarihi içinde yaşanan belirli dönemler küreselleşmenin içeriğinde belirleyici etkiye sahip olmuştur.

Avcılık – Toplayıcılık sürecini takip eden tarihsel akışta ateşin, tekerleğin, yazının bulunması, matbaanın icadı ve yaygınlaşması gibi gelişmeler önemli olmakla birlikte küreselleşmenin en belirgin dönüşüm süreçlerinin; bugünkü anlamda devlet hayatının başlaması, ulus devletin doğması, sanayi devrimi ve sanayi devriminden bugüne üretim ilişkilerinin, ekonomi – politığın değişmesi, teknolojinin, ulaşım ve iletişim olanaklarının çarpan etkisi yüksek bir nitelikte hızlı bir şekilde gelişmesi ve yaygınlaşması olduğu değerlendirilmektedir.

M.Ö. 5500’ de bugünkü anlamda devlet hayatının başlaması küreselleşme, içeriğine önemli bir güncelleme getirmiştir.

Bugünkü anlamıyla tarihin en eski devlet sisteminin bulunduğu Bereketli Hilal coğrafyası içindeki Anadolu’nun bugün Malatya il sınırları içinde yer alan Arslantepe Höyüğü’nde elde edilen arkeolojik bulgular M.Ö. 5500 yılında varlık göstermiş olan dolayısıyla tarihin bilinen en eski devletini açığa çıkarmıştır.⁸ Roma La Sapienze Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof.Dr. Marcella Frangipane başkanlığındaki kazı heyeti on yıllarca süren çalışmalarının ardından ilk devlet teşkilatı, ilk bürokrasi hayatı ve hiyerarşik düzen, ilk gümrük işlemleri, ilk laik sistem, ilk saray yapısı, ilk kılıç ve yüzlerce mührü ulaşmaları dünya tarihine ilişkin mevcut içerikleri revize etme zarureti getirmiştir.⁹

İnsanlık tarihi için devlet hayatının başlaması itibariyle dönüm noktası niteliğindeki bu süreçte insanların, devlet niteliğinde olmayan insan topluluk ve

⁸ Selahattin Gürkan, Malatya Büyükşehir Belediye Başkanı, 29 Aralık 2019, 14.00, Cnntürk Canlı Yayını

⁹ Malatya, Battalgazi Belediyesi, İlk Devlet Arslantepe 5000 Yıllık Tarih, Malatya, 2015

klanlarının birbirleri ile olan iletişim ve etkileşimlerini kurumsal bir boyuta taşımış olması ve bunu laik bir sistemle ve gümrükleme işlemlerine tabi tutarak gerçekleştirmiş olması itibariyle küreselleşme açısından önem taşımaktadır.

1648 Westphalia Antlaşması ile modern uluslararası ilişkilerin kurulduğu, devletlerin uluslararası ilişkilerin temel unsuru olduğu, ulus - devletlerin tarih sahnesine çıktığı süreç; küreselleşmenin dinamik içeriğinin bir kez daha sağlama vermesini sağlayan bir süreç olmuştur. ¹⁰

Yerleşik hayatın devlet düzeni içinde sürdürülmesi, daha sonraki yıllarda devletlerin, ulus – devletler olarak kimliklendirilmesi süreci, küreselleşme açısından belirleyiciliğini; kişisel, kitlesel ve toplumsal ilişki ve etkileşim biçimlerini değiştirmesi temelinde kazanmaktadır.

Sanayi devrimi ise küreselleşmenin dönüşüm yaşadığı bir diğer tarihi gelişme süreci olmuştur. Sanayi devrimi ile üretim ilişkileri değişmiş, feodalitenin çöküşü, burjuvazinin yükselişi ile toplumsal yapılar önemli ölçüde değişmiştir.

Sanayi devrimi sonrası ekonomik faaliyet aşamalarının, tek bir ulus devlet sınırı içinde cereyan etmeme niteliği daha önce ulaşılmamış bir içerikte güçlenmiştir.

Bu yeni dönemde sanayide kullanılan hammadde, ara mal ve nihai malların düşük maliyetlerle temin edilerek, üretilerek rekabet edebilirliği sağlaması elzem bir nitelik kazanmıştır. Düşük maliyetlere ve daha geniş ölçekte bir pazara ulaşmak; yerel, bölgesel adımları küresel olanlar ile ikame etmeyi gerektirmiş, bu da küreselleşme sürecini ayrıca desteklemiş, ivmesini, çarpan etkisini yükseltmiştir.

¹⁰ Keyman, 2006

Küreselleşmeye getirilen eleştirilerin ve hakkındaki tartışmaların önemli bir kısmının odağında ekonomi yer almaktadır. Oysa küreselleşme toplumsal yaşamın ekonomi başta olmak üzere her alanında cereyan eden etkilere sahiptir.

Sanayi devrimi sürecinde ve sonrasında teknoloji alanında sağlanan ilerlemeler, ulaşım ve iletişim imkânlarının gelişmesi, küreselleşmenin bugüne değin ulaştığı en noktalarını çoktan geride bırakmış, küreselleşme toplumsal hayatın bütününe ilişkin etkilerini derinleştirdiği gibi aynı zamanda genişletmiştir.

Dünya siyasi tarihinin yakın döneminde yaşanan iki Dünya Savaşı, Soğuk Savaş Dönemi, İki Kutuplu yapıdan çok kutuplu yapıya geçilmesi, Berlin Duvarı'nın yıkılması, SSCB'nin dağılması, Doğu Bloku'nun parçalanması, hali hazırda uluslararası sistemde likit diplomasinin etkin olması, dünya nüfusunun son yüzyıl içinde 6 kat artması, üretim aşama ve süreçlerinin (hammadde tedariki, ara ürün bileşimleri ve / veya temini, nihai malların üretilmesi, lojistiği, endüstriyel tasarım süreçleri, reklam ve kampanyalar ile birlikte bütüncül olarak piyasaya tutundurma, satış arttırma, farklı hedef kitlelere ve coğrafyalara ulaştırma stratejilerinin geliştirilmesi vd.) farklı devletlerde gerçekleşmesi ve ürünlerin dünya geneline ulaşması önemli yapısal sonuçlar oluşturmuştur.

Bu önemli yapısal sonuçlarla; çok uluslu şirketlerin doğması, uluslararası örgütlerin kurulması, supranasyonel kimliği ile Avrupa Birliği'nin kurulması, devletin; sivil toplumu regüle ettiği toplumsal düzenden, neredeyse sivil toplumun devleti regüle etme durumuna gelmesi, medyanın konvansiyonel ve yeni yöntemlerle yaygınlığının artması ve etki alanının genişlemesiyle içinde bulunduğumuz yüzyılda başka bir Dünya resmi çizmektedir.

Bu güncel konjonktür ile birlikte ulus devletler, küresel boyutta olan sorunları çözmek için çok küçük, küresel boyutta olmayan hayatın küçük meselelerini çözüme kavuşturmak çok büyük ve hatta hantal olduğu eleştirisinin konusu olmuştur. ¹¹

Küreselleşmenin bugün içinde bulunduğumuz niteliği; coğrafyanın sonu, küresel köy retoriklerine hayat vermiştir. ¹²

Tüm bu akış içinde küreselleşme; tarihsel tüm süreçler içinde olduğu gibi bugün de yeniden yapılanma harcı olarak misyonunu yerine getirmektedir.

Özel ve tüzel kişiler arasındaki çok yönlü, çok taraflı ilişkiler ve dolayısıyla iletişim ve de etkileşim devam ettiği sürece dönüşümün doğrudan çıktısı olarak küreselleşme de koşulların referans verdiği içerik ve yoğunlukta, belirli bir düzeyde ve öngörüldüğü kadarı ile artan kapsam, içerik ve oranda varlık göstermeye devam edecektir.

1.2. Küreselleşmenin Kavramsal Çerçevesi ve Küreselleşmenin Kavramsal İçeriğine İlişkin Nedir, Ne Değildir Tartışmaları

Kavramların; üzerinde tanım geliştiren, zihinsel iz düşümündeki düşünsel imgeleri ifade etme yoluna giden kimselerin; ilgi ve çalışma alanlarının, çok sayıda unsurla oluşan kişisel perspektiflerinin etkisini bir vesile belirli bir oranda içermesi bilhassa sosyal bilimler alanında ortak bir kabul taşımaktadır.

Sosyal bilimler alanında geçmişten bugüne fiili olarak cereyan eden, kavramsal olarak ifadelendirmesi yakın geçmişe ait, her geçen gün daha sık karşılaşılan ve hakkında daha çok sayıda çalışma gerçekleştirilen kavramlar

¹¹ Bell, 1987

¹² McLuhan, Powers, 2015

arasında yer alan “küreselleşme” kavramı da bu ortak kabule dâhil bir nitelik taşımaktadır.

Küreselleşmenin fiili olarak Dünya sahnesinde hangi tarihler itibariyle varlık kazandığına ilişkin önceki sayfalarda yer verilen tartışmalar farklı içerikler taşımaktadır.

Fiilen hangi tarihler itibariyle varlık kazandığına ilişkin farklı içerikli tartışmalar söz konusu iken cereyan eden fiili durumun “küreselleşme” formundaki kavramsal isimlendirmesinin literatüre girmesi, içerik kapsamının zenginleştirilerek güncellenmesi ve yaygınlaşmasına ilişkin görüşler doğası itibariyle daha net bir nitelik taşımaktadır.

Küreselleşme kavramının literatüre girmesi; kavramın ilk kez 1962 yılında, Sosyoloji alanında çalışan Kanadalı bilim insanı Marshall McLuhan’ın “Gutenberg Galaksisi” isimli kitabında, teknoloji, ulaşım ve iletişim olanaklarının gelişmesi ile uluslararası sistemin, ilişkilerin evrilen güncel durumunu, doğan yeni dünya düzenini ifade etmek üzere “küresel köy” kavramını kullanması ile gerçekleşmiştir.

1962 yılında literatüre giren küreselleşme kavramının içeriği 1980’li yıllarda Colombia Üniversitesi’nde komünizm konusunda çalışmaları olan, bir dönem Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Jimmy Carter’ın Ulusal Güvenlik Danışmanlığı¹³ görevini de üstlenen Zbigniew Kazimierz Brzezinski’nin öncülüğünde, Harvard Üniversitesi, Standford Üniversitesi bilim insanlarının ve 1980’li yıllarda ekonomi alanındaki çalışmaları ile ön plana çıkan ekonomistlerce zenginleştirilerek güncellenmiştir.¹⁴

¹³ <https://www.britannica.com/biography/Zbigniew-Brzezinski> (Erişim: 24.12.2019)

¹⁴ Ziegler, 2004

Bu süreçteki ekonomistlerin kavramın içerik zenginleştirmesine bulundukları katkı ve uluslararası sisteminin o dönem özelindeki ekonomi öncelikli konjonktürünün küreselleşme kavramının ilerleyen dönemlerde üzerine yapılan tartışmaların ağırlıklı bölümünün ekonomi odağında gerçekleşmesinde pay sahibi olduğu değerlendirilmektedir.

Küreselleşme kavramının ilk kez kullanılarak literatüre girmesini ve içeriğinin zenginleştirilerek güncellenmesini takip eden kavramın yaygınlaşma aşamasının çipka ismi; 1980'li yılların sonu itibariyle İngiliz Sosyolog, London Schools of Economics üyesi bilim insanı Anthony Giddens olmuştur.

Bir çalışmada başlık olarak ilk kez yer alması ise 1972 yılındaki Aberdeen Üniversitesi'nde Sosyoloji alanında çalışmalarda bulunan bilim insanı Roland Robertson'un "*Küreselleşme: Sosyal Kuram ve Küresel Kültür*" (Globalization: Social Theory and Global Culture) yayını ile olmuştur.¹⁵

Küreselleşme kavramı o günden bugüne çok sayıda çalışmaya başlık, konu, perspektif ve paradigma olarak referans olması itibariyle anahtar bir kavram niteliğine erişmiştir. Bu anahtar kavram aynı zamanda hali hazırda toplumsal hayatın her alanında kullanılagelmesi ile popüler bir kavram olmaya devam etmektedir.

1990'lı yıllar itibariyle uluslararası ilişkiler, ekonomi, sosyoloji gibi alanlar başta olmak üzere sosyal bilimlerde küreselleşme söz konusu bilim dallarının geleneksel yaklaşımlarının bir parçası haline gelmeye başlamıştır. Günümüzde ise bu başlangıç, güçlü bir dönüşüm noktasına ulaşmıştır.

¹⁵ Gökdere, 2001: 71

Bugün sosyal bilimler alanında yayımlanan periyodiklerde “küresel, küreselleşme” özelinde yapılan taramalarda hatırı sayılır oranda sonuca ulaşılması kavramın sarmal niteliği konusunda ayrı bir fikir vermektedir.

Öte yandan bir kahve firmasının şubesine Ankara’da, Pekin’de, Cape Town’da ulaşılabilen olması, bir spor ayakkabı modelinin yine Dünya’nın başka ülkelerinde eş zamanlı erişilebilir olması, bankacılık sistemi içinde yer alan mevduatlara ilişkin farklı şehirlerden ve internet üzerinden işlem yapılabilmesi gibi günlük hayatımızın temel rutinleri arasına girmiş bulunan örneklem dizinleri ve akışlar, küreselleşmenin sarmal niteliğine ilişkin güçlü karineler sunmaktadır.

Küreselleşmeye ilişkin tanımlar ve küreselleşmeye ilişkin yaklaşımlar da bu sarmal hüviyeti içermektedir. Bu sarmal hüviyetin özü içinde söz konusu tanımların her biri farklı bir içerikle şekillenmiştir.

Küreselleşme kelime olarak; bütünün kuşatılması, sarılması, bütünleştirilmesi anlamına gelir.

Dar kapsamda küreselleşme; bir firmanın, bir ülkenin; sınırları ötesinde yatırım yapması ve (ya) işbirliği kurarak, ortaklık geliştirerek veyahut başka işletmeleri tüm hisseleri ile satın alarak büyümesidir.

Geniş kapsamda küreselleşme; maddi ve manevi değerlerin, söz konusu bu değerler kapsamındaki birikimlerin, milli sınırları aşarak dünya geneline yayılması; Dünya’daki farklı halklar, bölgeler ve ülkeler arasında artan karşılıklı bağımlılık; uluslararası bütünleşme sürecinin tamamlanması akabinde bölgesel üretim ve tüketimin Dünya ölçeğinde planlandığı, serbest rekabet düzeninin uluslararası kuruluşlar tarafından denetlendiği, kuralların uluslararası bir anlayışla çalıştığı sistemdir.¹⁶

¹⁶ Seyyar, 2007: 354

Küreselleşmenin fikri mimarlarından ve ekonomi politik açıdan değerlendirmede bulunan Thomas Friedman küreselleşmeyi: *“piyasalar, ulus devletler ve teknolojilerin, daha önceleri tanık olunmamış derecede ve birey, şirket ve ulus devletlere, dünya çapında daha yakın, daha hızlı, daha derin ve eskisinden daha ucuz şekilde birbirine ulaşma olanağı verecek biçimdeki önlenemez bütünleşmesi”* olarak tanımlamıştır.

Friedman'ın soğuk savaş döneminin sona ermesi akabinde ikame yeni sistemin küreselleşme olduğu yönündeki analizi koyu bir olumlama vurgusu taşımaktadır.¹⁷

Küreselleşme kavramının yaygınlaşmasının çıpa ismi olan Anthony Giddens küreselleşmeyi; teknolojik gelişmelerin sonunda ortaya çıkan çelişkisiz ve alternatifsiz bir dönüşüm süreci olarak değerlendirmekte ve olumlamaktadır.

Giddens; küreselleşmenin temel unsurlarını kültürel, ekonomik ve siyasal olarak değerlendirmiş;¹⁸ boyutlarını ise ulus – devlet düzeni, kapitalist dünya düzeni, askeri dünya düzeni ve uluslararası işbölümü olarak ele almıştır.¹⁹

Roland Robertson, küreselleşmenin, sadece nesnel bir durum olarak gittikçe artan bir bağlantılar zincirinden ibaret olmadığını ve aynı zamanda dünyanın “tek bir mekân” olarak idrak edilışinin kapsam ve derinliğini içeren kültürel ve öznel konular üzerinde yükseldiğini ifade etmiştir.

Robertson küresel ve yerel olanın birbirine karışması modern toplumların temel bir özelliği olduğunu ve yeni yaratıcı olasılıklar üretme potansiyelinin güçlü olduğunu değerlendirmiştir.²⁰

¹⁷ Friedman, 2000

¹⁸ Giddens, 2013; 83 – 103

¹⁹ Giddens, 1998; 67 – 73

²⁰ Robertson, 1992

Malcolm Waters ise küreselleşmeyi: *“Coğrafyanın toplumsal ve kültürel düzenlemelere dayattığı kısıtlamaların azaldığı, insanların bu azalmayı giderek daha çok fark etmeye başladıkları bir toplumsal süreç”* olarak ifade etmiştir.²¹

Martin Albrow: *“Dünya halklarını tek bir dünya toplumu, küresel toplum içerisinde birleştiren bütün süreçler”* ifadesi ile küreselleşmeye ilişkin değerlendirmesini karakterize etmiştir.

Küreselleşme sürecini görece pozitif ve daha pozitif olarak değerlendirerek farklı tanımlar getiren bu yaklaşımlar ile birlikte küreselleşmeyi olumsuzlayarak bulunan değerlendirmeler de söz konusudur.

Korkut Boratav, Friedman’a benzer nitelikte küreselleşmenin soğuk savaş sürecinin sona ermesiyle etki kapasitesinin genişlediğini değerlendirmektedir ancak bu iki değerlendirme keskin bir fark taşımaktadır.

Zira Friedman bu durumu ikame olarak ele alıp olumlarken Boratav, bu durumu olumsuz eleştirel bir içerikle *“küreselleşme “soğuk savaş döneminden sonra, kapitalizmin yeni bir açılımla dünya geneline yayılmasıdır”* ifadesi ile dile getirmektedir.²²

Erinç Yeldan *“küreselleşme neo-liberalizmin ideolojik bir söylemidir”* şeklindeki tespitsel söylemini *“küreselleşme olgusu, ulusal ekonomilerin dünya piyasalarıyla eklemlenmesi ve bütün iktisadi karar süreçlerinin giderek dünya kapitalizminin sermaye birikimine yönelik dinamikleriyle belirlenmesidir.”* içeriği ile tamamlamaktadır.²³

Hirst ve Thompson ise *“küreselleşme ekonomik anlamda ülkeler arasında büyük ve artan bir ticaret akışı ile sermaye yatırımının gerçekleştiği*

²¹ Marshall,1999; 449

²² Boratav, 2001: 16

²³ Yeldan, 2003: 428

açık bir uluslararası ekonomi olarak tanımlanırsa, kesinlikle yeni ve farklı bir olgu değildir. 1860'lı yıllardan bu yana var olan bir takım farklı uluslararası ekonomi konjonktürlerinden biridir.” değerlendirmesinde bulunmaktadır. ²⁴

Noam Chomsky küreselleşme için “küreselleşme devlet merkezli kurumların ve devlet merkezliliğiyle yapılan atıfların, salt uluslararası değil, tamamıyla küresel bir bağlamda faal olan farklı aktörler arasındaki ilişkilerin yapısı içinde eridiği süreçtir.” tanımlamasında bulunmuştur. ²⁵

Chomsky küreselleşmenin hali hazırda Dünya'daki seçkin bir azınlığın yararına işleyen ancak insanların büyük çoğunluğunu kapsamayan bir süreç olduğu eleştirisi²⁶ ile tanımında yer verdiği “küresel bağlamda faal olan aktörler” in belirli bir azınlığa tekabül ettiğini ayrıca vurgulamaktadır.

Martin Khor ise çarpıcı bir tespit içeren ifadesi ile küreselleşmeyi emperyalizmin yeni imaj biçimi kabulünü benimser içerikte *“küreselleşme bizim Üçüncü Dünya'da asırlardır sömürgecilik olarak adlandırdığımız süreçtir”* şeklinde değerlendirmiştir. ²⁷

Temel unsurlarının; ulus devletler, uluslararası örgütler, şirketler ile birlikte çok uluslu şirketler, sivil toplum örgütleri, medya kuruluşları, araştırma ve düşünce kuruluşları, kişisel serveti bazı devletlerin gayri safi milli hasılasından (GSMH) daha fazla olan fertler ve yatırımcı konsorsiyumların olduğu küreselleşmeye ilişkin bulunulan tanımlama ifadelerinde küreselleşmeye ilişkin yaklaşımlar da zımni olarak yer almaktadır.

²⁴ Hirst ve Thompson, 2007: 26 - 28

²⁵ Fox, 2002: 22

²⁶ Ritzer, 2011

²⁷ Khor, 2001

1.3. Küreselleşmeye İlişkin Yaklaşımlar

Küreselleşmeye ilişkin yaklaşımlar üç kategoride çerçevelendirilmiştir. Söz konusu bu üç kategori; Aşırı Küreselleşmeciler – Radikaller – Globafili (Hyperglobalist), Küreselleşme Karşıtları – Şüpheciler - Globafobi (Skeptical) ve Dönüşümcüler (Transformationalist)'dir.²⁸

Aşırı Küreselleşmeciler; Radikaller ve Küreselleşme Sevgisi anlamına gelen Globafili isimleri ile anılmaktadır.

Aşırı Küreselleşmeciler; ulus – devletin temel unsur olduğu 1648'de kurulan uluslararası ilişkiler sisteminin güçlü bir regülasyona ihtiyaç duyduğunu, küreselleşmenin test ettiği en noktalarını gün be gün geride bıraktığı günümüz koşulları içinde ulus devletin yetkinliğini tartışmaya açmaktadır.

Devleti oluşturan üç temel unsurdan (teritoryal alan, insan topluluğu, egemenlik) egemenlik unsurunun küreselleşmenin artan etkisi ve oluşturduğu sonuçlar itibariyle eskisi kadar güçlü olmadığı yönünde bir tespit üzerinden hareket edilmektedir.

Ulus devletlerin; uluslararası finans piyasasına olan müdahalelerinin sınırlı olduğu, uluslararası ticaretin karşılıklı bağımlılık ve bağılıklar temelinde çok geliştiği ve herhangi bir ülkenin denetleyebileceği büyüklüğün çok üzerinde olduğu, çevresel tehditlere ilişkin denetim oluşturma iradelerinin yetkin olmaktan uzak bir nitelik taşıdığı gibi savlar kuvvetle ileri sürülmektedir.

Bu yeni durumun ulus devletlerin egemenliklerini örselediği bu nedenle ulus devletler ile vatandaşları arasındaki bağın zayıfladığı sonucu ifade edilmekte konu özelindeki görüşler yeni bir küresel çağ başlangıcı üzerine temellendirilmektedir.

²⁸ Giddens, 2013; 94

Sözü edilen küresel çağda öne çıkan hususların; küresel kapitalizm, küresel yönetim ve küresel sivil toplum olduğu, ulusal hareketlerin gücünün azaldığı, aşındığı öne çıkarılmaktadır.

Küreselleşme sürecinde ülkelerin daha entegre hale gelerek ülkeler arası ilişkilerin arttığı ve kutuplaşmanın çözümlenerek başta ekonomik olmak üzere her alanda entegrasyon ve uluslararasılaşmanın öne çıktığı fikri ortaya konmaktadır.

Bu dönüşüm sürecinin temel itici güçleri olarak ise kapitalizm ve teknoloji sıralanmaktadır.

Netice itibariyle küresel çağın, küresel bir uygarlık sonucunu ve ulus – devletin sonunu getirdiği fikrine alan açılmaktadır.²⁹

Aşırı Küreselleşmeciler; küreselleşmenin demokrasinin gelişmesine, sivil toplumun güçlenmesine katkı sağlayan bir kaldıraç olduğu fikrinde birleşmektedirler.

Şüpheciler ve Küreselleşme Korkusu anlamına gelen Globafobi ifadeleri ile de anılan Küreselleşme Karşıtları, Aşırı Küreselleşmeciler ile tezat bir yaklaşım içindedir.

Küresel çağ fikrine karşı çıkarak, ticaretin, teknolojinin gelişmesinin, toprak yönetimin zayıflamasının aşkın bir bağımlılık karşılığı taşımadığını ifade etmektedir.

Hatta uluslararası politikayı regüle, uluslararası sistemi domine eden unsurların 1900'lerin başında daha güçlü olduğu savını ileri sürmektedir.

²⁹ Giddens, 2013; 94 - 95

Ulusal hareketlerin azaldığı ve / veya aşındığı tespitini reddederek bilakis kemikleştiğini ve arttığını ifade etmektedir.

Küreselleşmenin itici güçlerinin Hükümetler ile birlikte piyasalar olduğu üzerinde durmaktadır.

Her ne kadar uluslararasılaşma ve bölgeselleşme cereyan etse de ulusal menfaat motivasyonunun tüm gücü ile yeknesaklığını koruduğu tespitinde bulunmaktadır.

Aşırı Küreselleşmecilerin “Küresel Uygarlık” tezine, antitez olarak Bölgesel Bloklar ve Uygarlıkların Çatışması ileri sürülmektedir.

Nihai olarak ulus devletin sonunun gelmesi gibi bir durumun söz konusu olmadığını, uluslararasılaşma sürecinin mevcut olduğunu ancak bu güncel durumun Hükümetlerin destek ve uyumu ile mümkün olduğu temel vurgu olarak ön plana çıkmaktadır.

Aşırı Küreselleşmeciler ile Kuşkucular arasında olarak ancak savları ile Aşırı Küreselleşmecilere daha yakın bir yerde konumlanan Dönüşümcüler ise yeni olanın bir küresel çağ veya ticaretin bloklaşmasının değil; tarihte daha önce günümüzdeki seviyesine ulaşmamış ve hatta yaklaşmamış bir küresel bağlanmışlık düzeyi olduğu noktasından bir yaklaşımda bulunmaktadır.

Küreselleşmenin genişlemekle birlikte derinleştiğini, bu suretle yoğun ve kapsamlı bir niteliğe eriştiği ifade edilmektedir.

Ulusal hareketlerin gücünün azalması ya da artması gibi bir durumun söz konusu olmadığı, yeniden yapılandığını böylelikle bir dönüşümün söz konusu olduğu ileri sürülmektedir.

Uluslararası sistemin ve düzenin öne çıkan belirleyicilerinin sadece kapitalizm, teknoloji gibi unsurlar olmadığı gibi salt Hükümetler ve piyasalar da

olmadığı, birleşik güçler olarak nitelendirilebilecek yeni mimarların söz konusu olduğu kabulü taşınmaktadır.

Ulusal ve / veya uluslararası topluluğun dönüştüğü, küresel bütünleşme ve parçalanmışlığın belirsiz olduğu görüşleri paylaşılmaktadır.

Küreselleşmenin ulus – devletin sonunu getirdiği veya uluslararasılaşmanın hükümetlerin desteği ve uyumu ile mümkün olacağı savları yerine küreselleşmenin Hükümetlerin gücü ile dünya siyasetini, uluslararası ekonomi politiği dönüştürdüğünü savunmaktadır.³⁰

³⁰ Giddens, 2013

BÖLÜM 2

KÜRESEL EŞİTSİZLİKLER, KAYNAKLARI, DEĞİŞKENLERİ, BUGÜNÜN ÇEHRESİ VE SONUÇLARI

2.1. Küresel Eşitsizlikler, Kaynakları ve Değişkenleri

Küresel eşitsizlikler; dünya genelinde insanların süregelen ekonomik, politik, askeri, sosyal, kültürel koşullarla inşa ettiği toplumsal yapılar içinde lehlerinde ve / veya aleyhlerinde sonuç oluşturan farklılıklardır.

Yakın geçmişimize değin söz konusu lehte ve aleyhte içeriği ile tüm bu farklılıkların dolayısıyla küresel eşitsizliklerin ele alınmasındaki genel eğilim ekonomik parametre ortalamalarını referans alma üzerinden daha ziyade istatistiki bir yaklaşımın öne çıktığı nümerik bir değerlendirmeyi içermekteydi.³¹

Son yıllarda ise küresel eşitsizliklerin, bilimsel hesaplama matematiğini aşkın içeriğine, salt ekonomi temelli yaklaşım ve ekonomi temelli yaklaşımın yoksulluk, gelir dağılımı gibi doğrudan çıktılarını ele almakla birlikte daha geniş bir perspektifle yaklaşılmaktadır.

Bu süreçte ekonomi için bir nitelikte sınırlı olmadığını esas alan yaklaşımlarla küresel eşitsizliklere ve kaynaklarına ilişkin gerçekleştirilen tespit ve çalışmaların sağlama ve katkı düzeyinin daha fazla olduğu görülmektedir. Bu yeni yönelim de daha kuşatıcı, çok boyutlu ve çok katmanlı bir yaklaşıma hayat vermesi açısından yüksek bir potansiyel taşımaktadır.³²

Yeni yaklaşımın genişleyen değişkenleri arasında: temel insan hak ve hürriyetlerin korunması bu kapsamda insanların güvenlik ihtiyacının

³¹ <https://wid.world/data/> (Erişim: 20.12.2019)

³² UNDP, 2019

karşılanması, barınma, beslenme, sağlık ve eğitim imkânlarının herkes tarafından erişilebilir olmasının sağlanması öne çıkmaktadır.

İnsan haklarının gereğine uygun, insan onuruna yaraşır yaşam sürme koşulların sağlanması kapsamında ise düşünce ve fikir özgürlüğünün ve de demokratik değerlerin yerleşikleştirilmesi, etnik, dini, mezhepsel, cinsiyet ve her türlü ayrımcı muamelenin önüne geçilmesi, akademik özgürlüğün sağlanması, sivil toplum faaliyetlerine elverişli bir toplumsal yapının oluşturulması, basın hürriyetinin sağlanması, bilgi teknolojilerinin ve internetin erişilebilir olması ilk sıralarda yer almaktadır.

Sosyal ve ekonomik haklar kapsamında ise meslek edinme, istihdam, ücret adaleti, sosyal güvenlik, sosyal hizmet ve yardım imkânlarının kapsayıcılığı ilk sıralarda yer alan toplumsal değişkenlerdir.

Bu toplumsal değişkenler ile birlikte küresel ölçekte yaşanan iklim değişiklikleri, doğal afetler, salgınlar ve son yüzyılda Dünya nüfusunun çok hızlı (altı kat) artmış olması küresel eşitsizliklere kaynaklık eden diğer değişkenlerdir.³³

Küresel eşitsizlik parametreleri olarak ifade edilen söz konusu bu değişkenler, birbirini besleyen bir karşılıklılık içermektedir. Söz konusu parametre kategorilerinde yaşanan kırılmalar küresel eşitsizlik ve eşitsizliklere doğrudan kaynaklık etmektedir.

Toplumsal yaşamın içinde ahengin oluşmaması veya bozulması durumunda yaşanan bu kırılmaların sonuçları da kitlesel olmaktadır.

Kolektif bilinçle kitlelere evrilmiş insan toplulukları tarafından gerçekleştirilen kampanya, gösteri ve protestolar ile birlikte göç, bölgesel

³³ UNFPA, 2019

Çatışma ve savaş söz konusu kitlesel kırılmaların en bilinen sonuçlarıdır. Tüm bu sonuçların kısa – orta ve uzun vade gelecekte ve mikro – mezo – makro ölçekte etkileri söz konusudur.

Küresel eēitsizliklerin saptanmasına, deēerlendirilmesine ve azaltılmasına ilişkin yapılan projeksiyonlar yukarıda yer verilen toplumsal yaşamın bütününe ilişkin deēiřkenleri kapsadıēında anlamlı sonuçlar verme potansiyeli söz konusu olmaktadır. Aksi takdirde kısmi veya mutlak butlan ile karşılaşılmaktadır.³⁴

Küresel eēitsizlikleri saptamak, deēerlendirmek ve de azaltmak üzere geliştirilen kalkınma kuramlarının da yakın geçmişte meseleye ekonomi temelli yaklařtıēı görülmektedir.³⁵

Oysa küresel eēitsizliklerin ana aksını ekonomik temeldeki bileşenler oluşturmakla birlikte toplumsal yaşamın bütünündeki bileşenler nihai grafiēi çizmektedir.

Pazar Odaklı Kalkınma Kuramları, Baēımlılık Kuramları, Dünya Düzenleri Kuramları ve Devlet Merkezli Kuramların odaēında ekonomi temelli bir yaklaşım ruhu söz konusu olmuştur.

“Pazar Odaklı Kalkınma Kuramları”; devlet etkisinin sınırlı, serbest piyasa koşullarının belirleyici olduēu liberal bir ruh taşımaktadır.

“Baēımlılık Kuramları”; yoksul ve zengin ülkeler arasındaki eēitsizliklerin çok uluslu şirketler eliyle arttırıldıēını, küresel kapitalizmin yoksullaşmayı ve sömürüyü arttırdıēı yönünde bir yaklaşım geliştirmiştir.

³⁴ Milanovic, 2018

³⁵ ztrk, 2015

“Dünya Düzenleri Kuramları”; devletler için merkez, yarı – merkez ve çevre sınıflandırmasında bulunmuş ve bu sınıflandırmayı devletlerin mevcut ekonomik parametreleri üzerinden gerçekleştirmiştir. Ekonomik parametrelerin yüzyıllar içinde farklılaşacağını, bu değişimin doğrudan sonucu olarak devletlerin bulunduğu kategorilerin değişeceğini bu dönüşüm süreçlerinin Dünya’yı 3 ekonomik bölgeye ayırmayı, rekabetleri dünya ekonomisini şekillendiren devletlerin kendi aralarında resmi ve gayri resmi ilişkiler tesis ederek bütünlük ve elverişli bir yönetim sağlanması yaklaşımını temel savı olarak şekillendirmiştir.

“Devlet Merkezli Kuramlar”; devletin etkin katılımı ile ekonomik hayatın regüle edilmesi gerektiği, ancak bu sayede sürdürülebilir bir kalkınmanın sağlanabileceği tezinde birleşmişlerdir.³⁶

Ancak görüldüğü üzere kalkınma kuramlarının meseleye bütünsel yaklaşmak gibi temel bir adımı atladıkları görülmektedir. Bu durumda konu özelinde getirilen önermeler tamamlanmaya muhtaç bir nitelik taşımaktadır. .

Oysa meseleye ekonomi odağında bakılacak olsa dahi 20. yüzyılda gündeme gelen kalkınma ve ekonomik büyüme kavramlarının yanı sıra refah ekonomisi kavramının ilgili yaklaşımlara dâhil edilmesinin katkı sağlayabilecek olduğu öngörülmekte ancak bu katkının söz konusu kuramlarda yer almadığı açıkça görülmektedir.

³⁶ Hunt, 1992

2.2. Küresel Eşitsizliğin Bugünkü Çehresi ve Sonuçları

Bugün; küreselleşme insanlık tarihi içinde daha önce hiç ulaşılmamış bir düzeye ve paradoksal olarak küresel eşitsizlikler de daha önce hiç ulaşılmamış çeşitliliğe ve güce ulaşmış durumdadır.

Dünya genelinde Doğu – Batı, Kuzey – Güney karşılaştırmalarında küresel eşitsizliklerin Doğu ve Güney’de daha fazla olduğu görülmektedir.³⁷

BM insani gelişme göstergeleri açısından Dünya genelindeki devletleri sıralamak üzere küresel eşitsizlikler temelinde dört skala belirlemiştir.

İnsani Gelişme Endeksi bazında yaptığı sıralamada Çok Yüksek İnsani Gelişme, Yüksek İnsani Gelişme, Orta İnsani Gelişme, Düşük İnsani Gelişme eşikleri belirleyerek 189 devlet arasında sıralamada bulunmuştur.

Söz konusu skalaları; İnsani Gelişme Endeksi ve Bileşenleri, İnsani Gelişme Endeksi Eğilimleri, Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi, Cinsiyete Dayalı Gelişme Endeksi, Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi, Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi değişkenleri ile oluşturmuştur.

BM’nin 2019 yılı İnsani Gelişme Raporu’nda 189 devletten içinde Türkiye ve AB üye ülkelerinin de bulunduğu 62 devletin “*Çok Yüksek İnsani Gelişme*” skalasında; 54 devletin “*Yüksek İnsani Gelişme*” skalasında; 37 devletin “*Orta İnsani Gelişme*” ve 36 devletin de “*Düşük İnsani Gelişme*” skalasında yer aldığı görülmektedir.³⁸

Bu sıralama ile bir kez daha sağlamaya kavuşan Bölgeler ve devletler arası gelişmişlik ve kalkınmışlık düzeyi farklılıklarının keskin niteliği; küresel

³⁷ WID, 2019

³⁸ UNDP, 2019

eşitsizliklerin Dünya gündeminde önemli bir süre daha kalmaya devam edeceği yönünde karineler sunmaktadır.

II. Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan Bretton Woods sisteminin sacayaklarını oluşturan uluslararası kuruluşların da yetkinlikleri bu kapsamda Dünya genelinde sorgulanmaktadır.

Uluslararası mali sistemin düzenli işlemesi fonksiyonu yüklenen Uluslararası Para Fonu (IMF), gelişmekte olan ülkelere proje ve program kredileri sağlama misyonu ile oluşturulan Dünya Bankası (WB), ticaretin Dünya genelinde serbestleştirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla kurulmuş Dünya Ticaret Örgütü'nün (WTO) kuruluş amaçları ile sağladıkları çıktılar arasındaki bağın zayıf kaldığı değerlendirilmektedir.³⁹

Buradaki en kritik noktalardan biri de bu örgütlerin ekonomi öncelikli bir yaklaşımla teşekkül ettirilmiş olmalarıdır.

BM'nin 2000 ile 2015 yıllarını kapsayan, ölçülebilir sonuçlar elde etmeye yönelik belirlediği 8 temel hedefi içeren 189 üye ülke tarafından kabul edilen Binyıl Kalkınma Hedefleri küresel eşitsizlik uçurumunun kapanmasına katkı sağlamak üzere küresel ölçekte gösterilmiş önemli bir iradedir. BM, Binyıl Kalkınma Hedeflerine aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

³⁹ Varoufakis, 2016

Tablo 1: BM Binyıl Kalkınma Hedefleri

Hedef 1	Aşırı yoksulluk ve açlığı ortadan kaldırılmak (Günde bir doların altında geliri bulunan nüfusu azaltılmak, Açlık çeken nüfusu yarı yarıya azaltılmak)
Hedef 2	Tüm kız ve erkek çocuklarının ilköğretimlerini eksiksiz ve eşit olarak tamamlamalarını sağlamak
Hedef 3	Kadın-erkek eşitliğinin sağlanmak ve kadınların konumunun güçlendirmek
Hedef 4	Çocuk ölümlerini azaltmak, 5 yaş altındaki çocuk ölümlerini üçte iki oranında azaltılmak
Hedef 5	Anne sağlığını iyileştirilmek (Anne ölüm oranının dörtte üç azaltılmak)
Hedef 6	HIV/AIDS, sıtma ve diğer önemli hastalıklarla mücadele etmek
Hedef 7	Çevresel sürdürülebilirliği sağlanmak (Sağlıklı içme suyuna ulaşamayan nüfusun yarı yarıya azaltmak)
Hedef 8	Kalkınma için küresel bir ortaklık geliştirilmek

Kaynak: BM, Binyıl Kalkınma Hedefleri Nedir, 2000

Söz konusu hedef başlıkları salt ekonomi özelinde bir içerik taşımamaları itibariyle kalkınma kuramları özelinde değişkenlere ilişkin bulunulan eleştirileri de desteklemektedir.

Binyıl Kalkınma Hedefleri süreci sonunda (2015), 1990 yılı itibariyle 1 milyardan fazla insanın aşırı yoksulluktan kurtulması, çocuk ölüm oranlarının yarıdan fazla azalması, okuldan ayrılan çocuk sayısının yarıdan fazla azalması; 2000 yılı itibariyle de HIV/AIDS bulaşma oranı yaklaşık yüzde kırk oranında azalması sağlanmıştır.⁴⁰

⁴⁰ <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals/background.html> (Erişim: 22 Aralık 2019)

Bu çıktılar 2015 Eylül ayında açıklanan “Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi” için ayrı bir motivasyon kaynağı olmuştur.

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi içeriğinde küresel yaşam kalitesini arttırmak, küresel eşitsizlikleri azaltmak üzere 17 hedef belirlenmiştir. Söz konusu bu 17 hedefe aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 2: BM, Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi

Hedef 1	Her tür yoksulluğu, sona erdirmek, açlığı bitirmek, gıda güvenliğini sağlamak, beslenme imkânlarını geliştirmek ve sürdürülebilir tarımı desteklemek
Hedef 2	Açlığı bitirmek, gıda güvenliğini sağlamak, beslenme imkânlarını geliştirmek ve sürdürülebilir tarımı desteklemek
Hedef 3	İnsanların sağlıklı bir yaşam sürmelerini ve herkesin her yaşta refahını sağlamak
Hedef 4	Herkesi kapsayan ve herkese eşit derecede kaliteli eğitim sağlamak ve herkese yaşam boyu eğitim imkânı tanımak
Hedef 5	Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak ve kadınların ve kız çocuklarının toplumsal konumlarını güçlendirmek
Hedef 6	Herkes için suya ve sağlığlamaya erişimi ve suyun ve sağlığlamanın sürdürülebilir yönetimini garanti altına almak
Hedef 7	Herkes için erişilebilir, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerji sağlamak
Hedef 8	Sürdürülebilir ve kapsayıcı ekonomik kalkınmayı sağlamak, tam ve üretici istihdamı ve insan onuruna yakışır işleri sağlamak
Hedef 9	Dayanıklı altyapı inşa etmek, sürdürülebilir ve kapsayıcı sanayileşmeyi ve yeni buluşları teşvik etmek
Hedef 10	Ülkelerin içinde ve aralarındaki eşitsizlikleri azaltmak
Hedef 11	Kentleri ve insan yerleşim yerlerini herkesi kucaklayan, güvenli, güçlü ve sürdürülebilir kılmak
Hedef 12	Sürdürülebilir tüketimi ve üretimi sağlamak

Hedef 13	İklim değışikliği ve etkileri ile mücadele için acil olarak adım atmak
Hedef 14	Okyanusları, denizleri ve deniz kaynaklarını sürdürülebilir kalkınma için korumak ve sürdürülebilir şekilde kullanmak
Hedef 15	Karasal ekosistemleri korumak, restore etmek ve sürdürülebilir kullanımını sağlamak, ormanların sürdürülebilir kullanımını sağlamak, çölleşme ile mücadele etmek, toprakların verimlilik kaybını durdurmak ve geriye çevirmek ve biyoçeşitlik kaybını durdurmak
Hedef 16	Sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve herkesi kucaklayan toplumları teşvik etmek, herkesin adalete erişimini sağlamak, her seviyede etkin, hesap verebilir ve kucaklayıcı kurumlar inşa etmek
Hedef 17	Sürdürülebilir kalkınma için küresel ortaklığın uygulama araçlarını güçlendirmek ve küresel ortaklığı yeniden canlandırmak

Kaynak: BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları

2000 ila 2015 yılları kapsayan “Binyıl Kalkınma Hedefleri” nin önemli çıktılar sağlamasını takiben genişletilmiş hedefleriyle 2015 ila 2030 yıllarını kapsayan “Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi” özelinde BM nezdinde irade gösterilmiş olması küresel eşitsizlikle mücadele edilmesine önemli bir araçsallık sunmaktadır.

Tüm bu önemli hedefler arasında Binyıl Kalkınma Hedefleri’nin 8.’si olan *“Kalkınma için küresel bir ortaklık geliştirilmek”* hedefinin sürdürülebilir bir çözüm potansiyeli içermesi itibariyle kategorik olarak öne çıktığı değerlendirilmektedir.

Küresel eşitsizliklerin azaltılması yönünde devletlerin, uluslararası kuruluşların, sivil toplum kuruluşlarının irade gösterdiği, ancak bu iradenin

bütüncül ve sürdürülebilirlik niteliklerini tam olarak karşılayamadığı değerlendirilmektedir. Çalışmanın beşinci ve son bölümünde küresel eşitsizliği azaltmaya ve uluslararası göçü yönetmeye ilişkin yeni bir uluslararası kuruluş önerisi bu değerlendirme ışığında gerçekleştirilmektedir.

Küresel eşitsizliklerin nedenleri gibi sonuçları da toplumsal hayatın her alanında cereyan etmektedir.

Gelir dağılımı eşitsizlikleri, kalkınmışlık düzey farklılıkları, rekabet edebilirliği kısıtlayıcı şartlar (eğitim, çalışma hayatı vd.), teknolojik olanaklara ve internete erişim sınırlılıkları, ekonomik resesyonlar, mali krizler, toplumsal infialler, sosyal patlamalar, sokak olayları, protesto ve gösteriler, ülkesel istikrarsızlıklar, bölgesel çatışmalar, savaşlar ve göçler küresel eşitsizliklerin en doğrudan çıktıları arasında yer almaktadır.

Çalışmanın bir sonraki bölümünde bu bağlamda küresel eşitsizliğin doğrudan sonuçları arasında yer alan uluslararası göç konusuna yer verilmiştir.

BÖLÜM 3

GÖÇ MESELESİNDE TEMEL KAVRAMLAR, KURAMLAR VE KÜRESELLEŞME & KÜRESEL EŞİTSİZLİKLER BAĞLAMINDA ULUSLARARASI GÖÇ

3.1. Göç Meselesinde Temel Kavramlar

Göç; fiziki ve coğrafi hareketlik içerir. Bir yerleşim yerinden bir başka yere veya yerlere belirli süreli veya süresiz olarak birey, grup veya kitle halinde çeşitli nedenlerle gerçekleştirilen nüfus hareketidir.⁴¹

Bu itibarla göç, parmak izi niteliğinde bir kavramdır. Ancak belirli açılardan çeşitli kategorilendirmeler söz konusudur. Bu kategoriler; göç nedeninin zorunlu veya tercihen olmasına, göçün sürekli veya geçici süreli olarak gerçekleştirilmesine, göçün yasal veya yasa dışı olarak gerçekleştirilmesine, belirli bir kontrole gerçekleştirilmesine, eğitilmiş ve nitelikli kimselerin yer değiştirmesine, istihdam amacıyla veya işçi olarak çalışmak üzere, iki veya daha fazla sayıda ülkenin konjonktürel mutabakatı esasınca gerçekleşmesine, bir göçmen ile ilintili olarak daha çok sayıda kişinin aynı yere gitmesine, ülkesel sınırlar içinde veya küresel ölçekte gerçekleştirilmesine göre belirlenmiştir.⁴²

Göç nedeninin; zorunlu olmasıyla gerçekleşen nüfus hareketine “*Zorunlu (Mecburi) Göç*”, tercihen gerçekleşen nüfus hareketine ise “*Serbest (Gönüllü) Göç*” denmektedir.

“*Sürekli Göç*”, belirli bir süre sınırı tayin edilmeksizin, süresiz olarak bir başka yerleşim yerine hareket etmeyi içeren göçtür.

⁴¹ Seyyar, 2007: 356

⁴² Lewis, 1982: 15

“Geçici Göç”; belirli bir süre için gerçekleştirilen göçtür. Mevsimlik tarım işçilerinin ve turistlerin belirli bir süre içinde gerçekleştirdikleri yer değişimi bu kapsamdadır.⁴³

Yasa dışılık içeren “Düzensiz Göç”; yabancı bir kimsenin yasa dışı yollarla bir ülkeye girişini, ülkede kalışını, ülkeden çıkışını veya yasal yollarla girip yasal süresi içerisinde çıkmamasını ifade etmektedir.

“Düzenli Göç” ise yasal yollarla bir başka ülkeye giriş yapan, yasal süresi içinde o ülkede kalma süresi için uzatma talebinde bulunan ve talebi olumlu kabul gören kişilerce gerçekleştirilmiş olan göç kategorisine karşılık gelmektedir.

“Kontrollü Göç”; bir ülkenin (göç alan ülkenin) göç sayısını, hangi ülkelere olacağını ve göçe tabi tutulan kişileri kota ve seçme tercihi ile tespit ettiği planlı ve sistemli göçtür.⁴⁴

“Beyin Göçü”; eğitilmiş ve mesleki becerileri, spor, sanat, bilim alanında öne çıkan başarıları dolayısıyla davet veya teklif olarak veyahut kendisinin daha iyi olacağı yönünde taşıdığı müspet görüş dolayısıyla gerçekleştirilen göçtür.⁴⁵

Yetişmiş insan gücünü arttırmak isteyen ülkeler beyin göçünü sağlamak üzere belirli kolaylaştırıcılık içeren yasal düzenlemeler gerçekleştirmektedir. Türkiye de bu ülkeler arasında yer almaktadır. 28 Temmuz 2016 tarih 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu bu amacı içermektedir.⁴⁶

“Emek Göçü”; istihdam amacıyla ülke içinde veya ülke dışında gerçekleştirilen göçtür.⁴⁷

⁴³ Koçak; Terzi; 2012: 10

⁴⁴ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2016: 20

⁴⁵ Seyyar, 2007: 357

⁴⁶ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6735.pdf> (Erişim: 19.12.2019)

⁴⁷ Toksöz, 2006

“İşçi Göçü”; işçi olarak istihdam edilmek üzere ülke içinde veya ülke dışında gerçekleştirilen göçtür.

“Döngüsel Göç”; ekonomik sebeplerle konjonktürel olarak iki veya daha fazla sayıda ülkenin arasında denetimli veya denetimsiz olarak gerçekleştirilen hareket modelidir.

“Zincirleme Göç”; göçmenlerin aile üyelerinin ve arkadaşlarının göçünü teşvik edip kolaylaştırması ile birbiri ile illiyet bağı olan çok sayıda kimsenin aynı yere göç etmesine karşılık gelmektedir.⁴⁸

“Kitlesele Göç”; bir yerleşim yerinden ülke içinde veya dışında bir başka yerleşim yerine çok sayıda insanın eş ve / veya yakın zamanlı göç etmesi kitlesele göç olarak ifade edilmektedir.⁴⁹

“İç Göç”; ülkesel sınırlar içinde gerçekleştirilen nedeni, süresi, amacı değişiklik taşıyan göçlerdir.

“Uluslararası (Dış) Göç”; ülkeler arası gerçekleştirilen göçlerdir. İç göçlerde olduğu gibi uluslararası göçün de nedeni, süresi ve amacı farklılıklar taşımaktadır.

Bu çalışmanın; küreselleşme ve küresel eşitsizlikler bağlamında ve daha ziyade küresel eşitsizliklerin uluslararası göçün en önemli nedeni olduğu özelinde gerçekleştirilmesi dolayısıyla üzerinde ağırlıkla durulan göç kategorisi; uluslararası göç olacaktır.

Uluslararası Göçün temel unsurları; insanların doğdukları veya vatandaşlık bağı ile bağı oldukları ülke dışına göç etmeleri, yurt dışında bir süre kaldıktan sonra insanların kendi yurduna dönmesi, kişilerin yurtdışında kaldığı

⁴⁸ Bartram; Poros; Monforte, 2019: 63 - 71

⁴⁹ IOM, 2004

belirli bir süre sonunda anayurdu dışında bir başka, üçüncü bir ülkeye göç etmesidir.⁵⁰

Bu akışın, uluslararası göçün insanlık tarihi içinde uzun bir geçmişi olmasına dolayısıyla tarihsel bir olgu olmasına rağmen uluslararası bir mesele, bir sorun haline gelmesi yakın zamanlıdır.

Göçün, tarihsel bir olgu iken bugün uluslararası bir mesele haline gelmesinde, göçün kendine ilişkin bu seyrüseferinde; son yüzyılda insan nüfusunun 6 kat artması, yüksek teknolojik, ulaşım ve iletişim imkânlarına ve internet erişimine sahip olmanın getirisi ile insanoğlunun Dünya'nın geneline ilişkin daha fazla oranda bilgi sahibi olması, edindiği bilgiler ışığında olumlu görüş sahibi olduğu coğrafyalara hareket etme konusunda mevcut imkânların kolaylaştırıcılık sağlaması, küreselleşmenin artması, küresel eşitsizlikler konusundaki farkındalığın ve kimi zaman zorlayıcılığının yükselmesi unsurlarının etki sahibi olduğu ve de bu etkinin belirleyici bir nitelik taşıdığı değerlendirilmektedir.⁵¹

Küreselleşmenin etkisi ile modern Dünya'da mallar, sermaye, yatırımlar, finansal işlemler, fikirler ve daha pek çok unsur katı formdan sıvı forma ve gaz fazına geçmiş olsa da insanlar için benzer bir süreç söz konusu olmamıştır. Burada sınır kısıtlılıklarının yanı sıra insanın sosyal bir varlık olması, aidiyet duygusu ve düşünceleri de insanların ağırlıksızlığını açıklamaktadır.

Sınır kısıtlılıklarının insanlar için de kaldırıldığını düşündüğümüz bir durumda dahi insanların mobilitesi, akışkanlığı diğer unsurlar (mallar, sermaye, yatırımlar, fikirler vd.) ile aynı olamayacaktır. İnsanlar için sınır kısıtlılığının kaldırıldığı tek örneklem AB kendi ölçeğinde reel koşullarla bu değerlendirmeye

⁵⁰ Kritz, 1992

⁵¹ Castels; Miller, 2009

ayrı bir karine sunmaktadır. Ancak insanlar; akış halinde olan diğer tüm unsurlardan farklı olarak toplumsal, sosyal bir varlık olmaları, bağılılıkları, içine doğduğu tanımlanmış önemli bir kısmı sonradan değiştirilemez aidiyetleri dolayısıyla akış grafiklerinde yer alan gösterge farklılıkları dolayısıyla diğer unsurlara (mallar, sermaye, yatırımlar, fikirler vd.) göre daha alt noktaları içermektedir.

Göçler itme ve çekme faktörlerinin etkisi ile şekillenen bir süreçtir. İtme faktörleri kişinin bulunduğu yerde söz konusu olan, kişinin bulunduğu yerden ayrılmasına yönlendiren olumsuz koşullardır. Bir diğer ifade ile küresel eşitsizliklerin alyehte içeriğidir.

İtme faktörleri; yaşam tehlikesi altında hayat sürme durumu, güvenlik ihtiyacı, beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçların karşılanamaması, sağlık ve eğitim imkânlarının mevcut olmaması veya erişilebilirliğinin sınırlı olması, , istihdam olanaklarının kısıtlılığı, yüksek işsizlik, düşük gelir, gelir dağılımı adaletsizliği, fırsat eşitsizliği, düşük refah seviyesi, yoksulluk, ekonomik buhran, sosyal politikaların yetersizliği, sosyal dışlanma, salgın hastalıklar, siyasi istikrarsızlık, geleceğe duyulan güvensizlik, daha iyi bir yaşam koşullarının ülke dışında olduğu görüşü, düşünce ve fikir özgürlüğü önündeki engeller, ayrımcılık ve kötü muamele, dini, etnik, cinsiyet, siyasi temelde baskı ve yıldırımlar, siyasi kovuşturmalar, sürgünler, işkenceler, terör olayları, bölgesel çatışmalar, iç savaşlar, savaşlar, doğal afetler ve iklim değişikliği olarak sıralanmaktadır.

Çekme faktörleri; kalkınma ve refah düzeyi daha yüksek bir ülkede yaşama arzusu, geleceğin bir başka ülkede daha güvenli olabileceği düşüncesi, güvenlik, barınma, beslenme gibi temel ihtiyaçların karşılanabilir olması, sağlık ve eğitim imkânlarına erişimin güçlü olması, siyasi, ekonomik ve sosyo – kültürel göstergeleri başta olmak üzere toplumsal hayatın bütününe ilişkin

gösterge dizinin daha kuvvetli olduğu ülke ve / veya ülkelerde yaşama arzusu, güçlü istihdam olanakları, yüksek kazanç, sosyal güvenlik haklarının adil ve adaletli tesisi, sosyal hizmetlerin gelişmiş ve kapsayıcı olması, gini katsayısının düşük olması dolayısıyla gelir eşitsizliğinin iyileştirilmiş olması, temel hak ve hürriyetlerin korunduğu, demokrasinin yerleşikleşmiş olduğu ülkesel şartlar, fırsat eşitliği, düşünce ve fikir özgürlüğüne saygı, toplumsal huzur ve barış şartlarıdır.⁵²

Dolayısıyla göç ve özelde uluslararası göç; daha iyi olduğuna ve / veya olabileceğine ilişkin bilgi, varsayım ve umut motivasyonu ile daha iyi olanla eş olma konusunda gösterilen bir gayreti, bu sayede söz konusu mevcut veya mevcut olduğu düşünülen (küresel) eşitsizliği kendi lehine dönüştürmeyi içermektedir.

Söz konusu itme – çekme faktörleri genel bir yaklaşımla kategorik olarak ifade edilmiştir. Politik, ekonomik, askeri, sosyal, kültürel ve çevresel kategorilerde yer alan söz konusu itme – çekme faktörleri elbette ki çoğaltılabilir, ancak burada, bu çalışma özelinde ana hatları ile yer verilmiştir.

Göçe ilişkin temel terim ve kavramların ele alındığı çalışmanın bu bölümünde yer verilmesinin elzem bir nitelik taşıdığı düşünülen terimler; göçmen, sığınmacı, mülteci terimleridir.

“*Göçmen*”, yaşadığı ülkeden belirli nedenlerle ayrılarak bir başka ülkede yaşamaya başlayan kişidir.

“*Sığınmacı*”, yaşadığı ülkeyi zorunlu neden(ler)le terk etmek durumunda kaldığına ilişkin iddiada bulunan kişiye, iddiasının doğrulanma süresine kadar tanınan söz konusu hedef ülkedeki bulunma statüsüdür.

⁵² Lee, 1966: 49 - 55

“Mülteci”; yaşadığı ülkeyi zorunlu neden(ler)le terk etmek durumunda kaldığına ilişkin iddiası doğrulanan kişiye denir.⁵³

Rakam – sayı ilişkisine benzer şekilde; her sığınmacı ve mülteci birer göçmen, ancak her göçmen bir sığınmacı veya mülteci değildir. Türkiye, 2013 yılında gerçekleştirdiği yasal düzenleme ile sığınmacı ifadesini şartlı mülteci ifadesi ile değiştirmiştir.⁵⁴

Göçmen, Sığınmacı ve Mülteci terimleri ile birlikte Vatansız Kişi ve özellikle Türkiye gündeminde Suriyeli insanların kitleler halinde Türkiye’ye göç etmesi nedeniyle daha sık duymaya başlanan Geçici Koruma Altında Olan Kişi, Şartlı Mülteci, İkincil Koruma içeriği ile birlikte Düzensiz Göçmen (Belgesiz Göçmen), Kaçak Göçmen, İklim Göçmeni (Çevre Göçmeni) terimlerinin içeriklerine de yer verilmesinin yardımcı ve daha temelde gerekli olduğu öngörülmüştür.

“Vatansız Kişi”; herhangi bir Devlet tarafından vatandaş olarak sayılmayan kimseler vatansız kişi olarak isimlendirilmektedir.⁵⁵

Vatansız kişilerin aynı zamanda Mülteci statüsünde oldukları hallerin söz konusu olması nedeniyle Vatansız Kişi ve Mülteci terimlerine ilişkin çoğunlukla birbiri ile aynı olduğu yönünde bir algı taşınsa da bu iki terim birbirinden farklıdır.⁵⁶

Bu farkı netleştirmek üzere vatansızlık durumunun hangi koşullarda söz konusu olduğunu açıklanının gerekli olduğu öngörülmüştür.

⁵³ BMMYK, 1998: 68

⁵⁴ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm> (Erişim: 20.12.2019)

⁵⁵ BM, 1954

⁵⁶ <https://www.unhcr.org/tr/vatansiz-kisiler> (Erişim: 20.12.2019)

Bir kişinin vatansızlığı bireysel ve kamusal nedenlerden kaynaklanabilmektedir. Bireysel nedenler; anne babasının vatandaşı olmadığı ve doğum yolu ile vatandaş olunmasını kabul etmeyen ülke sınırlarında gerçekleşen doğumla hayata gelmesi ve bir devletin vatandaşı iken daha sonra çeşitli sebeplerle vatandaşlıktan çıkarılmış ve / veya çıkarılmış olunması ile söz konusu olmaktadır.

Bu konu özelindeki kamusal nedenler ise devletler arasında hukuki ihtilafların çıkması, ülkesel teritoryal sınırların değişmesi, yeni devletlerin kurulmasını takiben halkın tamamını vatandaşlık bünyesine dâhil etmemesi, vatandaşlık mevzuatında azınlıklara ilişkin ayrımcılığın olması nedenlerdir.⁵⁷

“Geçici Koruma Altında Olan Kişiler”; Avrupa dışı ülkelere gelen ve uluslararası koruma başvuruları olumlu sonuçlanmış kişilere üçüncü ülkelere yerleştirilinceye dek verilen söz konusu ülkede bulunma hakkı sağlayan koruma hakkından yararlanan kişileri ifade etmektedir. "geçici koruma" sağlıyor ve bu sığınmacıları "şartlı mülteci" olarak kabul ediyor.⁵⁸

“Şartlı Mülteci”; Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek

⁵⁷ <https://www.unhcr.org/tr/vatansizligin-sonlandirilmesi> (Erişim: 20.12.2019)

⁵⁸ <https://www.dw.com/tr/g%C3%B6%C3%A7-ve-iltica-terimleri-s%C3%B6zl%C3%BC%C4%9F%C3%BC-s%C4%B1k-kar%C4%B1%C5%9F%C4%B1r%C4%B1lan-kavramlar/a-45638095> (Erişim: 21.12.2019)

istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüyü ifade eder.

“İkincil Koruma”; Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı veya vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüyü ifade eder.⁵⁹

“Düzensiz Göçmen (Belgelenmemiş Göçmen)”, terimi konusunda üzerinde uluslararası konsensüs sağlanmış ortak bir tanım olmasa da Avrupa Komisyonu tarafından; *“göç alan ülkeler”* ve *“göç veren ülkeler”* açısından bir tanımlama getirilmiştir. Göç alan ülke açısından, göç düzenlemelerinin gerektirdiği izin ve belgelere sahip olmaksızın ülkeye giriş yapmış, yerleşmiş veya çalışmakta olan insanları; göç veren ülke açısından ise genellikle geçerli bir pasaportu veya seyahat belgesi olmaksızın uluslararası bir sınırı geçen veya ülkeyi terk edebilmesi için gereken idari yükümlülükleri yerine getirmeyen insanları ifade etmektedir. Netice itibariyle düzensiz göçmen; vardığı ülkede kalmak için gerekli belgeleri olmayan veya daha çok insan kaçakçıları

⁵⁹ <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uigm/yabancilar/uluslararasi-koruma-saglanan-yabancilar/>
(20.12.2019)

müdahalesiyle mevcut belgelerin sahte olması dolayısıyla yasal hakkı bulunmayan kişileri ifade eden bir içeriğe sahiptir. ⁶⁰

“Kaçak Göçmen”; ifadesi suç teşkili içeren bir ifade olması nedeniyle BM, tarafından söz konusu hassasiyet sebebiyle kullanılan bir terim olmamıştır. Avrupa Komisyonu yakın geçmişe değin kullanmış olsa da günümüz de Düzensiz Göçmen veya Belgesiz Göçmen terimlerini kullanmaktadır. ⁶¹

İklim Göçmeni (Çevre Göçmeni); İnsan müdahalelerinden kaynaklı çevresel değişiklikler (hava ve su kirliliği, baraj yapımı, Hiroşima Nükleer Saldırısı, Çernobil Reaktör Kazası, Fukushima Nükleer Kazası vd.), doğal afetler (deprem, sel vd.) ve iklim değişiklikleri nedeniyle geçici, belirli süreli veya daimi olarak yer değiştiren kimseler için kullanılan terimdir. ⁶²

Temel ve belirleyici niteliği göz önünde bulundurularak çalışmanın bu bölümündeki ilk başlığı altında yer verilen kavramları takiben bir sonraki başlık altında Göç Kuramları'na yer verilmesinin tamamlayıcı olacağı değerlendirilmektedir.

3.2. Göç Çalışmaları Alanındaki İlk Çalışmalar ve Kuramlar

Tarihsel bir olgu iken bugün uluslararası bir meseleye dönüşmüş olan göçe ve serencamına ilişkin farklı perspektif ve paradigmalara geliştirilmiş kuramlar söz konusudur.

⁶⁰ <https://hudoc.ecri.coe.int/eng#%7B%22ECRIIdentifier%22:%5B%22REC-16-2016-016-ENG%22%5D%7D> (Erişim: 20.12.2019)

⁶¹ <https://www.dw.com/tr/g%C3%B6%C3%A7-ve-iltica-terimleri-s%C3%B6z%C3%BC%C4%9F%C3%BC-s%C4%B1k-kar%C4%B1%C5%9F%C4%B1r%C4%B1lan-kavramlar/a-45638095> (Erişim: 21.12.2019)

⁶² Williams, 2008, 505 - 509

Göç olgusuna ilişkin ilk çalışma 1885 yılında Ernst Georg Ravenstein tarafından gerçekleştirilmiştir. Ravenstein tarafından gerçekleştirilen Göçün Kanunları isimli çalışma göçü sistematik olarak değerlendiren ve kuramsal bir perspektifle ortaya konan ilk çalışmadır.⁶³

Ravenstein göç alanındaki yine ilk çalışmalar arasında yer alan 1889 yılında 1885 yılındaki makalesi ile yine aynı ismi taşıyan çalışmasında ilkinden farklı olarak bu çalışmanın da temel hareket noktasını oluşturan uluslararası göçü ele almıştır.⁶⁴

Ravenstein, 1885 tarihli ilk makalesini 1871 ve 1881 yılı İngiliz nüfus sayımı istatistiklerini esas alarak kaleme almıştır. Aynı isimde ancak 1889 yılında kaleme aldığı ikinci makalesinde ise çalışmasının dayandığı veri setini İngiltere özelinden 20'den fazla ülkenin verileri ile oluşturduğu daha zengin bir veri seti içeriğine taşımıştır.

Ravenstein'in çalışmasını gerçekleştirdiği 19. yüzyılın sonundaki konjonktürün özel şartları Sanayi Devrimi'nin etkisi ile ekonomik yapının yapısal değişikliklerle süregelen dönüşümünün güçlü olduğu bir dönemdir.

Bu dönemin ruhu ve ana bugün göç çalışmaları alanında Ravenstein'in Göç Yasaları olarak bilinen içerikte hâkimdir.

Göç Kuramları incelenirken esas alınan farklı kategorilendirmeler söz konusudur. Bu kategorilendirmeler arasında öne çıkan yaklaşımlar; göç kuramlarının ortaya konduğu dönemi, göçün devamlılığını ve nedenlerini esas alarak gerçekleştirilen kategorilerdir.

⁶³ Lee, 1966: s. 47 - 50

⁶⁴ Jackson, 1986: 14

Göç kuramlarının ortaya çıktığı tarihsel dönemi esas alarak “Erken (İlk) Dönem Göç Kuramları” – “Modern (Çağdaş) Göç Kuramları” temelinde bir yaklaşımda bulunmaktadır.

Göçlerin süresinin devamlılığı temelinde göç kuramları özelinde ortaya konan diğer kategorilendirme ise “Göçün Geçiciliği Esasındaki Göç Kuramları” ve “Göçün Sürekliliği Esasındaki Göç Kuramları” olarak ikiye ayrılmaktadır.⁶⁵

Bu çalışma özelinde benimsenen yaklaşım ise tarihsel referanslı “Erken (İlk) Dönem Göç Kuramları” – “Modern (Çağdaş) Göç Kuramları” temelindeki yaklaşımdır.

3.2.1. Erken Dönem Göç Kuramları

Erken göç kuramlarımın ağırlıkla iç göç üzerinde yoğunlaştığı, uluslararası göç konusunda zayıf bir tonda değerlendirmelerde bulunulduğu ifade edilmektedir.⁶⁶

Erken Dönem Göç Kuramlarına ilişkin bir diğer öne çıkan değerlendirme kuramsal olarak belirli bir derinleşmeye gidilememiş olmasıdır.⁶⁷

3.2.1.1. Ravenstein Göç Kuramı

Ravenstein’in, göç kuramları arasında öncül bir çalışma gerçekleştirmiş olması itibariyle, uluslararası göçü yaptığı değerlendirmeye tamamlayıcı bir öge olarak eklemesi, çalışmalarını gerçekleştirdiği 19. yüzyılın sonlarına tekabül eden o yıllardaki istatistiki verilerin oluşturulması ve oluşturulan verilere erişim

⁶⁵ Massey, vd.; 1993

⁶⁶ Bodvarsson, Van de Berg, 2013

⁶⁷ Kurekova, 2011

sınırlılığı oldukça güçlü iken İngiltere ile birlikte 20'yi aşkın sayıda ülkenin verilerine çalışması içinde yer ver(ebil)miş olması itibariyle gerçekleştirdiği çalışmaları ve kendi ismi ile bilinen Göç Kanunları özel önem taşımaktadır.

Çalışmada; küresel eşitsizliklerin incelendiği İkinci Bölümü'nde yer verilen kalkınma kuramlarının aksine; çalışmanın bu bölümde incelenen göç kuramları arasında yer alan Ravenstein'in kadınlar ve kadınlara ilişkin gösterge dizinlerini atlamamış ve yaklaşımına dâhil etmiş olmasının ayrıca dikkate değer olduğu değerlendirilmektedir.⁶⁸

Ravenstein Göç Yasaları içeriği ana hatlarıyla; göçün temel sebebinin ekonomi kaynaklı olduğunu, kırsal alandaki hareketliliğin kentsel alandaki hareketlilikten fazla olduğu, göçlerin kısa mesafelerde gerçekleştiği, erkek göçmenlerin kadın göçmenlerden oransal olarak daha fazla olduğu, büyükşehirlerin büyüme oranlarını arttıran tüm faktörler arasında göçün en temel belirleyici olduğu ve her göç akımının, kendisini denkleştiren bir başka göç akımı oluşturduğu içeriğindedir.⁶⁹

Ravelstein'in çalışması ekonomi temelli olması itibariyle ayrı bir kuram olarak değil de İtme – Çekme Kuramı'na dâhil bir yaklaşım olarak değerlendirilebileceği yönünde bir eleştirinin konusu olmuştur.⁷⁰

Ancak sonraki süreçte neo-klasik ekonomi temelindeki çalışmalara zemin hazırlayan niteliği özelinde dahi olsa diğer kuramlardan ayrıldığı ve haricen bir kategori oluşturduğu değerlendirilmektedir.

⁶⁸ https://cla.umn.edu/sites/cla.umn.edu/files/the_laws_of_migration.pdf (Erişim:21.12.2019)

⁶⁹ Gurieva, Dzhioev, 2015: 101 – 103

⁷⁰ Castles, Miller, 1998: 20–21

3.2.1.2. Hareketlilik (Kesişen Fırsatlar) Kuramı

Samuel A. Stouffer'ın 1940 yılında kaleme aldığı “Kesişen Fırsatlar: Hareketlilik ve Mesafeye İlişkin Bir Teori” isimli makalesinde göçü matematiksel olarak açıklama tercihi ile yeni bir yaklaşımda bulunmuştur.

Stouffer göçte mesafenin belirleyici olduğu yönündeki çalışmaların gelişimine katkıda bulunarak mesafe ile gidilecek yerin vadettiği fırsatlar arasında güçlü bir ilişki olduğunu, göçün kitlesel bir forma evrilmesinde de bu ilişkinin gücünün temel belirleyici olduğunu ifade etmiştir.⁷¹

3.2.1.3. Peterson Kuramı

William Peterson 1958 tarihli Genel Bir Göç Tipolojisi isimli makalesinde göçü nedenleri temelinde ele alarak bir incelemede bulunmuştur. İtme – çekme faktörlerinin kaynakları üzerinde durmuştur. İtme – çekme faktörlerinin yanı sıra bireysel ve sosyal unsurların da göç konusunda belirleyici olduğunu ifade etmiştir.

Göç türlerine ilişkin ilkel, zorunlu ve yönlendirilen, serbest ve kitlesel göçler sınıflandırmasında bulunmuştur. Söz konusu bu sınıflandırma içeriğinde yer verdiği zorunlu ve kitlesel göç türleri, Peterson'ın çalışmasının kimlik unsurlarını oluşturmakta baskındır.⁷²

⁷¹ Stouffer, 1940

⁷² Peterson, 1958

3.2.1.4. İtme – Çekme Kuramı

Everett Lee, 1966 tarihli “Göç Teorisi” isimli makalesinde göç çalışmalarında kategorize edilen itme – çekme faktörlerini teorik bir temelde incelemiş ve bir formülasyonda bulunmuştur.

İtme – çekme faktörlerinin göçün yönünü ve kişileri ne yönde, ne şekilde etkilediğine ilişkin bir yaklaşımda bulunmuştur. Lee; toplumsal özgül koşullara göre itme – çekme faktörlerinin değişkenlik göstereceği bu itibarla göçü etkileyen nedenlerin çok fazla sayıda, türde ve değişken içerikte olduğu yönündeki saptamaları ile öne çıkan bir değerlendirmede bulunmuştur.

3.2.2. Modern (Çağdaş) Göç Kuramları

Modern göç kuramları; küreselleşmenin etki düzeyini genişletmesi ve derinleştirmesi ile uluslararası ilişkilerin karşılıklı bağıllık ve bağımlılık temelinde en noktalarını test ettiği güncel konjonktürde Erken (İlk) Dönem Göç Kuramları’ndan belirgin bir farkla uluslararası göç üzerinde yoğunlaşmaktadır.

İçinde bulunduğumuz güncel konjonktürde; göçün küreselleşmesi olgusu ile karşı karşıya olmanın getirdiği doğrudan sonuçlar Modern (Çağdaş) Göç Kuramları’nın karakteristik özelliklerini vermektedir.

Söz konusu karakteristik özellikler; göç olgusundan her geçen gün daha çok sayıda ülkenin, daha çok sayıda insanın, kitlelerin etkilenmesi, kadınların göçe daha çok dâhil olmaları, göç hızının tüm Dünya genelinde artması, göç neden ve türlerinin çoğalması ve göçün her geçen gün daha yüksek oranda bir siyasallaşma süreci içinde olmasıdır.⁷³

⁷³ Massey vd., 1998

3.2.2.1. Neo- Klasik Göç Kuramı

Neo- klasik göç kuramı, Modern (Çağdaş) Göç Kuramları'nın başlangıç noktası olarak kabul görmektedir. Neo- klasik göç kuramı, neo-klasik iktisadi anlayış çerçevesinde şekillenmiş ve temel dinamiklerinin salt ekonomi alanı özelindedir.⁷⁴

Göçün sermaye ve emeğin küresel ölçekte eşitsiz dağılımından kaynaklandığını içermektedir.⁷⁵ Bu itibarla göç, işgücü piyasasını regüle eden bir araç olarak kabul edilmektedir.⁷⁶ Ülkeler arasındaki ücret farklılıklarının azalması ile göç oranlarının gerilemesi arasında doğru bir orantı kurulmaktadır.

Neo- klasik kuramın toplumsal yaşamın ekonomi haricindeki diğer alanlarını dışlaması, kurama ilişkin eleştirilere kaynaklık etmektedir.

3.2.2.2. Dünya Sistemleri (Merkez –Çevre) Kuramı

Wallerstein, Amin, Galtung, Castle ve Kosack'ın 1970'li yıllara sari etkisinin 1980'li yıllarda Castles, Sassen ve Portes tarafından geliştirilmesiyle ortaya konmuş bir kuramdır.

Dünya Sistemleri Kuramı'nın temel tezi; uluslararası göçün, merkez olarak ifade edilen gelişmiş ülkeler ile çevre olarak ifade edilen gelişmekte veya az gelişmiş ülkelerin birbiri ile kurdukları bağlı ve bağımlı nitelikli ilişkilerden kaynaklandığıdır.

Marksist yaklaşımın ruhunu taşıyan söz konusu bu kuram uluslararası göçte Dünya genelindeki eşitsiz ekonomik ve siyasal koşulların belirleyici

⁷⁴ Sjaastad, 1962

⁷⁵ Borjas, 2014

⁷⁶ Harris; Todaro, 1970

etkisine değinmekle birlikte söz konusu uluslararası göçün gelişmiş ülkeler lehine sonuç verdiği yaklaşımında bulunmaktadır.⁷⁷

3.2.2.3. Göç Sistemleri Kuramı

Kuram iki veya da daha çok sayıda ülkenin karşılıklılık içeren göçmen değişimi ile ilişkiler silsilesi ve zincirleme göç örüntüleri kurduğu içermektedir.

Söz konusu devlet grupları; sömürgeci olanlar ile eskiden sömürge durumunda olanlar kategorilendirmiştir. Bu itibarla göç mesafelerinin göçü kolaylaştıran ve hatta ayrı bir motivasyon olanağı sunduğu kabulü ile birlikte mesafenin uzak olmasının da bir negatiflik içermediği vurgusu taşımaktadır.

Bu serencamın; ülkelerin siyasal ve ekonomik koşullarının değişmesi durumunda doğrudan farklılaşacağı yönündedir.

3.2.2.4. İkili İşgücü Piyasası Kuramı

Michael Joseph Piore'nin 1970'lerin sonunda ortaya koyduğu yaklaşımın temeli gelişmiş ülkelerin işgücü ihtiyacına dayandırılmıştır.

Kuram içeriğinde göç alan ülkelerin çekici faktörlerinin motivasyon göstergelerinin göç veren ülkelerin itici faktörlerinden çok daha üstte bir grafik çizdiğini içermektedir.⁷⁸

Piore'nin uluslararası göçün temel dinamiğini sanayileşmiş ülkelerin işgücü talebinden kaynaklandığını içeren yaklaşımı; önemli ölçüde sınırlılık içerdiği gerekçesi ile eleştirilmektedir..

⁷⁷ Castles, 2014

⁷⁸ Piore, 1980

3.2.2.5. İşgücü Göçünün Yeni Ekonomi Kuramı

Odded Stark tarafından 1990'lı yılların sonunda geliştirilmiş olan göç kuramıdır. Kuram; diğer modern kuramlar için katma değer üretmiş bir kuram olması itibarıyla ayrı bir öneme taşımaktadır.

Neo-klasik modele dayanmakla birlikte neo-klasik modelden farklı olarak gelir çeşitliliğini hane içinde sağlamanın olası ekonomik risklerin olumsuz sonuçlarını minimize etmede önemli bir katkısı olduğunu içermektedir.

Bir ailenin, üyelerinin farklı şehir ve ülkelerde çalışma hayatının içinde olmasını dengeleyici bir araçsalılık olarak değerlendirilmektedir.⁷⁹

3.2.2.6. Sosyal Ağ (Ağ, Şebeke) Kuramı

Sosyal Ağ Kuramı; yeksenak bir biçimde göçe değil de göç süreci özelinde bir yaklaşımda bulunmaktadır. Göç eden kişinin geldiği ve göç ederek bulunduğu ülkelerde sahip olduğu ve kurduğu sosyal ilişkiler üzerinden göçün etkisinin göç eden kişi ile sınırlı kalmadığını, temas halinde olduğu her insana da ulaştığını ifade etmektedir.

Bu geniş etki alanının göçün risklerini indirgemedede pay sahibi olduğu vurgulanmaktadır. Ağ ilişkileri yolu ile göçmen sürekliliğini destekleyen bir süreç olduğu ileri sürülmektedir.⁸⁰

⁷⁹ Stark, 2017

⁸⁰ Faist, 2000

3.2.2.7. Kurumsal Kuram

Kurumsal kuram, bazı devletlerin göçü engellemeye yönelik kısıt ve yasal düzenlemelerinin söz konusu olduğu durumlarda göçü gerçekleştirmek üzere Sivil Toplum Örgütleri ve özel girişimcilerin belirli ücret karşılığında göçün gerçekleşmesi ve gerçekleşme sürecine ilişkin hizmet verdiğini bu durumlarda gayri resmi süreçlerin ağırlık kazanmaya başladığını ileri sürmektedir. Bilhassa insan kaçakçılığı konusunda yeni “girişimci” lere neden olduğunu ifade etmektedir.⁸¹

3.2.2.8. Birikim (Birikimli Nedensellik) Kuramı

Birikimli nedensellik kavramı ilk kez Gunnar Myrdal tarafından 1957 yılında Dünya genelindeki gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ekonomik eşitsizliği ifade etmek üzere kullanılmıştır.

ABD’li Sosyolog Douglas Steven Massey, birikimli nedensellik kavramını göç çalışmaları alanına uyarlamıştır. Kavramın kullanımı göç akımlarının yoğunluğunun açıklanması özelinde ağırlık kazanmıştır.

Kuram göç akımlarının, göç kanallarının da destekleyici etkisi ile sürekli bir dönüşüm içinde olduğunu ve söz konusu bu dönüşüm sürecin göçün sürekliliğini desteklediğini ifade etmektedir. Merkez ile çevre arasında eşitsizlikler temelindeki çift kutuplu sürecin göçlerle kemikleşeceğini içermektedir.⁸²

⁸¹ Massey vd., 1993;

⁸² Massey vd., 2014

3.3. Göç Kuramlarının Değerlendirilmesi

Göç kuramlarının her biri farklı parametreler üzerinden göç meselesini ele almışlardır. Söz konusu bu parametrelerin ağırlıklı çoğunluğunu içeren bütüncül bir yaklaşımın söz konusu olmadığı görülmektedir.

Göç çalışmalarının tarihsel derinliği ile kuramların içerik kapsayıcılığı açısından doğru bir orantının söz konusu olmadığı değerlendirilmektedir.

Göç çalışmaları her ne kadar eski tarihli olsa da göç kuramlarının parçalı güncel niteliğinin belirli bir süre daha benzer şekilde ilerleyeceği, ancak bu ilerlemenin iyileşerek gerçekleşeceği öngörülmektedir.

Göç kuramları konusunda; göç konusunun özel içeriği dolayısıyla bütünleşik, kapsayıcı içerikli göç kuramlarının söz konusu olamayacağı ifade edilmektedir. Ancak göç konusunun özel, dinamik, parmak izi niteliğine rağmen, heterojen bir kavram olduğu kabulünde birleşilmesine rağmen yakın gelecekte olmasa dahi orta vade gelecekte daha kapsayıcı içerikte bütünleştirilmiş göç kuramlarının söz konusu olacağı kanaati taşınmaktadır.

Çalışma kapsamında bu parçalı göç kuramlarının sunduğu yaklaşımlardan istifade edilmiş olmakla birlikte temel yaklaşım göçün eşitsizlikler temelinde gerçekleştiği, uluslararası göçün küresel eşitsizlikler nedeniyle gerçekleştiği yönündedir.

Çalışma özelinde ortaya konan yaklaşımda; erken (ilk) dönem göç kuramları ile birlikte modern (çağdaş) dönem göç kuramlarının da nüveleri yer almaktadır.

Parçalı nitelikteki göç kuramlarından bütüncül bir etki söz konusu olmakla birlikte çalışma özelindeki yaklaşımda öne çıkan kuramlar; Neo- Klasik Göç Kuramı ve Dünya Sistemleri (Merkez –Çevre) Kuramıdır.

Küresel eşitsizlikler devam ettiği sürece göç sürecinin devam edeceği ve hatta teknoloji, ulaşım, iletişim ve internet alanında sağlanan gelişmelerle göç hız ve çeşitlerinin artacağı öngörülmektedir.

Uluslararası toplumun göç eden kişi profillerinde de sadece kadınların her geçen gün daha fazla sayıda yer almasını haricinde yaş skalası parametresinin de dönüşeceği beklenmektedir.

Küresel eşitsizlik temelinde, nedenlerinin ve türlerinin çeşitlenerek artacağı öngörülen göç konusuna ilişkin bulunulan yaklaşım süreç yönetimi konusunda da uluslararası kolektif bir iradenin oluşturulmasını temel bir gereklilik değerlendirmesi ile içermektedir.

3.4. Küreselleşme ve Küresel Eşitsizlikler Bağlamında Uluslararası Göç

Küreselleşme her ne kadar insanlık tarihi içinde her dönemde belirli bir düzeyde ve ölçekte cereyan etmişse de hiç şüphesiz bugün içinde bulunduğumuz düzeyde ve ölçeği defaten aşan bir sarmal niteliğine ulaşmış değildir.

Malların, sermayenin, işlemlerin, fikirlerin, insanların küresel ölçekte hareketliliğinin ve dolayısıyla etki gücünün ve de bu akışın sağladığı dönüşüm süreçlerinin bu denli hızlı ve kapsamlı bir şekilde gerçekleşmesi retorikte “akış” olarak kabul edilmektedir.

Söz konusu bu retorikte küreselleşme ve küresel eşitsizlik tartışmaları içinde hareket imkân, kabiliyet ve olasılığı düşük olan unsurlar için katı, daha yüksek olanlar için sıvı ve en yüksek olanlar için gaz metaforları yerleşikleşmiştir

Yine genel bir kabul ile yerleşik bir nitelik taşıyan ağır (katı), hafif (sıvı), ağırlıksız (gaz) ifadeleri de aynı kapsamda kullanılmaktadır.

Teknolojik ilerlemenin, ulaşım ve iletişim imkanlarının bugünkü niteliğine erişmediği dolayısıyla küreselleşmenin bugünkü kadar güçlü olmadığı geçtiğimiz yüzyıllarda bir kitap hazırlanması için gerçekleştirilen literatür tarama süreci, ardından kitabın hazırlanması, kitabın çoğaltılması ve dağıtımının yapılması ve de nihayeten okuyuculara ulaştırılması süreci oldukça katı bir süreçti.

20. yüzyılın sonunda bir ülkede yazılan bir kitap, başka bir ülkede basılabiliyor, internet üzerinden sipariş edilebiliyor ve bu suretle matbu hali belirtilen adrese posta yolu ile gönderilebiliyordu. Dolayısıyla daha öncesinde katı olan süreç, hareket kabiliyetinin iyileşmesi ile sıvı bir süreç formuna ulaşmıştı.

Bugün 21. yüzyılın başında ise hazırlık, basım aşaması aynı ve / veya farklı şehirlerde, ülkelerde olan kitapların matbu formlarının posta yolu ile ulaşmasını beklemeksizin, doğrudan internet üzerinden yeni uygulamalar ile (kindle vb.) söz konusu erişim gücünün çok daha hızlı olması ile sürecin sıvı olan formu bugün artık gaz formuna ulaşmıştır. Diğer yaygın metafor dizisi ile ağır iken hafif bir forma erişmiş ve de nitekim ağırlıksız bir niteliğe ulaşmıştır.

Mobil cihazlar, elektronik aygıtlar ve internet bağlantısı olanakları ile ağırlıksız bir forma erişen müzik albümleri, şarkılar bir diğer örnek iken, yine benzer şekilde gaz fazına ulaşarak ağırlıksızlaşan filmler de (netflix vd.) bir başka örnektir ve bu örnekleri çoğaltmak pek tabii mümkündür.

İlköğretim 7. sınıf öğrencisi olduğum yıllarda abone okuyucularından biri olduğum haftalık periyotlarla yayınlanan Time dergisinin Malatya'ya ulaşması 4

haftayı, yani bana ulaşmak üzere postaya verilen sayıdan sonra 3 sayı daha basılmasını kapsayan bir sürece tekabül ediyordu. Bugün hala kültür yayınlarını tüketicilere ulaştıran mağazalara gittiğimde raflarda Time'ı, Newsweek'i görmenin yüzüme bir gülümseme yaydığını bu konu özelindeki güncel, kişisel bir örnek olarak paylaşmak isterim.

Katı süreçlerin sıvılaşması ve gaz fazına ulaşması, bir diğer deyişle ağırken, hafiflemesi ve de nitekim ağırlıksızlaşmanın bireysel yaşamlarımızda ve toplumsal yaşamın bütününde mallar, sermaye, işlemler, hizmetler ve insanlar özelinde önemli sayıda doğrudan ve dolaylı örneği mevcuttur.

Teknolojik imkânların gelişmesi ile elektronik yeniliklerin bir silsile halinde artarak devam ettiği; malların, sermayenin, işlemlerin, fikirlerin ve daha pek çok unsurun serbest dolaşımının sağlandığı bu yüzyılda insanların serbest dolaşımının diğer unsurlara yakın yaklaşık nitelikte sağlanamamış olması küreselleşme çerçevesinde getirilen öne çıkan bir eleştiri konusudur.

Avrupa Birliği'nin (AB) insanların hareketliliği için imkân tanıyan yapısı bu değerlendirme kapsamında 1648 Westphalia Antlaşması ile kurulan modern uluslararası ilişkiler sistemi ve ulus – devlet düzeni içinde hali hazırda örneği olmayan bir yapıdır. Günümüzde AB ve kaderi üzerine farklılıkları ve karşıtlıkları içeren tartışmalar devam etmekle birlikte insanların hareket özgürlüğüne kendi ölçeğinde alan açmış olmasının hakkını teslim etmek gerekmektedir.

Küreselleşme kapsamında ortaya konan, akış, akıntı; katı – sıvı – gaz ve ağır – hafif – ağırlıksız retoriğinin meseleleri el almakta yardımcı olduğu kabul edilmekle birlikte ikame bir tercih olarak “beden ve dolaşım sistemi” metaforu önerilmektedir.

Akış ve / veya akıntıların (katı –sıvı – gaz / ağır – hafif – ağırlıksız) illiyet potansiyelini (etki – tepki) içermeyen bir bağımsızlıkta olması, söz konusu bu durumun sosyal bilimlerdeki neden – sonuç ilişkisini görece askıya alması, dengeli ve birbiri için sonuç oluşturan bir dağılım olması gereğini dışlaması ve bu nedenlerle projeksiyon geliştirmeye dolayısıyla planlama yapabilmeye elverişli olmaması itibariyle beden ve dolaşım sistemin metaforlarının daha yardımcı olacağı öngörülmektedir.

Bedenin, yerküre; dolaşım sisteminin ise mobilite olduğu eşleşmesinde bulunulmakta; sistemin unsurlarının ise mallar, sermaye, fikirler, teknolojik imkânlar, internet erişimi ve insanların da dâhil olduğu yerküre içindeki tüm varlık ve birikim süreçleri olduğu öngörülmektedir.

Bu retoriğin küreselleşme ile birlikte küresel eşitsizlikler ve göçe de açıklayıcılıklar getirdiği öngörülmektedir.

Bedenin, yer kürenin; tamamında yeksenaklık elbette söz konusu değildir. Söz konusu bu farklılıklar küreselleşme eli ile yer küre üzerinde hareket eden, dağılan, artan veya azalan bir eğilim içinde olmaktadır. Bedenin içerdiği farklılıklar ve bu farklılıklara bağlı küreselleşmenin de etkisiyle artık daha çok söz konusu olan belirli yerlerde birikme ve yoğunluklara belirli yerlerde ise azalma ve seyrekleşmelere bağlı olarak da eşitsizlikler söz konusu olmaktadır. Beden, yerküre genelindeki bu farklılık ve eşitsizlikler de küresel farklılık ve eşitsizlikleri gündeme getirmektedir.

Söz konusu küresel farklılıklar, küresel farklılıkların eşitsizlik içeriğine evrilen formları da göçün temel dinamiği ve motivasyonu olmaktadır.

Tıpkı bedenin kendi içinde akış, dolaşım hız ve kapasitesi yüksek olmasına rağmen nitekim kapalı devre bir sistemler bütünü olması gibidir.

Yerküre ölçeğindeki küreselleşmenin ve uluslararası ilişkilerin de çeşitlilik ve içeriği fazla olmasına rağmen netice itibariyle ulus – devletlerce ve uluslararası ilişkilerle belirlenmiş olan ilişki ve sistemlerden terkip bir kapalı devre sistemler bütünüdür.

Bu kapalı devre yaklaşımı içinde yerkürenin bir bölgesinde olan bir olayın, bir bölgesinde yerleşik duruma gelmiş bir olgunun, diğer bölgelere doğrudan ve dolaylı olarak etkide bulunma kapasitesi önlenemez niteliktedir. Zira devletler ve de insanlar, sınırlarla paradoksal bir şekilde egemen olsalar da mutlak bağımsızlık içinde değildir.

Buradaki “mutlak bağımsızlık” ifadesi bütünün, yerkürenin geri kalanı ile ve geride kalanında olan bitenlerle her türlü illiyetin sıfırlanmış olması karşılığında kullanılmaktadır. Sınırlar; bedenin, yerkürenin her hangi bir bölgesinde meydana gelen olay(lar)ın bir başka bölge ve / veya bölgelere ulaşmamasının, doğrudan ve / veya dolaylı sonuçlarına ilişkin etkilerinin erişmemesinin teminatı değildir.

Sağlıklı bir bedenden dolayısıyla sorunsuz bir yerküre sisteminden bahsedebilmek için farklılıkların yapısal ve bu yapısallığın getirdiği işbölümü esasında olduğu, eşitsizlik ve / veya eşitsizliklere temel teşkil etmediği bir durumun bütünsel olarak varlık göstermesi gerekmektedir.

Bedensel sistemler içinde sağlıklı durumlar meydana geldiğinde koruyucu olarak daha çok sayıda antikör üretilmesi, belirli bölgelerdeki hücrelerin zarar görmesi veya ölmesi gibi sonuçlar doğduğu gibi küresel ölçekte de küresel eşitsizliklerin sistemsel sorunlar oluşturma potansiyeline erişmesi durumunda askeri harcamalar artmakta, terör olayları, bölgesel çatışmalar,

savaşlar yaşanmakta ve çoğu zaman uluslararası göçler söz konusu olmaktadır.

Farklılıkların, küresel eşitsizliklere kaynaklık etmesinin engellenmesi ve zorunlu, kitlesel göç gibi sosyal krizlerin oluşmaması için önleyici program ve politikalar birincil önem taşımaktadır. Zira kriz ortamı doğduktan sonra yapılabilecekler sınırlılık içermektedir. Bu sınırlılık içinde çözümlenmiş gibi görünen meseleler dahi yakın – orta ve uzun vade gelecekte başka olası sorunlara kaynaklık etmekte, temel teşkil etmektedir.

Bu sarmalı; bu çalışmaya fikri ilhamını veren, Romanya’da eserlerinin temsili yasaklandığı için Fransa’da siyasi sığınmacı olarak yaşayan Gazeteci Yazar Matei Visniec’in Göçmenleeeeeer isimli ülkemizde Genco Erkal’ın yönetmenliğinde seyirci ile buluşan belgesel tiyatrosu, etkileyici bir biçimde ele almaktadır.

“...insanlığa çok şeyler verdiniz; demokrasi, liberalizm, bilgisayar devrimi, haberciliğin “Hollywood” laştırılması, iletişimin “facebook” laşması, bilginin “google” laşması, insan varlığının “microsoftlaşması.

Şimdi sıra bize geldi. Biz de küreselleşmek istiyoruz. Batılılaşmak istiyoruz, modernleşmek, özgürleşmek, meslek edinmek, bilgisayar kullanmak, özelleştirilmek, bankaya borçlanmak, sosyalleşmek, oy vermek, itiraz etmek, bir köpek edinmek istiyoruz. Kapınıza geldik iş istiyoruz. Dikenli telleriniz bize engel olamayacak. Kesinlikle olamayacak...”⁸³

Mevcut konjonktürde aciliyet arz eden pek çok uluslararası kriz, sosyal patlama, bölgesel çatışma, terör olayları ve uluslararası göç cereyan etmekle

⁸³ <https://t24.com.tr/yazarlar/senay-tanrivermis/barbarlarin-uygarliginda-bogulanlar-gocmenleeeeeer,18597> (Erişim: 19.12.2019)

birlikte önem arz eden pek çok konjonktürel mesele de cereyan etmekte bu nitelikleriyle de gelecekteki kriz alanları konusunda ipucu vermektedir.

Bu çalışmada küreselleşmenin ve küresel eşitsizliklerin insanlık tarihi kadar eski olduğu yönündeki kabulü aynı zamanda teknolojinin ulaşım ve iletişim imkânlarının gelişmesi ve insan nüfusunun son yüzyılda 6 kat artması ilk sıralarda yer almakla birlikte tüm insanlık tarihi içinde bu denli yükseldiği bir başka dönem olmadığını içermektedir. Bu içerik acil ve önemli meseleler konusundaki yaklaşımın yine tarihin daha önce hiçbir döneminde olmadığı kadar elzem olduğunu da kapsamaktadır.

Söz konusu gelişmelerin artış hızındaki yüksekliğin yönetilebilir olmasını güçleştirdiği değerlendirilmekle birlikte yine de tüm koşullara rağmen küreselleşme, küresel eşitsizlikler ve uluslararası göçün mevcut konjonktürde daha iyi bir şekilde yönetilebilme potansiyeli taşıdığı değerlendirilmektedir.

Bu potansiyelin reel politığe büyük ölçüde yansımamış olmasında ulus devletlerin ağırlıklı çoğunlukla başarılı bir grafik çizememiş olmalarının uluslararası göçe ayrıca kaynaklık ettiği değerlendirilmektedir.

Devlet; belirli bir coğrafyadaki teritoryal alanda, ortak bir geleceğe kader birliği içinde gitme arzu ve iradesine sahip insanların, egemenlik bağı ile bağlı olduğunda varlık ve meşruiyet kazanan bir yapıdır.⁸⁴

Devlet tabiyetinde yaşayan vatandaşların devletlerinin reel politik başarısızlıkları karşısında aidiyet duyguları zayıflamakta ve toplumsal sözleşmelerin (istikrarlı toplumların temelini oluşturan ve insanların gönüllü olarak uyduğu kurallar dizisi ve davranış beklentileri) bir parçası olma

⁸⁴ Gözler, 2019

konusunda daha isteksiz olmaktadırlar. Bir aşamadan sonra bir göçün öznesi olabilmektedirler.

George Soros dahi küreselleşme konusundaki itiraf niteliğindeki çözümlemesinde *“küresel kapitalist sistem kendisine bir oyun sahası üretmiştir”* ifadelerine yer vermiştir. Ritzer ise söz konusu bu oyun sahasının dengesiz olduğu değerlendirmesinde bulunmaktadır.⁸⁵

⁸⁵ Ritzer, 2010; 32

BÖLÜM 4

ULUSLARARASI GÖÇ YÖNETİMİ, ULUSLARARASI GÖÇ KONUSUNDA FAALİYETTE BULUNAN ULUSLARARASI KURULUŞLAR, ULUSLARARASI GÖÇÜN HEDEF DESTİNASYONU AB VE GÖÇ YÖNETİMİ

4.1. Uluslararası Göç Yönetimi

Göç yönetiminin; çok taraflı ve katmanlı, etkilerinin sadece göç eden kimselerle, göç edilen zaman dilimi ve transit (geçiş) - hedef yerler ile sınırlı kalmaması itibariyle küresel ölçekte toplumsal yaşamın her alanına yayılan çarpan etki kapasitesinin ve de önem - öncelik kriterlerinin yüksek olduğu değerlendirilmektedir.

Söz konusu bu unsurların etki gücü ve taşıdığı önem – öncelik içeriği ulusal ve uluslararası ölçekte ayrı ayrı sağlama vermekle birlikte uluslararası ölçekte meselenin daha kompleks bir nitelik aldığı gözlenmektedir.

Uluslararası göç söz konusu olduğunda meselenin daha kompleks hale gelmesinde en öne çıkan faktör; farklılıkların artmasıdır.

Göç mesafelerin daha uzun ya da kısa olması; ulusal ve uluslararası ölçekte her göç özelinde sağlama veren bir içerik taşımaması itibariyle tek başına bir faktör olarak değerlendirilmesinin eksik kalacağı öngörülmektedir.

Mevzuat, yönetim şekli, lisan, ekonomik parametre, gelişmişlik düzeyi, din, gelenek ve göreneklerin de dâhil olduğu toplumsal kurallar, tarihsel geçmişinde dâhil olduğu kültürel kimlik, eğitim sistemi, çalışma hayatı kural ve kaideleri, coğrafya ve iklim, teknolojik gelişmişlik, ulaşım, iletişim ve internet

erişimi imkânlarındaki farklılıkların, en temel farklılıklar olduğu değerlendirilmektedir.⁸⁶

Uluslararası göç yönetiminin; tüm bu farklılıkları kapsayan bir yönetim olması içeriğini taşımakla birlikte Dünya'nın herhangi bir yerinde söz konusu olan hareketliliğin Dünya'nın geri kalan kısmında da kısa – orta – uzun vade gelecekte; mikro, mezo, makro ölçekte doğrudan ve dolaylı sonuçları olacağını içermektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde yer verilen “*beden - yer küre / dolaşım sistemi – uluslararası göç*” eşlenikliği ile bulunulan yaklaşım ile uluslararası göçün; çok taraflı ve çok boyutlu karşılıklı etki süreci ortaya konarak farklılıkların da dâhil olduğu sürece ilişkin tüm öğelerin bir bütün içinde cereyan ettiği, dolayısıyla Dünya'nın belirli bölge ve / veya bölgelerinde yaşanan hareket ve değişim süreçlerinin birbirinden bağımsız akışlar olarak görülemeyeceği değerlendirmesi bu itibarla ortaya konmuştur.

Oysa günümüzde uluslararası göç yönetimi konusunda küresel ölçekte ortak, bütüncül, üst bir uluslararası irade söz konusu değildir. Ulus devletler özelinde ortaya konan birbirinden farklı içerik ve bağlayıcılık gücündeki iradeler söz konusudur.

Üstelik ulus devletlerce ortaya konan iradelerin de çoğunun göçlerin yaşanması süreci sonrasında doğan sorunları bertaraf etmeye yönelik olduğu görülmektedir. Oysa yönetim öncül – mevcut - ardıl süreçleri içeren bütünsel bir olgudur. Uluslararası göç yönetiminde ulus devletlerce ortaya konan öncül yaklaşımlar mevzuatsal içerikle sınırlı kalmaktadır. Bu da uluslararası göç yönetiminin en önemli kısıtlılıklarından birini oluşturmaktadır.

⁸⁶ Mendenhal vd, 1995, s.79

Uluslararası göçlerin, bireysel olarak gerçekleşmesi hallerinde söz konusu aksaklıklar kısa vadede büyük ölçüde hissedilmemekle birlikte, uluslararası kitlesel göçlerin yaşanması durumunda uluslararası göç yönetimi konusundaki mevcut eksiklik belirginleşmekte, uluslararası ve insani krizlere varan sonuçlara neden olmaktadır.

Bu konuda iç savaştan kaçarak deniz yolu ile karaya ulaşmak üzere iken su botlarının patlatılması suretiyle göç eden insanların denizde ölüme terk edilmesine varan sonuçlar yaşanmaktadır.⁸⁷

Bir diğer uç örnek olarak ise Türkiye'nin, Suriye'deki iç savaş ortamından kaçan kişilere yönelik izlediği açık kapı politikası sürecinde; ulusal ölçekte güvenlik riskleri, mali yük⁸⁸, toplumsal uyum ve orta – uzun vade gelecekte ülkesel demografik yapının büyük ölçüde değişeceği algısı⁸⁹ yönünde sonuçlara neden olmaktadır.⁹⁰

Uluslararası göçün bilhassa kitlesel olduğu hallerde bu iki sivri uca varan, yaklaşan sonuçların doğmaması için uluslararası göçün etkin bir şekilde yönetilmesi zarureti söz konusudur.

Bu zaruret bugün; tarihsel olarak uluslararası göçün en fazla yoğunluğa ulaştığı, göçü ivmelendiren unsurların (küreselleşmenin artması, küresel eşitsizliklerin yaygınlığı, teknoloji – ulaşım – iletişim alanındaki ilerlemeler vd.) her geçen gün daha da güçlenmesi ile daha da yoğunlaşacağı beklentisinin hâkim olduğu güncel koşullarda her zaman olduğundan daha fazla bir şekilde kendini göstermektedir.

⁸⁷ <https://www.sozcu.com.tr/2015/gundem/yunan-sahil-guvenligi-multecileri-boyle-olune-terk-etti-908557/> (Erişim: 24.12.2019)

⁸⁸ DI, 2019

⁸⁹ TİSK, 2015

⁹⁰ OCHA, 2019

Uluslararası göç yönetiminin temel yürütücüleri konumunda olan ulus devletler ile uluslararası kuruluşların konu özelindeki aksiyonları uluslararası göçlerin sonuçları özelinde yoğunlaşmaktadır.⁹¹

Çalışmanın bir sonraki başlığında uluslararası göç özelinde çalışmakta olan uluslararası kuruluşlara yer verilmesinin bugüne ilişkin tablonun netleşmesine ve ifade edilen zarureti açıklamasına dayanak olacağı öngörülmektedir.

4.2. Uluslararası Göç Konusunda Faaliyette Bulunan Uluslararası Kuruluşlar ve Güçlü – Zayıf Yönleri

Göç tarihsel bir olgu iken uluslararası bir mesele haline gelmesi yakın tarihlidir. Uluslararası bir meseleye evrilmiş olan göç konusunda faaliyette bulunmak üzere kurulan uluslararası örgütlerin varlık kazanması da benzer şekilde yakın tarihlidir.

Birinci Dünya Savaşı sonrası Dünya genelinde teritoryal sınırlarda gerçekleşen büyük ölçüdeki değişikliklerle önemli bir kısmı zorunlu kitlesel göçlerden oluşan yoğun uluslararası göç dalgaları yaşanmıştır.

Söz konusu uluslararası göç dalgaları belirli ölçekte hala devam ediyorken İkinci Dünya savaşı süreci yaşanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği sonuçlar itibariyle yine önemli kısmı zorunlu, kitlesel göçlerden oluşan bir süreç yaşanmıştır.

Yaşan bu süreçlerle doğan uluslararası konjonktürün gündeminde geniş yer tutan ve çözülmemesi halinde başka sorunlara kaynaklık etme potansiyeli

⁹¹ IOM, 2019

yüksek uluslararası göç kaynaklı sorunların çözümüne katkı sağlamak üzere uluslararası nitelikteki ilk girişimler 1950'li yıllarda gerçekleştirilmiştir.

Bu girişimlerden ilki Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNCHR: United Nations United Nations High Commissioner for Refugees) ikincisi ise Uluslararası Göç Örgütü (IMO: International Organization for Migration) olmuştur.

Söz konusu uluslararası kuruluşlar temel faaliyet alanı uluslararası göç olan hali hazırdaki yegâne uluslararası kuruluşlardır.

Çalışmanın takip eden başlıklarında bu yapıların kuruluş referansları, tarihsel serencamı, çalışma yaptıkları bölgeler, hedef kitleleri, faaliyetleri, bütçeleri ile birlikte güçlü ve zayıf yönlerinin analizi yer almaktadır. Bu içeriğin uluslararası göç ve yönetiminde rol sahibi özneler konusunda bugünkü tabloyu netleştirmek ve buradan geleceğe ilişkin öngöründe bulunmak için elzem olduğu değerlendirilmiştir.

4.2.1. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNCHR: United Nations United Nations High Commissioner for Refugees)

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNCHR: United Nations United Nations High Commissioner for Refugees) Birleşmiş Milletler sistemine bağlı olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupalı mültecilere yardım sağlamak amacıyla geçici bir süre hizmet vermek üzere kurulmuş bir yapıdır.

UNCHR, 1950 yılında kurulduğunda, 3 yıl süreyle görev yapmak üzere kurulmuştu. Ancak süreç içinde Avrupa özelinde ve Dünya genelinde gelişen yeni mülteci krizleri dolayısıyla doğan uluslararası göç yönetimi (yeni yerleşim

yerlerine yerleştirme, insani yardım vd.) ihtiyaçları dolayısıyla kuruluşundaki görev süresini aşkın bir şekilde faaliyette bulunmuş ve süreç içinde süreli görev yaklaşımı sona ermiştir.⁹²

Daha önce uluslararası arenada uluslararası g yönetimi özelinde UNCHR'ın ulaştığı kadar sayıda insana ulaşılmamış olması, benimsenen yöntemlerin dönemsel yenilikçilik niteliğinin ne çıkması ve iyi uygulama örnekleri dolayısıyla UNCHR'a, 1954 yılında Nobel Barış dl taltif edilmiştir.

1956 yılında Macar Devrimi sürecinde Avusturya'ya kaçan iki yüz bin kişinin üçüncü ülkelere yerleştirilmesi sürecinde UNCHR'ın benimsediği yöntemler daha sonraki yıllarda insani yardım kuruluşları tarafından mültecilere ulaştırılan yardım yöntemleri üzerinde de etki oluşturmuştur.

Kuruluşunda faaliyet alanı Avrupa ile sınırlı olan UNCHR, 1960'lı yıllar itibariyle faaliyetlerini uluslararası ölçeğe taşımış ve başarılı çalışmaları ile 1981 yılında ikinci kez Nobel Barış dl sahibi olmuştur.

1960'lı yıllarda Afrika genelinde, 1980'li yıllarda Asya ve Latin Amerika'da yerinden edilmiş kişilere yardım ulaştırarak çalışma gerçekleştirdikleri alanı, faaliyet alanını genişletmiştir.

UNCHR bu tarihsel akış içinde bugün 134 ülke sınırları içinde mülteciler konusunda faaliyette bulunmaya devam etmektedir.⁹³

UNCHR'in faaliyet odağındaki hedef kitle; mülteciler olmasına rağmen sahip olduğu kurumsal tecrübe ile i çatışmalar dolayısıyla yerinden edilmiş kişilere ve vatansız kimselere de yardım faaliyetlerini ulaştırmıştır.

Bugün ise yardımlarını ulaştırdığı hedef kitle; mülteciler, i çatışmalar ile yerinden edilmiş kişiler ve vatansız kimseleri aşarak sığınmacılar, geri dönüş

⁹² <https://www.unhcr.org/history-of-unhcr.html> (Erişim: 24.12.2019)

yapanlar ve geçici koruma altında bulunan kişileri kapsayacak şekilde genişlemiştir. UNCHR'ın kuruluşundan bugüne yardım faaliyetlerini ulaştırdığı kişi sayısı için bugün elli milyonun üzerinde olduğu ifade edilmektedir.

UNCHR; kişiye hukuki koruma, idari yönetim, topluluk hizmetleri, kamu işleri, eğitim ve sağlık yardımları başta olmak üzere yaşamsal ihtiyaçların bütününe ilişkin yardımda bulunmaktadır.

UNCHR küresel ölçekte, uluslararası göç yönetimi kapsamında yer alan yardım faaliyetlerini 31 Mayıs 2019 itibariyle % 90'ı sahada görevli olan toplam 16.803 personeli ile gerçekleştirmektedir.

UNCHR bütçesinin tamamına yakın kısmı gönüllü katkılardan oluşmaktadır. Söz konusu katkıların % 86'sı hükümetler ve AB tarafından sağlanmaktadır. Bütçe kaynaklarının %3'ü hükümetler arası kuruluşlardan ve havuzda toplanmış fonlama mekanizmalarından; % 10'u vakıflar, şirketler ve bireyler dâhil olmak üzere özel sektörden sağlanmaktadır. Ayrıca BM, idari maliyetler için % 1'lik bir sübvansiyonda bulunmaktadır. UNCHR bütçesine nakdi katkılar ile birlikte çadır, ilaç ve tır gibi yardım kalemlerini kapsayan aynı katkıda da bulunmaktadır.

UNHCR, kuruluş bütçesi 1950 yılında 300.000 ABD doları iken 1990'ların başındaki yıllık bütçesi 1 milyar ABD dolarına, 2019 yılında ise 8,6 milyar ABD dolarına ulaşmıştır.⁹⁴

⁹³ <https://www.unhcr.org/where-we-work.html> (Erişim: 24.12.2019)

⁹⁴ http://reporting.unhcr.org/#_ga=2.205559571.1435495114.1578783898-758595113.1576223420 (Erişim: 24.12.2019)

4.2.2. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNCHR: United Nations United Nations High Commissioner for Refugees) Güçlü – Zayıf Yönleri

UNCHR' nin uluslararası göç konusunda faaliyette bulunmak üzere kurulmuş olan ilk uluslararası yapılar arasında yer alması ve göçün olumsuz sonuçlarına ilişkin geçmişten günümüze kurumsal bir yönetim kültürü inşa etmiş olması en öne çıkan güçlü yönleri arasında yer almaktadır.

Yine yardım çalışmalarını sistematik bir akış içinde gerçekleştiriyor olması, yardım yöntemlerinin inovatif ve kolaylaştırıcı niteliği ve de benimsediği söz konusu bu yöntemlerin diğer insani yardım kuruluşları tarafından model uygulamalar kullanılması diğer güçlü yönleri arasında yer almaktadır.

UNCHR, her ne kadar başlangıç itibariyle İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa özelinde bir uluslararası kimlik taşımış olsa da süreç içinde küresel ölçekte uluslararası bir kimlik taşıy duruma gelmesi ve de nitekim bugün Dünya genelinde 134 ülkede pek çoğunda birden fazla ülke ofisi ile varlık göstermesi ve çalışmalarını sürdürmesinin önemli olduğu değerlendirilmektedir.

Ancak UNCHR'ın uluslararası göç sürecinin ardıl aşamasında cereyan eden neden olduğu sorunlar özelinde faaliyette bulunması uluslararası göç yönetimi konusunda önemli bir kısıtlılık içermektedir.

Sorunların kaynağında çözülmesine katkı sağlamaksızın, sorunlar cereyan ediyorken belirli mağduriyetleri hafifletmek, sonlandırmak üzere kısmi bir çaba içinde bulunarak uluslararası göç yönetiminde önemli bir boşluğa neden olmaktadır.

Uluslararası göçe kaynaklık eden meselelerin izlenmesi ve gereğinin yapılması içeriğindeki mesai eksikliğinin, sonuçlarının olumsuz yönlerini bertaraf

etmede harici mesailere ve de somut – soyut maliyetlere neden olduğu gerçeği vurgulu bir nitelik taşımaktadır.

UNCHR'ın zayıf yönleri arasında en öne çıkan yönünün uluslararası göç yönetiminin tüm süreçlerini kapsar nitelikli faaliyette bulunmaması beraberinde bütçesinin düzenli, belirli bir sistem içinde değil de tamamına yakın kısmının gönüllü kaynaklarca sağlanıyor olmasıdır.

Bütçe kalemlerinin net ve sistematik olmasının, uzun vade çalışma planı gerçekleştirilmesine imkân vermesi açısından aciliyetler silsilesi pek çok duruma müdahale etme sorumluluğunu almış bir yapı için çok daha elzem olduğu değerlendirilmektedir.

Küresel ekonomik bir buhran olması durumunda bağışların doğrudan azalma eğilimine geçeceği açıktır. Ancak buna rağmen uluslararası göçün hareketleneceği, uluslararası göç kaynaklı sorunların da artacağı gölgeli olmayan bir öngörü niteliğini taşımaktadır. Bu itibarla iki unsur arasındaki ters orantının; faaliyetlerin gelir kalemleri sabitlenmiş bir bütçe üzerinden gerçekleştirilmesi ile azaltılabilecektir.

UNCHR bütçe kalemlerinin ağırlıklı çoğunluğunun gönüllü yardımlardan oluşması UNCHR'ın faaliyetlerinin bağımsızlığını da kısıtlamaktadır. Bağışta bulunan kurum ve kuruluşların, çok uluslu şirketlerin menfaatleri odağında yardım faaliyetlerinde bulunulduğu bugün sadece UNCHR için değil pek çok kurum ve kuruluş için dile getirilen bir eleştiridir.⁹⁵

Nitekim BM'ye bağlı olarak 1947 yılında kurulan Uluslararası Mülteci Örgütü'nün (IRO: International Refugee Organization) 1951 yılında kapatılmasının temel nedeni; bütçe bağımsızlığı kaynaklı sorunlar olmuştur.

⁹⁵ Jaeger, 2001

Bağıştta bulunan ölkelerin Batı Bloku ölkeleri olması itibariyle dönemin Doğu-Batı gerginliğı konjonktüründe İRO; taraf tutmak, Batı'ya ucuz işgücü sağlamak, muhalif gruplara yardım etmek gibi farklı eleştirilere muhatap olmuştur. maruz kalmıştır. Bu gerginlik sonucu UMÖ bütçesine çok az devlet katkıda bulunmuş hem bütçesel olarak zayıflamış hem de kurumsal kredibilitesi düşmüş ve de nitekim 1951 yılında kapatılmıştır.⁹⁶

Bu yöndeki eleştiriler bugün uluslararası yardım örgütlerini ve hatta uluslararası terör örgütlerini uluslararası ilişkileri dizayn etmede önemli araçsallıklar olduğu noktasında birleştirmeye varıncaya değin sivrileşebilmektedir.

Bütçe bağımsızlığı olmadan faaliyet bağımsızlığının olamayacağını konu özelinde öne çıkan bir örnek üzerinden de tecrübe edildiğı üzere UNCHR'ın zayıf yönlerinden birinin bütçe yapısı olduğu sonucunda birleşilecektir.

UNCHR'ın faaliyetlerini yukarıda yer verilen yapısal zayıf yönlerin sonlandırılmasına ilişkin içerik taşıyan ortak uluslararası bağlayıcı bir motivasyon üzerinden (yasal düzenleme, ortak irade) gerçekleştirmemesi yine UNCHR için bir başka netameli alanı işaret etmekte, yapısal bir başka zayıflık içeriğine karşılık oluşturmaktadır.

UNCHR'in bugün Dünya genelinde farklı gerekçelerle tartışılan BM'ye bağlı yapısı belirli avantajlar sunmakla birlikte ağırlıkla olumsuz eleştirilere ve / veya faaliyetlerine ilişkin “acaba” içerikli sorular etrafında tartışılmasına kaynaklık etmektedir.

⁹⁶ UNHCR, 2005, s. 6.

4.2.3. Uluslararası Göç Örgütü (IMO: International Organization for Migration)

Uluslararası Göç Örgütü (IMO: International Organization for Migration) İkinci Dünya Savaşı sonrası çok sayıda zorunlu ve kütleli göçün konjonktürde başlangıçta Avrupa özelinde; göç alanında faaliyette bulunmak üzere kurulmuş bir uluslararası örgüttür. IOM'un Avrupa merkezli başlayan faaliyet alanı, takip eden süreçte küresel ölçüğe ulaşmıştır.

IOM; göç alanında uluslararası işbirliği sağlamak, göç kaynaklı sorunlara çözüm üretmek, tüzel ve özel kişilere göç özelinde yardım ve yönlendirmede bulunmak amacıyla kurulmuştur.

Mültecilere, gönüllü geri dönmek isteyenlere sağlanan yardımlar ile birlikte göçmen hakları, göç sağlığı ve göçün toplumsal cinsiyet boyutu konuları öncelikli faaliyet alanlarını oluşturmaktadır.

Bu aksiyonlar ile birlikte uluslararası göç politikalarının teşviki ve üretilmesi, uluslararası göç kanununun teşviki IOM'un sorumluluk aldığı diğer çalışma alanlarıdır.⁹⁷

Belçika ve Amerika Birleşik Devletleri'nin girişimi ile 1951'de Brüksel'de gerçekleştirilen Uluslararası Göç Konferansı sonrasında "Avrupa'dan Hareket Eden Göçmenler için Hükümetlerarası Geçici Komite (PICMME:Provisional Intergovernmental Committee for the Movements of Migrants from Europe)" oluşturulmuştur.

PICMME, takip eden yıl içinde (1952) "Avrupa Kaynaklı Göç için Hükümetlerarası Komite'ye (ICEM: Intergovernmental Committee for European Migration)" evrilmiştir.

⁹⁷ <https://www.iom.int/about-iom> (Erişim:24.12.2019)

1980 yılında Hükümetlerarası Göç Komitesi'ne (ICM: Intergovernmental Committee for Migration); 1989 yılında ise Uluslararası Göç Örgütü'ne (IOM: International Organization for Migration) dönüşmüştür. ⁹⁸

19 Eylül 2016 tarihinde New York'ta gerçekleşen Birleşmiş Milletler Mülteciler ve Göçmenler Zirvesi'nde dünyadaki göçmen ve mülteci hareketliliğinin yönetilmesinde uluslararası işbirliğinin sağlanmasındaki etkinlik düzeyinin yükseltilmesi amacıyla IOM, BM'e bağlı bir kurum haline gelmiştir. ⁹⁹

Faaliyetlerini küresel çapta devam ettirmekte olan IOM'un; kuruluşundaki geçici süreli yapısını konjonktürel şartların etkisi zaman içinde kalıcı ve daha kalıcı bir yapıya taşıdığı görülmektedir.

Hali hazırda Cenevre merkezli IOM çatısı altında 173 üye ve 8 gözlemci devlet yer almaktadır. Bünyesinde sürekli geliştirdiği göçmen veri tabanının küresel ölçekte önemli bir karşılık oluşturduğu değerlendirilmektedir. ¹⁰⁰

IOM'un finansal yapısı kuruluşundan bugüne sürekli güçlenen bir içerikle 2018 yılında 1,8 milyar ABD dolarına ulaşmış bulunmaktadır. ¹⁰¹

4.2.4. Uluslararası Göç Örgütü (IMO: International Organization for Migration) Güçlü – Zayıf Yönleri

Uluslararası Göç Örgütü; İkinci Dünya Savaşını takip eden süreçte bağımsız bir uluslararası inisiyatif olarak Avrupa özelinde başladığı faaliyetlerini kademe ve kademe küresel ölçeğe taşımış olması güçlü bir içerik taşımaktadır.

⁹⁸ <https://www.iom.int/iom-history> (Erişim:24.12.2019)

⁹⁹ <https://www.bmdergi.org/language/tr/uluslararasi-goc-orgutu-bm-sistemine-katildi/> (Erişim:25.12.2019)

¹⁰⁰ https://migrationdataportal.org/?i=stock_abs_&t=2019 (Erişim: 25.12.2019)

¹⁰¹ <https://www.iom.int/procurement> (Erişim:25.12.2019)

Kuruluşunda etkisi olan devletlerin ağırlıkları hissedilmekle birlikte görece bağımsız bir bütçeye sahip olması güçlü yönleri arasında öne çıkmaktadır.

IOM'un; göç alanında uluslararası işbirliği sağlamak, tüzel ve özel kişilere göç özelinde sadece yardım ve aynı zamanda yönlendirmede bulunma amacı kapsayıcı ve bütünleşik bir uluslararası göç yönetimini desteklemesi itibariyle önemlidir. Yine aynı karşılığı inşa eden uluslararası göç politikalarının teşviki ve üretilmesi, uluslararası göç kanununun teşviki yaklaşımı da bu çerçevede güçlü bir portre çizmektedir.

Ancak bu konudaki temel handikap uluslararası göç yönetimine bütüncül olarak yaklaşılmasına rağmen söz konusu yaklaşımın reele taşınamamasıdır. IOM'a ilişkin zayıf halkalardan birini bu durum oluşturmaktadır.

Tarihsel serencamı içinde bağımsız bir uluslararası kuruluş iken uluslararası göç yönetimi konusunda hali hazırda faaliyette bulunan ve Dünya genelinde bilhassa Genel Kurul yapısı dolayısıyla eleştirilmekte olan BM'ye 2016 yılında dâhil olmak yönündeki tercihi de bağımsız niteliğini sorgulamaya açmıştır.

4.3. Uluslararası Göçün Hedef Destinasyonu AB ve Uluslararası Göç Yönetimi

Tarihsel perspektifte göçü ilk çağlardaki formu ile bir yaşam biçimi olarak değerlendirmek mümkündür. Avcılık, toplayıcılık faaliyetlerinde bulunmanın da,

yaşam şartlarını iyileştirmenin de temel motivasyonu yer değiştirme hareketliliğinin sağlanması idi. ¹⁰²

Bu tarihsellik çalışmanın temel dayanağını oluşturan göçlerin küresel eşitsizlikler temelinde gerçekleştirildiği hususuna da ayrı bir sağlama sunmaktadır.

Sanayi Devrimi öncesinde Avrupa kaynaklı ve Avrupa'ya yönelik hareketliliğin temelinde Avrupa menşeli kurulan kolonyal ilişkiler yer almaktadır.

Küresel eşitsizliklerin lehte ve aleyhte içeriklerinin dönüştürülmesi temelinde gerçekleştirilen hareketliliğin Sanayi Devrimi sonrası yaşanan gelişmelerle çeşitliliği ve hızı Dünya tarihi içinde erişilmemiş oranda artmıştır.

Merkez, yarı – merkez, çevre ülkeler arasındaki akış hızlı ve yoğun bir şekilde gerçekleşmiştir. Söz konusu akışın hızı ve yoğunluğu; teknoloji – ulaşım – iletişim imkânlarının güçlenmesi, son yüzyılda dünya nüfusunun altı kat artması etkenleri ile artarak devam etmektedir. ¹⁰³

Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı süreci ve sonrasında Avrupa kıtası içindeki nüfus hareketlilikleri yüksek olmuştur. Bu anlamda tarihsel seyrüsefer içinde Avrupa ülkelerinin birbirleri için göçün kaynak, transit (geçiş), hedef ülkesi olma nitelikleri değişken bir biçimde söz konusu olmuştur.

İkinci Dünya Savaşını takip eden süreçte ilk belirgin göçler Güney Avrupa'da yer alan çevre ülkelerden kuzey Avrupa'da yer alan sanayileşmiş ülkelere gerçekleşmiştir. İstihdam edilmek üzere Kuzey'e göç eden mavi yakalı

¹⁰² Fassmann; Haller; Lane, 2009, s. 4

¹⁰³ Wallerstein, 2005

işçilerin aileleri ile hayatlarını birleştirmeleri ile belirgin nitelikli ikinci bir göç süreci daha yaşanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ın "Eski" Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri Jean Monnet'in tasarısına atıfla 9 Mayıs 1950 tarihli deklarasyonunun 1951 yılında altı Avrupalı devlet tarafından imzalanması ile tüm Avrupalı devletlerin katılımına açık yapısı ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) kurulmuş oldu. Schuman Deklarasyonu ile kurulan uluslarüstü nitelikli bu yapının kurulduğu günden bugüne yaşadığı yapısal dönüşümlerle Dünya siyasi tarihi içinde örneği olmayan bir bütünleşme süreci başlamış oldu.

AKÇT'nin Avrupa özelinde bir bütünleşme böylelikle hareketlilik sürecini başlatmasının yanı sıra; işgücü, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımını önceleyen bir yapı olarak 1957 Roma Antlaşması kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), uluslararası göç konusunda önemli bir dönemeç niteliği taşımaktadır. Zira bu gelişmeler insanların ağırsızlıklaşması sürecine ilişkin uluslararası arenadaki ilk kurumsal girişim olması itibarıyla ayrı bir önem taşımaktadır.

Avrupa özelindeki dönüşümün tamamlayıcı bir unsuru olarak cereyan eden bir gelişme ile 1957 tarihli Roma Antlaşması ile kurulan Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM), AKÇT ve AET 1965 tarihli Füzyon Antlaşması ile Avrupa Toplulukları (AT) çatısı altında birleştirilmiş oldu.

Avrupa bu süreçte işgücü açığını kapamak üzere Türkiye'nin de dâhil olduğu farklı ülkeler ile işgücü talebini içeren anlaşmalar eli ile ayrı bir göç sürecine kaynaklık etmiştir.

Başlangıçta işgücü göçlerine ihtiyaç kalmaması durumunda göçmenlerin geldikleri ülkelere geri döneceği yönünde bir varsayımda bulunulmuş ancak zaman içinde bu varsayımın büyük ölçüde gerçekleşmediği görülmüştür. Söz konusu müspet varsayımda bulunulan yıllar; göçmenlere ilişkin yüksek olumsuz bir algının söz konusu olmadığı yıllardır.

Göç eden kişilerin göç ederek ayrıldıkları ülkelerindeki bağlarını korumaları, para transferinde bulunmaları, yılın belirli zamanlarında göç etmeleri nedeniyle ayrıldıkları aile üyeleri ile bir araya gelmeleri gibi unsurları içeren “ulusötesicilik” yaklaşımı göçmenler tarafından süreç içinde bir üst düzeye taşınmıştır.¹⁰⁴

Güney Avrupa’dan Kuzey Avrupa’ya göç eden işçilerin zaman içinde aile birliğini yeniden sağlamak üzere vardıkları yeni ülkede yeniden kurdukları hayatlarına ailelerinin geride kalan üyelerini de dâhil etmelerine benzer bir süreç yaşanmış ve bu suretle göç eden kişi sayısı daha da artmıştır.

1970’li yıllara gelindiğinde ise küresel ekonomik krizin etkisi ile Avrupa dışından işgücü göçünün sürdürülebilir niteliği sekteye uğramış, göçmenler özelindeki algı olumsuz yönde değişmiş ve konu özelinde önleyici bir takım tebdir uygulamaları hayata geçirilmiştir.¹⁰⁵

1970’li yıllar bu anlamda uluslararası göç yönetimine ilişkin zemin sağlama yönünde adımların atıldığı yıllar olmuştur.

Bu adımlar arasında yer alan Dublin Sözleşmesi iltica konusunu içermektedir. Tüm iltica başvurularının topluluk genelinde sadece bir kez

¹⁰⁴ Bartram; Poros; Monforte; 301- 302

¹⁰⁵ Samur, 2008

Sözleşme ile belirlenen üye ülke tarafından değerlendirileceğini öngörmüş bu suretle çoklu başvuruların önüne geçilmesini amaçlamış ve böylelikle ortak bir iltica değerlendirme süreci başlatılmıştır

1975 yılında Avrupa Konseyi Roma Zirvesi'nde oluşturulan Trevi Grubu ise taraf ülkelerin İçişleri ve Adalet Bakanlıkları arasında güvenlik temelinde bilgi paylaşımının gerçekleştirilmesi ile terör saldırılarının, harici güvenlik sorunlarının öngörülmesi ve de engellenmesi amacıyla kurulmuştur.

Bu amaçla bulunan girişimin sonuçları arasında en önde gelen işbirliği; 1985 yılında AT üyesi beş ülkenin taraf olduğu (Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg) "Schengen Anlaşması" ile kurulmuştur. Schengen Anlaşması ile ortak sınırlar üzerindeki denetimlerin azaltıldığı, dış sınırlar üzerindeki denetimlerin artırıldığı bir süreç söz konusu olmuştur.¹⁰⁶

Bu süreçte tek bir çatı altında birleşerek Avrupa Toplulukları ismini alan bu yapıda; tek bir pazar kurma amacı ile 1985 tarihli Avrupa Tek Senedi ile yapısal bir takım değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Söz konusu bu ortak pazar anlayışı ve bu anlayış çerçevesindeki kazanımlar küresel akış içeriğini alan tüm tedbirlere rağmen güçlendirmiştir.

Uluslararası göç konusunda bir diğer belirgin aşama da Avrupa'nın ideolojik haritasının değiştiği söz konusu bu dönemde vuku bulmuştur. Soğuk Savaş'ın sora ermesi, Doğu Bloku'nun yıkılması ile daha önce Güney – Kuzey yönünde yaşanan göç dalgası bu defa Doğu – Batı yönünde yaşanmıştır.

¹⁰⁶ Gaddes; 2001, s. 23 - 24

Bu konjonktürde; Avrupa Toplulukları üye ülkeleri, kendi aralarında daha yakın bir işbirliği ortamı tesis etmek üzere Maasricht Antlaşması'nın (Avrupa Birliği Antlaşması) 1993 yılında yürürlüğe girmesini sağladılar.

Maasricht Antlaşması ile 1999 yılına değin parasal birliğin sağlanması, Avrupa vatandaşlığının oluşturulması, ortak dış ve güvenlik politikasının belirlenmesi, adalet ve içişlerinde işbirliği sağlanması yönünde irade gösterilmiştir. Bu sürecin; küresel eşitsizliklerin Avrupa ayağında, AB özelinde yaklaştırılması, yakınlaştırılmasına ilişkin taşıdığı potansiyel itibariyle önemli olduğu değerlendirilmektedir.

1999 yılında yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması süreciyle uluslararası göç AB gündeminde daha üst sıralarda yer almaya başlamıştır. Amsterdam Antlaşması ile Avrupa Birliği göç yönetimi müktesebata entegre edilmiş Schengen Anlaşması, Topluluk hukukunun bir parçası haline getirilmiştir. Bu suretle serbest dolaşımın önündeki son engellerin kaldırılması ve güvenliğin güçlendirilmesi amaçlanmıştır.¹⁰⁷

Amsterdam Antlaşması'ndan sonrasında 15-16 Ekim 1999 tarihli Tampere Zirvesi'nde, AB'de güvenliğin sağlanması amacıyla bir strateji oluşturulması öngörülmüştür.

Uluslararası göç meselesinin kapsayıcı bir yaklaşımla kaynak, transit (geçiş), hedef ülke ve bölgelerdeki politik, ekonomik, sosyo – kültürel öğeler temelinde analiz edilmesi ve konu özelinde üye ülkeler arasındaki işbirliğinin artırılması gereklilikleri üzerinde durulmuştur.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Geddes, 2008

¹⁰⁸ https://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm (Erişim: 26.12.2019)

2003 yılında düzenlenen Lahey Toplantısı'nda, Tampere Zirvesi hedeflerine bağlılık yinelenmiş 2010 yılına değin belirlenen hedeflere ulaşılması hedefi paylaşılmıştır.

Lahey Toplantısı kararları; yasadışı göçle mücadele, kayıt dışı göçmenlerin kaynak ülkelere iadesi için politika düzenlenmesi, yeniden yerleştirme programlarının uygulanması, üçüncü ülkelerin iltica sistemlerinin geliştirilmesi için bu ülkelerle işbirliği yapılması, AB bünyesinde sınır güvenliği alanında operasyonel işbirliğini sağlamak için görevlendirilen ve bağımsız çalışan Avrupa Dış Sınırlarda Operasyonel İş Birliği Yönetimi Ajansı (Frontex: European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders¹⁰⁹) için fon kurulması başlıklarında derlenmiştir.

2004 yılında “Özgürlük, Güvenlik ve Adaletin Güçlendirilmesi” temalı Hague Programı'nda Tampere Zirvesi sonrası beş yıllık süreç içindeki uluslararası göç yönetimi değerlendirilmiş ve kapsayıcı bir yaklaşım getirilmesi zarureti üzerinde durulmuştur. Kapsayıcı bir uluslararası göç yönetimi gereği kaynak ve transit (geçiş) ülke ve bölgelerle işbirliği kurulması konusunda yönlendirmede bulunulmuştur.¹¹⁰

2005 yılında Londra'da gerçekleştirilen gayri resmi nitelikte bir Liderler Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Londra'da Hampton Court'ta gerçekleştirilen gayri resmi liderler zirvesinde göç meselesi ele alınmış ve Afrika özelinde göç konusunda yol haritası içeriği taşıyan bir rapor hazırlanmasında mutabık

¹⁰⁹ <https://frontex.europa.eu/about-frontex/legal-basis/> (Erişim: 26.12.2019)

¹¹⁰ https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/82534.pdf (Erişim:26.12.2019)

olunmuştur. Bu mutabakat çerçevesinde belirtilen içerikteki göç raporu hazırlanmıştır.

Raporun öne çıkan özelliği AB'nin uluslararası göç yönetiminde ilk kez küresel bir yaklaşımın gereğine ve önemine değinmiş olmasıdır. Yine söz konusu raporda AB'nin uluslararası göç yönetimi serencamı içinde öne çıkan bir diğer husus göç süreçlerinde kaynak ve transit (geçiş) ülke konumunda olan ülkelerin kalkınmalarının sağlanmasının temel olduğu saptamasıdır.¹¹¹

Avrupa Konseyi 2005 yılında bu saptamalar ışığında “Göçe Küresel Yaklaşım” olarak isimlendirdiği bir yaklaşımı benimsemiştir. AB uluslararası göç yönetiminde benimsediği bu küresel yaklaşım; uluslararası göçün kaynak, transit (geçiş) ve hedef ülkeleri arasında yakın işbirliğini içermektedir. Yakın işbirliği sağlanmasının gerekli ve öncelikli görüldüğü alanlar ise teröre karşı ortak mücadele, sürdürülebilir kalkınma, iklim değişikliği ve sürdürülebilir enerji, kalkınma ve istihdam olarak değerlendirilmiştir. Hatta İrlanda’da toplumsal barışı tesis etmek üzere uluslararası bir fon oluşturulmasına da değinilmiştir.¹¹²

2005 yılı AB, uluslararası göç yönetimi konusunda yıllar içinde uluslararası göç yönetimi konusunda edindiği kurumsal tecrübesi çerçevesinde göçe ilişkin küresel bir yaklaşım benimsemiş olması, ülkeler arasında çok taraflı ve çok boyutlu işbirliğini öncelemiş olması, göç ile siyasi – iktisadi kalkınmışlık düzeyi arasında illiyet bağı kurması itibariyle önemli bir dönüşüm sürecine karşılık gelmektedir.

¹¹¹ <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2005/EN/1-2005-645-EN-F1-1.Pdf>
(Erişim:26.12.2019)

¹¹² https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/DOC_05_4 (Erişim: 26.12.2019)

Bu çalışmanın da temel argümanlarından olan göçün küresel ölçekte ele alınması; kaynak, transit (geçiş), hedef ülkeler arasında çok taraflı - çok boyutlu sürdürülebilir işbirliği sağlanması; küresel eşitsizliklerin lehte – aleyhte içeriklerinin dengelenmesi hususları böylelikle AB'nin uluslararası göç yönetimi tecrübesi üzerinden ayrı bir sağlamaya kavuşmaktadır.

2003 Lahey Toplantısı'nda belirlenen uluslararası göç yönetiminde sınır güvenliği alanında operasyonel işbirliği sağlayarak kara sınırları ve denizlerde gerçekleştirilen ortak kontrol operasyonlarında sorumluluk alması amacıyla kurulması öngörülen FRONTEX'in kurulmasına ilişkin yasal düzenleme 2004 yılının son günlerinde gerçekleştirilmiş ve FRONTEX çalışmalarına 2005 yılı itibariyle başlamıştır. Süreç içinde kurumsal kapasitesinin artırılması çalışmaları gerçekleştirilmiştir.¹¹³

AB, 2006 yılında uluslararası göç yönetimi konusunda hazırladığı raporda uluslararası göç yönetimi konusunda işbirliği kurulacak ülkelerde “Özel Göç Merkezleri” kurulmasını önermiştir. Özel Göç Merkezleri'nin temel sorumluluk alanı; yasal göçler için kolaylaştırıcı hizmetler sağlaması, AB'nin ihtiyaç duyduğu göçmen profilinde olan insanlar ile iletişim kurulabilmesi ve sağlıklı bir eşleştirme yapılabilmesi, seçilen bu kimselerin dil ve meslek kursları ile dava verimli olmalarının sağlanması olarak belirlenmiştir.¹¹⁴

Ayrıca raporda uluslararası göç yönetimi konusunda AB ile işbirliği kuran ülkelere yönelik vize kolaylıkları getirilmesi hususuna da yer verilmiştir.

¹¹³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32004R2007> (Erişim: 26.12.2019)

¹¹⁴ <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0735:FIN:EN:PDF> (Erişim:26.12.2019)

AB'nin bu yaklaşımı ihtiyaç duyduğu iş gücünü sağlamak için göçe ilişkin küresel yaklaşım üzerinden harici kazanımlar elde etmek karşılığı oluşturduğu iddiası ile eleştiri almış bir içerik taşımaktadır.

Bu gelişmelerle eş zamanlı olarak AB kurumsal altyapısını güçlendirme iradesinde birleşmiştir. Bu mutabakat dahilinde AB'nin kurumsal yapısına ilişkin derinleşme içeriğinde etkiye sahip (son aşaması) Lizbon Antlaşması, 2007 yılında imzalanmış, 2009 yılında yürürlüğe girmiştir. AB üye ülke sayısı söz konusu bu tarihsel serencam içinde artmıştır.¹¹⁵

AB, Lizbon Antlaşması ile üye ülkeler arasında daha yakın ve sıkı bir işbirliği ve de işbirliği sürecinin sorunsuz bir şekilde gerçekleşmesini amaçlamıştır. Bu süreçteki iç güvenliğin ve dış sınırların bütüncül yönetimi Lizbon Antlaşması ile getirilen yenilikçi bir yaklaşım olmuştur. Antlaşma 'da yasa dışı göçle mücadele edileceği, yasa dışı ikamet durumunda sınır dışı etme ve geri gönderme gibi yöntemlerin uygulanacağı belirtilmiştir.

Lizbon Antlaşması ile AB'nin uluslararası göç yönetimine ilişkin daha yakın ve sorunsuz nitelikleri ile tarif getirdiği işbirliği sürecine ilişkin oylama yöntemi değişmiştir.

Mevcut oybirliği yöntemi yerine özgürlük, adalet ve güvenlik alanlarında bazı istisnalar tanımlanmakla birlikte nitelikli çoğunluk yöntemine geçilmesi kararlaştırılmıştır.¹¹⁶

¹¹⁵ Çakmak, 2004

¹¹⁶ <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:FULL:EN:PDF>
(Erişim: 26.12.2019)

Yönetmelik esneklik imkânı getiren bu yaklaşım; uluslararası göç yönetiminin dinamik bir şekilde gerçekleştirilmesine ilişkin bir katkı olarak değerlendirilmektedir.

2008 yılında AB; uluslararası göç yönetimine ilişkin “Avrupa Birliği İltica ve Göç Paketi” nı oluşturmuştur. Söz konusu paktta yer alan hususlar; AB’nin uluslararası göç yönetimine ilişkin küresel yaklaşımının AB nezdinde güç kazandığını göstermektedir. Pakt’ta; kaynak, transit (geçiş) ve hedef ülkeler ile kurulan uluslararası işbirliğinin güçlendirilmesi, sığınma prosedürüne ve mültecilerin statüsüne ilişkin uygulama birliğinin olması, sınır kontrollerinin artırılması, yasa dışı göçmenlerin kaynak ülkelere veya transit (geçiş) ülkesine geri gönderilmesinden emin olmak şartıyla yasadışı göçün kontrol altına alınması, her bir üye ülkenin göçmen kabul koşullarını kendi özgül şartları ile belirlemesi hususları yer almıştır.¹¹⁷

AB uluslararası göç yönetimine ilişkin 2009 yılında “Stockholm Programı”nı kabul etmiştir. Program; Tampere ve Lahey Zirveleri’nde alınan kararların devamı niteliğindedir. 2010 ila 2014 yılları aralığında göç konusunda yapılacak çalışmalara yön vermeyi amaçlamıştır.

Stockholm Programı’nda, altı öncelikli alan belirlenmiştir. Söz konusu bu alanlar; Vatandaşlık ve temel hakların teşvik edilmesi, hukuk ve adalet Avrupa’sı, suç, terörizm ve diğer tehditlerle mücadele edilmesi, AB’ye erişimin sağlanması için vize ve sınır yönetimi politikaları, göç ve sığınma alanında sorumluluk, dayanışma ve ortaklık, AB’nin dış politikalarında adalet, özgürlük ve güvenlik kurallarının geçerli olmasıdır. Söz konusu bu alanlarda gerçekleştirilecek çalışmalar özelinde FRONTEX’in rolü de genişletilmiştir.

¹¹⁷ EP, 2014: s. 14 – 15

Bu altı alanla birlikte gelecek süreç içinde; veri güvenliği, terörizm ve suçlarla mücadele, ceza hukuku alanının güçlendirilmesi ve Avrupa genelinde sığınma sistemi kurallarının uyumlaştırılmasına ilişkin yaklaşık 170 farklı girişimde bulunulması öngörülmüştür.¹¹⁸

Stockholm Programı'na ilişkin güvenlikçi bir yaklaşım getirdiği yönünde bir takım eleştirilerde bulunulmuştur.

Söz konusu bu eleştiriler süreç içinde artarak devam etmiştir. Suriye kaynaklı yaşanan mülteci krizine ilişkin yaklaşımı dolayısıyla ise farklı bir boyut kazanmıştır.

AB yapısal dönüşüm süreçlerini tecrübe etmesi ile eş zamanlı olarak göç ve uluslararası göç özelinde dönemsel farklılıklar gösteren bir göç yönetimi politikası izlemiştir.

Bugün ekonomik göstergelerinin zayıflayan yapısı, birliğin ortak irade gücü ve geleceği konusunda tartışmalı bir konjonktürün cereyan etmesi, Avrupa halkının göç ve göçmenler konusunda olumlu bir yaklaşım içinde olmaması, 2011 yılında gerçekleşen 11 Eylül Saldırıları sonrasında Dünya genelinde yükselen İslamofobi'nin etkisi, Suriyeli mülteci krizi dolayısıyla AB hali hazırda uluslararası göç yönetimine ilişkin tek, ortak bir tutum içinde olmasa dahi genel itibariyle geriden bırakılan yıllara nazaran daha katı bir yaklaşım içindedir.¹¹⁹

AB bugün, düzensiz göçle mücadelenin önemli bir unsuru olan geri kabul anlaşmalarını, üçüncü ülkelerle müzakerelerde vize kolaylaştırma anlaşmaları ile birlikte dış politika aracı olarak paket halinde ele almaktadır.

¹¹⁸ <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:115:0001:0038:EN:PDF>
(Erişim: 27.12.2019)

¹¹⁹ Samur, 2008

AB'nin uluslararası göç yönetimi özelinde güvenlikçi refleksleri daha ön plana çıkan bir katılık içinde olduğu, uluslararası politika ve uluslararası ilişkiler açısından bir mesele haline gelen göç konusunda kısa vadeli, akut yaklaşımlarda bulunduğu, yapısal ve tarihsel olarak uluslararası göç yönetiminde her ne kadar uluslararası işbirliğini sadece Avrupa özelinde değil ve aynı zamanda küresel ölçekte önceleyen tutumuna rağmen uluslararası göç yönetimine ilişkin yeterli düzeyde taraftar ve çözüm politikaları konusunda da katılımcı olmamakla eleştirilmektedir.

Yıllar içinde sürdürülen “az göç, çok entegrasyon” politikası, içinde bulunduğumuz süreçte “az göç, birlik içinde derinleşme” noktasına erişmiştir.

BÖLÜM 5

ULUSLARARASI GÖÇ YÖNETİMİNE İLİŞKİN ULUSLARARASI İŞBİRLİĞİ VE KURUMSAL YAPI ÖNERİSİ

5.1. Uluslararası Göç Yönetimine İlişkin Uluslararası İşbirliği ve Kurumsal Yapı Önerisi Gerekliklik Temelleri

Göç insanlık tarihinin başlangıç aşamasında belirli bir ölçüde bir yaşam biçimi(avcılık, toplayıcılık, su yakını bir coğrafi alanda yerleşimde bulunmak vd.) sonraki süreçlerde ise olgusal bir gerçeklik olarak Dünya siyasi tarihi içindeki güncel yerini sürekli olarak korumuştur.

Dünya siyasi tarihi içinde yaşanan yapısal değişim, dönüşüm süreçleri ile paralel olarak göç; nedenleri, içeriği ve türleri farklılaşan bir karşılık içermeye devam etmiştir.

Bu tarihsel akış içinde göç bugün; uluslararası politika açısından güncel, uluslararası ilişkiler açısından temel, küresel ölçekte etkin uluslararası bir meseleye evrilmiştir.

Dünya'nın tarihsel dönem ve yapısal dönüşüm sürecinin getirdiği göç üzerindeki belirleyici özelliklerin etkisi ile bugün göç denildiğinde akla gelen ilk içerik uluslararası göç olmaya başlamıştır.

Uluslararası göç spesifik, süreli, sınırlı sayıda müteakıl muhattaplarla kurulacak bir uluslararası ilişki üzerinden yönetilebilecek bir süreç değildir.

Bu manada uluslararası göç belirli bir konu özelinde, belirli bir süreliğine bulunan, sınırlı sayıda taraflarca kurulan uluslararası ilişkiler içeriğini aşan bir karşılık taşımaktadır.

Bu durum uluslararası göçün kapsayıcı, sürdürülebilir nitelikli, çok taraflı, sistematik bir uluslararası işbirliği ile yönetilmesi gereğini göstermektedir.

Uluslararası göç yönetiminin kapsayıcı bir uluslararası işbirliğini gerekli kılmasının tamamlayıcı nitelikli diğer sebeplerine aşağıda yer verilmiştir.

Uluslararası ilişkilerin küreselleşmenin etkisi ile karşılıklı bağıllık ve bağımlılıklara ilişkin en noktalarını test ettiği günümüzde uluslararası göç; sadece kaynak, transit (geçiş), hedef ülkeler açısından sonuç oluşturmakla sınırlı bir içerik taşımamaktadır.

Bununla birlikte uluslararası göçü mekânsal indirgemecilik üzerinden ele alamayacağımız gibi zamansal indirgemecilikle üzerinden de açıklayamayız.

Şöyle ki uluslararası göç gerçekleştiği zaman diliminde; halkalar halinde geçmişin ve de halkalar halinde uzandığı geleceğin etkisini taşımaktadır. Dolayısıyla uluslararası göç; coğrafi alan ve zaman sınırlaması ile açıklanabilecek bir olgu değildir. Bu itibarla uluslararası göçün; pek çok parametre açısından zincirleme etki silsileleri içeren yapısı dolayısıyla yönetiminde uluslararası işbirliği geliştirilmesi temel bir gereklilik olarak görülmektedir.

1648 Westphalia Antlaşması ile kurulan modern uluslararası ilişkiler sisteminde yer alan ulus devletlerin teritoryal alanlarındaki egemenliklerine dayanarak oluşturdukları idari sistemlerin (yönetim şekli, ulusal mevzuat, sınır yönetimi vd.) birbirinden farklı olması uluslararası göç yönetiminin ortak bir paydada yürütülmesi gereğini gündeme getirdiği için uluslararası işbirliği anahtar bir yöntem olarak gerekliliğine ilişkin bir başka sağlama vermektedir.

Söz konusu bu sağlamayı uluslararası sistemin temel unsurlarının ulus devletlerle sınırlı olmayan uluslararası örgütleri, medya kuruluşlarını, sivil

toplum kuruluşlarını, çok uluslu şirketleri kapsayan bugünkü yapısı pekiştirmektedir.

Ulus devletlerin farklı nitelikleri ile birlikte küresel boyutta olan sorunları çözmek için sınırlı kalmaları, işbirliği inşa sürecini gerekli kılan bir başka reel politik unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde bulunulan “...ulus devletler, küresel boyutta olan sorunları çözmek için çok küçük, küresel boyutta olmayan hayatın küçük meselelerini çözüme kavuşturmak çok büyük ve hatta hantal olduğu eleştirisinin konusu olmuştur.” İçeriğindeki değerlendirmeyi bu noktada yeniden hatırlamanın katkı sağlayacağı öngörülmüştür.

Çalışmanın temel retoriklerinden birini oluşturan “uluslararası göçün küresel eşitsizlikler nedeniyle gerçekleştiği” içeriği de uluslararası göç yönetiminin uluslararası işbirliği ile gerçekleştirilmesine ilişkin bir başka gereklilik içeriği sunmaktadır.

5.2. Uluslararası Göç Yönetimine İlişkin Sürdürülebilir Bir Uluslararası İşbirliği Modeli Olarak Uluslarüstü Kurumsal Yapı Önerisi: “Kalkınma ve Göç Örgütü”

Uluslararası göçün, uluslararası bir mesele haline gelen dönüşüm süreci ve bugünkü niteliği, çalışmanın daha önceki bölümlerinde parametre ve motivasyonları ile detaylı olarak incelenmiştir.

Bir önceki başlıkta ise uluslararası göç yönetiminin neden kolektif bir içerikle uluslararası işbirliği temelinde gerçekleşmesi gerektiğine ilişkin argümanlara yer verilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde yer alan bu başlık altında ise uluslararası göç yönetiminin çok taraflı, sürdürülebilir olması gerekliliği ve de çok taraflı ve sürdürülebilir nitelikli bir uluslararası işbirliği modeli olarak uluslararası kurumsal bir yapı önerisinde bulunmaktadır.

Uluslararası göçün dinamik ve süreğen bir süreç olma niteliği, yönetiminin çok taraflı ve sürdürülebilir nitelikte olması gereğini beraberinde getirmektedir.

Dinamik niteliği dolayısıyla uluslararası göçün nedenleri, buna bağlı olarak sonuçları, konjonktürel küresel şartlar itibariyle türleri ve bir vesile illiyet kurulan coğrafi alanlar değişiklik göstermektedir.

Tüm bu değişken parametreler özelinde bağımsız tekillikte, sınırlı içerikte yönetim yaklaşımları ile meseleye ilişkin irade göstermek anlamlı, verimli sonuçlar oluşturulması noktasında eksik kalacaktır. Zaman, emek, sermaye ve hizmet başta olmak üzere sürece dâhil tüm unsurların efektifliğini sağlamak, süreç yönetimini bütünüyle gerçekleştirmek için sürdürülebilir ve çok taraflı bir uluslararası işbirliğini gerekmektedir.

Bu gereklilikler çerçevesinde uluslararası göç yönetimine ilişkin sürdürülebilir bir uluslararası işbirliği modeli olarak uluslararası kurumsal bir yapı önerisi getirilmektedir.

Uluslararası göç yönetimi konusunda sürdürülebilir ve çok taraflı bir uluslararası işbirliği temelinde kurulması önerisinde bulunan kurumsal yapının çalışmalarında kolaylaştırıcılık ve oluşturduğu sonuçlarda harici bağlayıcılık sağlaması için “uluslararası” bir nitelik taşımasının katkı sağlayabileceği öngörülmüştür.

Söz konusu uluslararası kurumsal yapı önerisi için çalışmanın bu kısmından itibaren “Kalkınma ve Göç Örgütü” ismi kullanılacaktır.

Kalkınma ve Göç Örgütü’nün üyelerinin; uluslararası sistemde tanınmış durumda olan devletlerden oluşacağı öngörülmektedir.

Kalkınma ve Göç Örgütü’nün teşkilat yapısı için önerilen idari yapılanma; Genel Kurul, Yönetim Kurulu, Danışma Kurulu, Fon Kurulu, Hukuk Kurulu, Kalkınma Komitesi, Göç Komitesi, Bölge Komiteleri, Ülke Komiteleri, Araştırma, Yayın ve Veritabanı Komitesi, Kurumsal İletişim Komitesi şeklindedir.

“Kalkınma ve Göç Örgütü Genel Kurulu”; üye devletlerden mürekkep, yasama faaliyetleri ile sorumlu olan kuruldur.

“Kalkınma ve Göç Örgütü Yönetim Kurulu”; üye ülkelerden belirli sayıda ülkenin dönem başkanlığı modeli ile yürütme görevini yerine getirdiği yapıyı ifade etmektedir.

“Kalkınma ve Göç Örgütü Danışma Kurulu”; üye ülkeler ile birlikte, uluslararası diğer örgütlerin (UNDP, IOM, AB vd.) uluslararası sivil toplum kuruluşlarının, uluslararası medya temsilcilerinin, tecrübe paylaşımı, strateji ve politika önerisinde bulunma, görüş verme, tavsiye kararlarında sunma görevlerinden sorumlu olan kuruldur.

“Kalkınma ve Göç Örgütü Fon Kurulu”; üye ülkelerin bulunduğu zorunlu katkıları, gönüllü katkıları (aynı, nakdi), Kalkınma ve Göç Örgütü bünyesinde gelir elde etmek üzere kurulan yapılardan bulunulan katkıları düzenli olarak ortan bir bütçe içinde toplama, söz konusu uluslararası fonu yönetme, gerekli harcama ve tasarruflarda bulunulmasını içeren bütçe plan, program ve uygulamalarının gerçekleştirilmesini sağlayan kuruldur.

“Kalkınma ve Göç Örgütü Hukuk Kurulu”; çalışma alanları başta olmak üzere ortak bir mevzuat geliştirme, mevcut mevzuatları uyumlaştırma, çalışma alanları dâhilinde gerekli hukuki iş ve işlemleri yürütme görevlerini yerine getiren kuruldur.

“Kalkınma ve Göç Örgütü Kalkınma Komitesi”; küreselleşme, küresel eşitsizlikler, kalkınma konularında çalışmalarda bulunarak küresel kalkınma farklılıklarının birbirine yaklaştırılmasına katkıda bulunma görevini yerine getiren yapıdır.

“Kalkınma ve Göç Örgütü Göç Komitesi”; göç nedenleri, türleri, bölgesel farklılıkları, kaynak, transit (geçiş), hedef ülke analizleri konuları başta olmak üzere göç ile ilgili konularda katkıda bulunmak üzere sorumluluk taşıyan yapıdır.

“Kalkınma ve Göç Örgütü Bölge Komiteleri”; kalkınma ve göç konusunda bölgesel ve uluslararası dinamikleri, unsurları izleme, değerlendirme, ilgili alanda strateji ve politika içeriği oluşturma, proje ve kampanya yürütme, bölgesel ve uluslararası çalışmaları koordine etme görevleri ile sorumlu olan yapıdır.

“Kalkınma ve Göç Örgütü Ülke Komiteleri”; kalkınma ve göç konusunda ülkesel dinamikleri, unsurları izleme, değerlendirme, ilgili alanda strateji ve politika içeriği oluşturma, proje ve kampanya yürütme, ülkesel çalışmaları koordine etme görevleri ile sorumlu olan yapıdır.

“Kalkınma ve Göç Örgütü Araştırma, Yayın ve Veritabanı Komitesi”; kalkınma ve göç konusunda yıllık planlar, saha araştırmaları gibi temel araştırma faaliyetleri ile birlikte katkı sağlaması öngörülen alanlarda yayın hazırlayan ve veri toplayarak, erişilebilir olmasını sağlayan yapıdır.

“Kalkınma ve Göç Örgütü Kurumsal İletişim Komitesi”; kurumsal iletişim faaliyetlerini sürdürmek, faaliyetleri ile örgütün başlıca çalışma alanları olan kalkınma ve göç başta olmak üzere doğrudan ve dolaylı ilgili alanlara ilişkin farkındalık sağlamakla görevli birimdir.

Kalkınma ve Göç Örgütü’nün küresel ölçekli faaliyet alanındaki birincil hedef kitlesi küresel eşitsizlikler aleyhinde olanlar ve göç eden kişiler ve /veya kimseler olmakla birlikte bütüncül olarak bütün uluslararası toplumdur.

Faaliyetlerinin ana içeriği; küresel eşitsizliklerin lehte - aleyhte içeriğinin dengelenmesine katkı sağlayıcı çalışmalar gerçekleştirme, böylelikle orta ve uzun vadede zorunlu kitlesel göçlerin önüne geçem, küresel eşitsizlikler dolayısıyla mağdur olan kişi, grup, kitle ve ülkelere destek (eğitim, yardım vd.) ve yönlendirmede bulunma, göçün sonuçlarının olumsuzluklarına ve maruz kalan kişi, grup, kitle ve ülkelere yönelik çalışmalarda bulunma yönündedir.

Kalkınma ve göç konusunda faaliyette bulunması öngörülen Kalkınma ve Göç Örgütü’nün aynı ve yakın konularda çalışmalar yürüten benzer nitelikte uluslararası kuruluşlardan temel farklarına çalışmanın dördüncü bölümünde zayıf yönler değerlendirmesinde yer verilen içerik dayanak oluşturmaktadır. Ancak bu değerlendirme ile bu bölüm özelinde genel nitelikli öne çıkan unsurların; mevcut kuruluşların bütçesel bağımsızlığının olmaması, bağlayıcı mevzuatının kısıtlı ve ihtiyari olması, kalkınma ve göçün sadece olumsuz sonuçlarına odaklanan faaliyetlerde bulunulması ancak nedenlerine ilişkin herhangi bir çalışma gerçekleştirilmemesi ifade edilebilir.

Kalkınma ve Göç Örgütü’nün uluslararası politikayı regüle, uluslararası sistemi ise domine etme potansiyelinin yüksek olduğu öngörülmektedir.

İçinde bulunduğumuz reel konjonktürde; küresel eşitsizliklerin lehte – aleyhte içeriğinin dönüştürülmesi, dengelenmesi süreçlerini de kapsar bir nitelikte uluslararası göçlere ilişkin öncül – güncel ve ardıl aksiyonların tamamını içeren bir uluslararası göç yönetimi süreci; bir tercihi değil bir zarureti ifade etmektedir.

SONUÇ

Küreselleşme ve uluslararası göç; artan hızı, yüksek çarpan etki potansiyeli, söz konusu bu potansiyelin reel konjonktüre gün geçtikçe daha fazla oranda yansıyan dönüştürücü etkisi ile uluslararası sistemin ve uluslararası ilişkilerin gündeminde yer almaya devam edecektir.

Küresel kalkınma farklılıklarına bağlı olarak doğan küresel eşitsizlikler uluslararası göç için bir bumerang etkisi oluşturmakta, bütüncül olarak söz konusu küresel eşitsizliklerin lehinde ve aynı zamanda aleyhinde olan insanlar için de kapsayıcı sonuçlar oluşturmaktadır.

Tarihsel perspektifte küreselleşme paradigmaları sürecin kavramlaştırması 1900'lü yılların ikinci yarısına tekabül eden yeni zamanlı olsa da reel olarak varlık bulduğu, etkin olduğu süreçler konusunda farklı tarihsel göndermelerde bulunmaktadır.

Söz konusu bu farklı paradigmlar arasından çalışmada küreselleşmenin insanlık tarihi kadar eski olduğu kabulünü içeren Bütünleşik Yaklaşım benimsenmiştir.

Ancak tüm küreselleşme paradigmaları küreselleşmenin primitif formuna ve süreç içerisindeki ilerleyişine ilişkin farklı tarihleri referans gösterse de bugün küreselleşmenin tarihi serencamı içinde en gelişmiş içeriğine ulaştığı kabulünde birleşmektedir.

Küreselleşmeye ilişkin yaklaşımlar; Aşırı Küreselleşmeciler (Globafili) ile Küreselleşme Karşıtları (Globafobi) noktalarındaki iki kutupta ağırlık kazanan ancak Dönüşümcüleri de içeren bir karşılık taşımaktadır.

Söz konusu bu küreselleşme yaklaşımları arasından çalışma özelinde açıklayıcılığının daha yetkin ve daha realist olduğu değerlendirilen Dönüşümcü Yaklaşım benimsenmiştir.

Küresel eşitsizliklerin siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel başta olmak üzere çok sayıda unsurun kaynaklık ettiği kalkınma farklılıkları ile doğan sonuçlar bütünü olduğu değerlendirilmiştir.

Bu çerçevede yakın tarihlere değin meseleyi sadece iktisadi göstergeler arasındaki farka indirgeyerek açıklama yoluna giden genel eğilim ve bu içerikteki kalkınma kuramlarının bütünüyle kabul edilmesi (Pazar Odaklı Kalkınma Kuramları, Bağımlılık Kuramları, Dünya Düzenleri Kuramları ve Devlet Merkezli Kuramlar) çalışmadaki hakim yaklaşım olmamıştır.

Çalışmada; göç jargonu, göç alanında gerçekleşen ilk çalışmalar ve kuramların incelendiği bölümde müşahade edilen niceliksel içeriğin güçlü olduğudur.

Çok boyutlu ve çok katmanlı tarihsel bir olgu olan göçe ilişkin sayıda göç kavramın söz konusu olmasının niteliksel olarak da sağladığı katkının önemli ve yüksek olduğu değerlendirilmiştir.

Benzer şekilde göç kuramları da çok sayıdadır. Ancak kuramların içerikleri kapsayıcılık parametresi açısından bütünüyle yetkin bir nitelik vermemekte, kısmi geçişkenlikler içeren parçalı bir grafik çizmektedir.

Yakın ve orta vade gelecekte dinamik bir çalışma alanı olan göç meselesine ilişkin mevcut kuramların getirdiği perspektiflerin de yardımı ile daha kapsayıcı kuramların geliştirilmesi ihtiyacının karşılanacağı öngörülmektedir.

Bu çalışmalarda göç neden ve sonuçlarının, göç süreçlerine ilişkin siyasi, iktisadi, askeri, sosyal, kültürel ve çevresel kategoriler başta olmak üzere

toplumsal yaşamın her alanında varlık gösteren itme – çekme faktörlerinin daha geniş ve kuşatıcı bir perspektif getirilebileceği değerlendirilmiştir.

Her bir göçün parmak izi niteliği ve itme – çekme faktörleri özelinde bir kategorilendirmenin meseleyi ele almaktaki yardımcı ve de kolaylaştırıcı rolü kabulü ile birlikte temelde göçün; öncül, güncel ve ardıl aşamalarındaki temel parametrenin küresel eşitsizlikler olduğu tespitinde bulunulmuştur.

Bu itibarla uluslararası göç yönetimi sürecine kalkınma unsurlarının dâhil edilmesi gereği üzerinde durulmuştur.

Bu kapsamda hali hazırda uluslararası göç konusunda çalışmalarda bulunan en kapsamlı örgütler olan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNCHR: United Nations United Nations High Commissioner for Refugees) ve Uluslararası Göç Örgütü (IMO: International Organization for Migration) incelenmiş, güçlü – zayıf yönleri analiz edilmeye çalışılmıştır.

Bu gayretle; söz konusu uluslararası kuruluşların geçmişten bugüne gelişen kurumsal kapasiteleri ile uluslararası göç konusunda önemli ihtiyaçları karşılayan katma değeri yüksek çalışmalarda bulundukları değerlendirilmiştir.

Ancak çalışmaların; uluslararası göç sonucu oluşan olumsuzluklar odağında gerçekleştirildiği, uluslararası göçe neden olan küresel eşitsizlikler ve daha temelde kalkınma sorunu özelinde öncül, güncel ve ardıl faktörleri kapsayan bir yaklaşıma ve çalışma içeriğine sahip olmadıkları görülmüştür.

Uluslararası göç konusunda çalışan söz konusu uluslararası kuruluşların bütçelerinin ağırlıkla gönüllü katkılarla şekillenmesi, bağlayıcı ve ortak müktesebat kapsayıcılığının sınırlılığı, küresel ölçekte bütüncül ortak bir politika oluşturulması ve uygulanması noktasındaki zayıflıkları öne çıkmıştır.

Kendi yapısı içinde; mal, hizmet, sermaye ve emek hareketliliğine, Dünya tarihi içinde örneği olmayan bir sınır serbestisi yaklaşımı getirerek uluslararası göç ve uluslararası göç yönetimi konusunda AB'nin önemli bir nitelik taşıdığı, kalkınmışlık ve insani gelişmişlik parametrelerinin yüksek olması itibarıyla uluslararası göçün hedef destinasyonu niteliği taşıdığı değerlendirilmiştir.

AB'nin bugün eleştirilerin odağında olan uluslararası göç konusundaki katı tutumunun, daha önceki dönemlerde örneği olmayan sınır serbestisi yaklaşımının yapısal dönüşüm süreçlerinde öngörülen bütünleşme düzeyinin, derinleşme – genişleme dengesinin süreklilik içinde sağlanamaması dolayısıyla bir ölçüde “geri çekilme” yaklaşımına karşılık geldiği öngörülmektedir.

Bu öngörü temelinde; AB'nin uluslararası göç yönetimi süreçleri, yapısal dönüm süreçleri temelinde ele alınmıştır.

Romanya'da eserlerinin temsili yasaklandığı için Fransa'da siyasi sığınmacı olarak yaşayan Gazeteci Yazar Matei Visniec'in “Göçmenleeeeeer” isimli belgesel tiyatrosunun fikri ilhamı ile gerçekleştirilen bu çalışma uluslararası göç konusunda karşılıklı etki süreçlerinin sarmal niteliğinin gücü üzerinde durmuş, sadece bireysel veyahut kitlesel olarak göç etmiş olan kişi ya da kişilerin değil, her birimizin hayatlarına doğrudan veya dolaylı yansıyan, yansıyacak olan sonuçları olduğu ve de zaten bugünkü konjonktürün tüm içeriği ile geçmiş süreçlerin birikim ve sonuçlarını içerdiği değerlendirilmiştir.

Uluslararası göçün yönetilmesi konusunda da çok boyutlu ve çok katmanlı bir sorumluluğun söz konusu olduğu bu itibarla uluslararası göçün öncül, güncel ve ardıl faktörlerini içeren kapsamlı sürdürülebilir bir uluslararası işbirliğinde bulunmanın bir tercih değil bir zaruret olduğu öngörülmüştür.

Bu çerçevede sürdürülebilir bir uluslararası işbirliği modeli olarak Kalkınma ve Göç Örgütü” ismi ile uluslararası nitelikli kurumsal bir yapı önerisinde bulunulmuştur.

ÖZET

Bu çalışma ile küreselleşme, küresel eşitsizlikler, uluslararası göç kavramsal ve kuramsal bir yaklaşımla ele alınmakta, akış ve itme – çekme unsurları kapsamında uluslararası göç yönetiminin temel öğelerine ilişkin bir inceleme gerçekleştirilmektedir. Göç alanında küresel ölçekte faaliyette bulunan uluslararası kuruluşlar, güçlü zayıf yönleri ile birlikte analiz edilmekte, AB ve göç yönetimi yapısal dönüşüm süreçlerine yer verilmektedir. Bu çerçevede nihai olarak önceki bölümlerde yer verilen içeriklerin tarif ettiği gereklilik temelinde uluslararası göç yönetimi alanında faaliyette bulunmak üzere uluslararası nitelikli kurumsal bir yapı önerisinde bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Küresel Eşitsizlik, Uluslararası Göç, Göç Yönetimi, AB

ABSTRACT

Bu çalışma ile küreselleşme, küresel eşitsizlikler, uluslararası göç kavramsal ve kuramsal bir yaklaşımla ele alınmakta, akış ve itme – çekme unsurları kapsamında uluslararası göç yönetiminin temel öğelerine ilişkin bir inceleme gerçekleştirilmektedir. Göç alanında küresel ölçekte faaliyette bulunan uluslararası kuruluşlar, güçlü zayıf yönleri ile birlikte analiz edilmekte, AB ve göç yönetimi yapısal dönüşüm süreçlerine yer verilmektedir. Bu çerçevede nihai olarak önceki bölümlerde yer verilen içeriklerin tarif ettiği gereklilik temelinde uluslararası göç yönetimi alanında faaliyette bulunmak üzere uluslararası nitelikli kurumsal bir yapı önerisinde bulunmaktadır.

Keywords: Globalization, Global Inequality, International Migration, Migration Management, EU

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Bartram, David;, Maritsa V.; Monforte, Pierre; Göç Meselesinde Temel Kavramlar, Çeviri: İtir Ağabeyoğlu, Hece Yayınları, Ankara, 2019

Bell, D. The World and The United States 2013, Deadalus, 1987

Bodvarsson, Örn B., Van den Berg, Hendrik; The Economics of Immigration Theory and Policy, Springer Science + Business Media, New York, 2013

Borjas, George Jesus; Immigration Economics, Harvard University Press , Boston, 2014

Castles, Stephen; Haas, Hein de; Miller, Mark J.; The Age of Migration International Population Movements in the Modern World, Palgrave Macmillan, New York, 2014

Castles, Stephan; Mark J.Miller; The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World, Basingstoke: Palgrave Macmillan, Londra, 2009

Chanda, Nayan; Bound Together: How Traders, Preachers, Adventurers and Warriors Shaped Globalization, New Haven, Yale University Press, 2007

Çakmak, Haydar; Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri, Platin, Ankara 2004

Fassmann, Heinz; Haller, Max; Lane, David; Migration and Mobility in Europe, Trends, Patterns and Control, Edward Elgar Publishing, Cambridge, 2009

Friedman, Thomas, Lexus ve zeytin Ağacı, Çeviri: Elif Özsayar, Boyner Yayınları, İstanbul, 2000

Geddes, Andrew, Borders, Territory and Migration in the European Union: From the Politics of Migration in Europe to the Politics of Migration, Palgrave Macmillan, New York, 2008

Giddens, Anthony; Modernliğin Sonuçları, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994

Giddens, Anthony; Sosyoloji, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2013

Gözler, Kemal; Devletin Genel Teorisi, Ekin Yayın ve Dağıtım, 10. Baskı, Bursa, 2019

Jackson, J. Archer; Migration, Longman, New York, 1986

Khor, Martin; Rethinking Globalization: Critical Issues and Policy Choices, Zed Books Ltd, London, 2001

Kritz, Mary M.; International Migration Systems : A Global Approach, Oxford University Press, Oxford, 1992

Maslow Abraham H.; Motivation and Personality, London, Harper & Row, Publishers, 1954

Mcluhan, Marshall; Powers Bruce R.; Global Köy, Scala Yayıncılık, 2015

Milanoviç, Branko; Küresel Eşitsizlik, Küreselleşme Çağı için Yeni Bir Yaklaşım, Elif Yayınları, İstanbul, 2018

Lewis, Gareth, Human Migration a Geographical Perspective, St. Martin's Press, New York, 1982

Mendenhall, Mark E.; Punnett Betty J.; Ricks David A; Global Management, Blackwell Publications, Oxford, 1995

Özkan, Abdullah; Küreselleşme ve Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türkiye, 1.Baskı, Tasarım Yayınları, İstanbul, 2004.

- Öztürk, Nazım; “Kalkınma Kuramlarına Eleştirel Bir Yaklaşım”, Ekin Basım Yayın, Bursa, 2015
- Joseph Michael, Piore; Birds of Passage: Migrant Labor: Migrant Labor and Industrial Societies, Cambridge University Press, Cambridge, 1980
- Ritzer, George; Küresel Dünya, Çeviri: Melih Pakdemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011
- Roberson, Roland; Mapping the Global Condition; Globalization as the Central Concept, Sage, Londra, 1990
- Scholte, Jan Aart; Globalization: A Critical Introduction, 2. Basım, Palgrave, New York, 2005
- Toksöz, Gülay; Uluslararası Emek Göçü, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006
- Ziegler, Jean; Dünyanın Yeni Sahipleri ve Onlara Direnenler, Çeviri: M.Nedim Demirtaş, Altın Kitaplar, İstanbul, 2004
- Yeldan, Erinç; “Neo-Liberalizmin Bir Söylemi Olarak Küreselleşme, İktisat Üzerine Yazılar I Küresel Düzen; Birikim Devlet ve Sınıflar, Derleyen Ahmet H. Köse, Erinç Yeldan, Fikret Şenses, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003
- Wallerstein, Immanuel, Modern Dünya Sistemi, 2. Cilt, Avrupa-Dünya Sisteminin Pekiştirilmesi ve Merkantilizm 1600-1750, Çeviri: Latif Boyacı, Bakış Yayınları, İstanbul, 2005
- Varoufakis, Yanis; And The Weak Suffer What They Must? Europe, Austerity and the Threat to Global Stability, Vintage Books UK, London, 2016

MAKALELER

Aytaç, Selim Erdem, "Global Inequality: The Current Debate, Its Importance and Policy Recommendations", Uluslararası İlişkiler, Cilt: 6, No: 21, 2009, s. 89-107

Bell, Daniel; "The World and the United States in 2013", Daedalus, Cilt: 116, No:3, The MIT Press,1987, s. 1- 31

Boratav, Korkut; "2000-2001 Krizinde Sermaye Hareketleri", İşletme ve Finans Dergisi, Cilt:6, Sayı:186, 2001, s.7 - 17

Boeree, C. George, "Personalıyt Theories; Abraham Maslow", Shippensburg University,2006 http://www.social-psychology.de/do/pt_maslow.pdf

Faist, Thomas; The Volume and Dynamics of international Migration and Transnational Social Spaces, Oxford University Pres, Oxford, 2000

Hansen, Randall; Migration to Europe since 1945: Its History and Its Lessons, Blackwell Publishing, Cilt: 74, No: 1,Oxford, 2004

Hein, De Haas; *"Migration and Development A Theoretical Perspective"* International Migration Institute Working Paper No: 9, University of Oxford, 2008

Massey, Douglas S.; Arango, Joaquin; Hugo, Geme; Kouaouci, Ali; Pellegrino, Adela; Taylor, J. Edward; " Theories of International Migration: A Review and Appraisal", Population and Development Review, Cilt: 19, No:3, 1993, s. 431-466

Massey, Douglas S.; Arango, Joagui; Hugo, Graeme; Kouaouci, Ali; Pellegrino; Adela; Taylor, J.Edward; *"Uluslararası Göç Kuramlarının Bir Değerlendirmesi"* Göç Dergisi, Cilt:1, No:1, 2014, s.11-46.

- Gökdere, Ahmet; “Küreselleşmeye Genel Bir Bakış”, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Güz Sayısı, 2001, s. 71-101
- Gurieva, Lira K.; Aleksandr V.Dzhioev; “Economic Theories of Labor Migration”, Mediterranean Journal of Social Sciences, MSCER Publishing, Cilt: 6, No:6, s. 101 - 109
- Harris, John R.; Todaro, Michael P.; “Migration, Unemployment and Development: A Two-Sector Analysis”, The American Economic Review, Cilt: 60, No:1, 1970, s. 126-142
- Hunt, Diana; “Economic Theories of Development, an Analysis of Competing Paradigms”, Journal of International Development, Cilt: 2, No:1, 1992
- Keyman, E. Fuat; “Küreselleşme, Uluslararası İlişkiler ve Hegemonya”, Uluslararası İlişkiler, Cilt:3, Sayı:9, 2006, s. 1-20
- Koçak, Yüksel; Terzi, Elvan; “Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri”, Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:3, No:3, 2012, s. 3-19
- Lee, Everett S.; “A Theory of Migration”, Demography, Cilt:3, No: 1, 1966, 47 – 57
- Samur, Hakan; Avrupa Birliği’nde Göçe Yönelik Global Yaklaşım, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt: 2, No:2, 2008
- Stark, Oded; “Global Integration and World Migration”, The Center For Development Research University of Bonn, Discussion Papers on Development Policy, No: 233, 2017
- Peterson, William; “A General Typology of Migration”, American Sociological Review, Cilt: 23, No: 3, 1958, s. 256 – 266

Rostow, Walt Whitman; “The Stages of Economic Growth”, The Economic History Review, New Series, Cilt: 12, No: 1, 1959, s.1-16

Sjaastad Larry A.; “The Costs and Returns of Human Migration”, Journal of Political Economy, Cilt: 70, No: 5, 1962, s. 80-93

Stouffer, Samuel A.; “Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance”, American Sociological Review, Cilt:5, No: 6, 1940, s. 845-867

Therborn, Goran; “Globalizations, Dimensions, Historical Waves, Regional Effects, Normative Governance” , International Sociology, Cilt: 15, Sayı:2, 2000, s.151-179

Yılmaz, Abdurrahman; “Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri”, Turkish Studies, Cilt: 9, No: 2, 2014, s.1685-1704

Williams, Angela; “Turning the Tide: Recognizing Climate Change Refugees in International Law”, Law&Policy,.Cilt: 30, No: 4, 2008, S. 502 – 509

Jaeger, Gilbert “On the History of the International Protection of Refugees”, Independent Regulatory Review Commission (IRRC), Cilt: 83, No: 843, 2001, s. 727-737.

KURUM YAYINLARI, YAYIMLANMAYAN METİNLER VE SÖZLÜKLER

European Parliament, Migration Policies of the European Union With Its Mediterranean Partners - Need For Greater Mobility, 2014

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2014/457131/EXPO-AFET_NT\(2014\)457131_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2014/457131/EXPO-AFET_NT(2014)457131_EN.pdf)

Birleşmiş Milletler (BM), Vatansız Kişilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme, 1954

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141025-5-1.pdf>

Birleşmiş Milletler (BM), Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme, 1954

<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10898.pdf>

Development Initiatives, Global Humanitarian Assistance Report 2019, 2019

https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/GHA%20report%202019_0.pdf

Marshall, Gordon; Sosyoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999

International Organization for Migration (IOM), World Migration Report 2020

https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2016 Türkiye Göç Raporu, Ankara, 2017

https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/YillikGocRaporlari/2016_yiik_goc_raporu_haziran.pdf

Seyyar, Ali; İnsan ve Toplum Bilimleri Terimleri Ansiklopedik Sosyal Bilimler Sözlüğü, Değişim Yayınları, İstanbul, 2007

TİSK, Türk İş Dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler Konusundaki Görüş, Beklenti ve Önerileri, Ankara, 2015

<https://mmuraterdogan.files.wordpress.com/2015/12/hugo-tisk-07122015-mme.pdf>

Uluslararası Göç Örgütü, Uluslararası Göç Hukuku, Göç Terimleri Sözlüğü, 2004

UNCHR, An Introduction to International Protection, 2005,
<http://www.unhcr.org/3ae6bd5a0.pdf>

UNCHR, Vatansız Kişilerin Korunmasına İlişkin El Kitabı, Cenevre, 2014

https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2017/02/handbook_on_protection_of_stateless_persons_tr.pdf

United Nations Development Programme (UNDP), Human Development Report 2019, 2019 <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2019.pdf>

United Nations (UNFPA), State of World Population 2019, 2019

<https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa66844>

ELEKTRONİK VERİLER

<https://www.britannica.com/biography/Zbigniew-Brzezinski>

<https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals/background.html>

<https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html>

<http://www.un.org.tr/includes/files/Binyil02.pdf>

<https://www.goc.gov.tr/yillik-goc-raporlari>

<https://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/hdr2019/UNDP-TR-HDR-2019-EN.pdf>

<https://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/hdr2019/FAQs/UNDP-TR-EN-HDR-2019-FAQS-IHDI.pdf>

<https://wir2018.wid.world/files/download/wir2018-full-report-english.pdf>

<https://wid.world/>

https://wid.world/world/#sptinc_p99p100_z/US;FR;DE;CN;ZA;GB;WO/last/eu/k/p/yearly/s/false/5.487/30/curve/false/country

<https://wid.world/world-inequality-lab/>

<https://wid.world/data/>

<https://t24.com.tr/yazarlar/senay-tanrivermis/barbarlarin-uygarliginda-bogulanlar-gocmenleeeer,18597>

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6735.pdf>

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>

<https://www.iom.int/key-migration-terms>

<https://www.unhcr.org/tr/vatansiz-kisiler> (Erişim: 20.12.2019)

<https://www.unhcr.org/tr/vatansizligin-sonlandirilmesi>

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/03/20160317-11.htm>

<https://www.dw.com/tr/g%C3%B6%C3%A7-ve-iltica-terimleri-s%C3%B6zl%C3%BC%C4%9F%C3%BC-s%C4%B1k-kar%C4%B1%C5%9F%C4%B1r%C4%B1lan-kavramlar/a-45638095>

https://cla.umn.edu/sites/cla.umn.edu/files/the_laws_of_migration.pdf

<https://www.sozcu.com.tr/2015/gundem/yunan-sahil-guvenligi-multecileri-boyle-olume-terk-etti-908557/>

<https://www.unhcr.org/tr/vatansiz-kisiler>

<https://www.unhcr.org/history-of-unhcr.html>

http://reporting.unhcr.org/#_ga=2.205559571.1435495114.1578783898-758595113.1576223420

<https://www.iom.int/about-iom>

<https://www.iom.int/iom-history>

<https://www.iom.int/procurement>

https://migrationdataportal.org/?i=stock_abs_&t=2019

<https://frontex.europa.eu/about-frontex/legal-basis/>

<https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2005/EN/1-2005-645-EN-F1-1.Pdf>

https://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm

<https://frontex.europa.eu/about-frontex/legal-basis/>

https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/82534.pdf

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/DOC_05_4

<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0735:FIN:EN:PDF>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32004R2007>

<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:FULL:EN:PDF>

<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:115:0001:0038:EN:PDF>

<https://www.ab.gov.tr/p.php?e=45449>

https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/glossary_search/stockholm-programme_en

<https://www.unhcr.org/governance.html>

